

A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

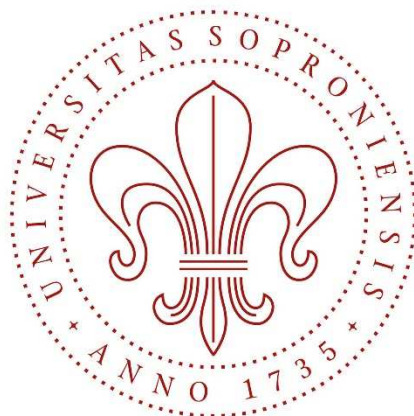
XII. Soproni Pénzügyi Napok

„Az áfa elmélete és gyakorlati alkalmazása”

pénzügyi, adózási és számviteli
szakmai és tudományos konferencia

Sopron, 2018. szeptember 27-28.

KONFERENCIAKÖTET



Soproni Egyetem
Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

KIADJA:

A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány
9400 Sopron, Erzsébet utca 9.

SZERKESZTŐ:

Dr. Kovács Tamás
Dr. Szóka Károly

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

Dr. Resperger Richárd



PADS

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS SAPIENTIAE
ALAPÍTVÁNY

ISBN 978-615-80230-4-7

A kötet a XII. Soproni Pénzügyi Napok konferenciára küldött tanulmányokat tartalmazza.

© A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

SOPRON, 2018

Kiemelt szakmai partnereink:



ADÓTANÁCSADÓK
EGYESÜLETE
IRÁNYT MUTATUNK

25
1990-2015

TAX
MOKLASZ

leitner **leitner**

TARTALOM

Nyugdíjcélú megtakarításokra ható attitűdök vizsgálata egy primer kutatás tükrében	5
<i>Dr. Baranyi Aranka – Dr. Csernák József – Őszi Noémi</i>	
A fogyasztási adók társadalmi hatása	20
<i>Prof. Em. Dr. Botos Katalin</i>	
Egy vallási adó működésének elmélete a bankrendszerben	29
<i>Dr. Cseh Balázs</i>	
A Rolling Nuts Portfólió kezdeti eredményei	38
<i>Cziráki Gábor</i>	
Az államháztartási stabilitás perspektívái és az adótervezés	46
<i>Prof. Dr. Kovács Árpád</i>	
A számviteli besorolás, értékelés adózásra gyakorolt hatása - különös tekintettel a forgalmi és a fogyasztási adóra	59
<i>Dr. Lakatos Mária, Dr. Karai Éva</i>	
Az adóhivatal és a mezőgazdasági őstermelők közötti együttműködés hazai tapasztalatai, a rendszer továbbfejlesztésének lehetőségei	72
<i>Spilákné Kertész Márta, Csendes Renáta</i>	
Egy számviteli beszámoló minőségének mérésére használható modell felépítése ...	78
<i>Tóth Gábor</i>	
A zakát működése az iszlám pénzügyekben	90
<i>Dr. Varga József</i>	

NYUGDÍJCÉLÚ MEGTAKARÍTÁSOKRA HATÓ ATTITÚDOK VIZSGÁLATA EGY PRIMER KUTATÁS TÜKRÉBEN

An Examination of the Attitudes Affecting Pension Savings According to a Primary Research Study

Dr. BARANYI Aranka¹

egyetemi docens

Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus, Üzleti tudományok Intézete

Dr. CSERNÁK József²

tanársegéd

Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus, Üzleti tudományok Intézete

ÓSZI Noémi³

pénzügy és számvitel alapszakos egyetemi hallgató

Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus

Absztrakt

A nyugdíj kérdése napjainkban szinte valamennyi korosztály számára felmerül fontos kérdésként. Jelen kutatásunkban elsősorban a fiatal és középkorosztály tagjait kérdeztük megtakarítási témában a nyugdíjcélú megtakarításokra koncentrálva. A primer kutatás során arra kerestük a választ, hogy a válaszadók milyen tényezők befolyásolják a megtakarítási forma kiválasztásánál. A vizsgálathoz 5 fokozatú Likert-skálát használtunk. A faktoranalízis előzetes vizsgálatai alapján kiderült, hogy a változók között szignifikáns korrelációs kapcsolat van, így a faktor elemzés elvégezhető. A vizsgált minta alapján az „Objektív befolyásoló tényezők” faktort és a „Külső szubjektív befolyásoló tényezők” faktort tudtunk megkülönböztetni. Az első faktorban olyan tényezők találhatók, amelyeket a hitelintézetek vagy más egyéb megtakarítási formákat kínáló intézmények belsőleg tudnak szabályozni, tárgyilagos adatok, amely segítségével a döntéshozó elfogultság nélkül tud dönteni. A második faktorban pedig az intézményektől független tényezők állnak, amelyek inkább személyes érzéseket, tapasztalatokat takarnak, egy sajátos állásfoglalást tükröznek, amelyben kétségkívül megjelenik az elfogultság is. A két faktor alapján csoportokba rendeztük a válaszadók, kíváncsiak voltunk arra, hogy a mintában egyetérteneke a válaszadók, és a válaszok alapján hány személyiségcsoportot tudunk megkülönböztetni.

Kulcsszavak: nyugdíj, öngondoskodás, megtakarítás, kockázat, attitűd

JEL kód: G21

Abstract

Nowadays the question of pension is an important issue for almost every age group. In our present research, we primarily asked the members of the young and the middle-aged generation on savings focusing on pension savings. In the primary research, we wanted to find out what factors influence the respondents when choosing the form of savings. Five -degree Likert scales were used for the examination. Based on preliminary analyses of factor analysis, it was found that there was a significant correlation between the variables so that factor analysis could be performed. Based on the examined sample, we could distinguish the "Objective Influential Factors" and the "External Subjective Influencing factors". The first factor contains factors that credit institutions or institutions of other forms of savings can regulate internally with objective data that allows decision makers to decide without bias. In the second factor, there are items

¹ baranyi.aranka@uni-eszterhazy.hu

² csernak.jozsef@uni-eszterhazy.hu

³ oszinoni@gmail.com

independent of the institutions, which are rather personal feelings, experiences, and a specific statement in which bias may appear. Based on the two factors, respondents were classified into groups. We wondered whether the respondents in the sample had the same opinion and also how many personality groups could be distinguished based on the answers.

Keywords: pension, self-care, savings, risk, attitude

JEL Code: G21

1. Bevezetés

A jelenlegi nyugdíjrendszer és öngondoskodás működésének megismerése, valamint a múltban gyökerező folyamatok, összefüggések átlátása, a jövőre vonatkozó helyes következtetések levonása a hazai és nemzetközi szakirodalom megismerése fontos tényezői egy kutatásnak, azonban napjainkban egyre fontosabb szerepet játszik a primer kutatások során gyűjtött információk és adatok feldolgozása.

A nyugdíj biztosításának intézményi hátterének kialakulásához évszázadok kellettek. Kezdetben még nem volt kialakítva társadalombiztosítási rendszer, de a szervezett közösségek elkezdtek segíteni egymást, egy közösségnek jobb esélyei vannak együtt, mint az egyéneknek külön-külön, majd a későbbiekben az állam is hozzájárult az idős, munkaképtelen állampolgárok támogatásához. A kötelező társadalombiztosítás egy beavatkozást jelentett az állam részéről az emberek szociális helyzetébe. Nagy tömegeket érintett, kötelező jellegű. Mind a munkavállalónak és a munkáltatónak is keletkezett egy új kötelezettsége: a járulékfizetés. Magyarországon már az 1870-es években is megjelent ez a rendszer, de önkéntesen működött, nem volt kötelező, azonban még 10 év elteltével is mindkét fél negatívan fogadta a kötelező biztosítás gondolatát. (Szikra, 2000)

Napjainkban a kötelező rendszert kiegészíti az önkéntes és magáncélú megtakarítás egyre fontosabbnak érzett területe. A nyugdíjbiztosítási ellátásnak számtalan formája létezik, melyeket saját jogú nyugellátásokra, valamint hozzátartozói nyugellátásokra lehet osztani. (Henczi et al., 2011)

2. Irodalmi feldolgozás

Mi minősül nyugdíj szolgáltatásnak? Erre a kérdésre az ide vonatkozó jogszabály ad választ: „nyugdíj szolgáltatás: a nyugdíjkorhatár elérésekor, vagy a pénztárg kérése alapján a nyugdíjkorhatár elérése után, illetőleg a pénztárg elhalálozása esetén hozzátartozója részére, az egyéni számláján nyilvántartott összeg mint fedezet alapján megállapított, a pénztárg által választott szolgáltatáshoz tartozó szolgáltatási tartalékból folyósított nyugdíjjáradék, a hozzátartozó, illetve kedvezményezett (a továbbiakban: kedvezményezett) járadéka, és az e törvényben szabályozott egy összegben történő pénzbeli kifizetés”. (1997. évi LXXXII. tv.)

1998. január 1-jével életbelépett a reformcsomag, amely az addig egységes kötelező nyugdíjrendszert két részre osztotta. Működött egy felosztó-kirovó társadalombiztosítás nyugdíjrendszer és létrejött egy új, tőkésített magánnyugdíjpénztári rendszer. Az évtized elején létrejött önkéntes nyugdíjpénztári rendszert nem érintette ez a reformcsomag. (Augusztinovics et al., 2002) A vegyes típusú nyugdíjrendszer lényege, hogy a nyugdíjjárulékok egy részét már nem a társadalombiztosításhoz, hanem egy választott magánnyugdíjpénztárba kell fizetni. Nyugdíjba vonuláskor az állami nyugdíj mellett, a magánnyugdíjpénztári számlán összegyűlt tőkefedezet alapján állapítják meg a nyugdíj összegét, emellett lehetőség volt a nyugdíj összegének emelésére a független önkéntes nyugdíjpénztárakba befizetett összeggel. (Horváth, 2009)

A pályakezdőknek kötelezővé tette a reform, hogy bruttó bérük 6 %-át a Nyugdíjbiztosítási Alap helyett az általuk választott magánnyugdíjpénztárba fizessék. A nyugdíjpénztárakba

beléphetnek nem pályakezdők is, de ezzel elvesztették eddig szerzett jogosultságaik negyedét. A reformot sikeresnek nevezte a kormány, hiszen tömegesen léptek át a nem pályakezdő állampolgárok a magánnyugdíjpénztárakba. Ennek oka azonban az volt, hogy az első pillért a legelőnytelenebbé alakították át, ugyanis járulékfizetés ellenében sem kaptak nyugdíjat. Ennek értelmében egyértelmű, hogy tömeges az átlépés a magánnyugdíjpénztárakba, legalább ezzel mentve az ezután fizetendő nyugdíjjárulékot. (Németh, 2009)

Jelenlegi nyugdíjrendszerünk három pilléren nyugszik. Az első pillér a kötelező nyugdíjbiztosítás, amely felosztó-kirovó elven működik. A második pilléren a magán-nyugdíjpénztári rendszer található, amely a 2010. évi C. és CI. törvénynek köszönhetően átalakult. Az intézkedések következtében a magán-nyugdíjpénztári tagok nagyrésze átlépett a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe, ennek eredményeképp már nem jelentős a második pillér használata. A harmadik pillér az önkéntes kiegészítő nyugdíjpénztárakat takarja, amelyek egyösszegű vagy járadékszolgáltatást nyújtanak, de tulajdonképpen csak a társadalombiztosítási nyugdíj kiegészítésére szolgálnak. (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017) Összességében elmondható, hogy a nyugdíjrendszer fenntarthatósága komoly gondot jelent az állam részére. Jelenleg is nagyon magas a nyugdíjkiadásokra fordított összeg, amikor a jelenleg 30-40 év körüli népesség eléri az öregkort, akkor lesz bajban a költségvetés, hiszen jelentősen nőni fognak a kiadások. Az állam családtámogatási politikája remélhetőleg megnöveli a gyermekek számát, és így reménykedhetünk, hogy kiegyenlített helyzet fog fennállni a jövőben.

3. Anyag és módszer

Elemzésünk lebonyolításához az IBM statisztikai programját, az IBM SPSS Statistics 22-es verzióját használtuk. A leíró statisztika mellett az egyváltozós statisztikai módszerek közül az átlagszámítást használtuk, valamint keresztábra-elemzést a több tényezős kérdések kapcsolatának vizsgálatára, és a varianciaanalízis módszere is alkalmazásra került a hipotéziseink igazolására. A hipotézis ellenőrzésére a Chi-négyzet próbával kapunk eredményt, ha az értékünk 0,05 értékű szignifikancia szint alatti, akkor a vizsgált változók között van összefüggés, így a hipotézis további vizsgálata következik, amelyet a Phi és Cramer féle asszociációs mérőszámok segítségével végzünk. A mérőszámok értéke 0-1 között mozog, 0-nál nincs kapcsolat a változók között, 1 értékhez közelítve pedig tökéletes statisztikai együtt járást jelez. A statisztikai eredményeket grafikusán is ábrázoltuk, ez fontos eszköze az adatok szemléltetésének.⁴

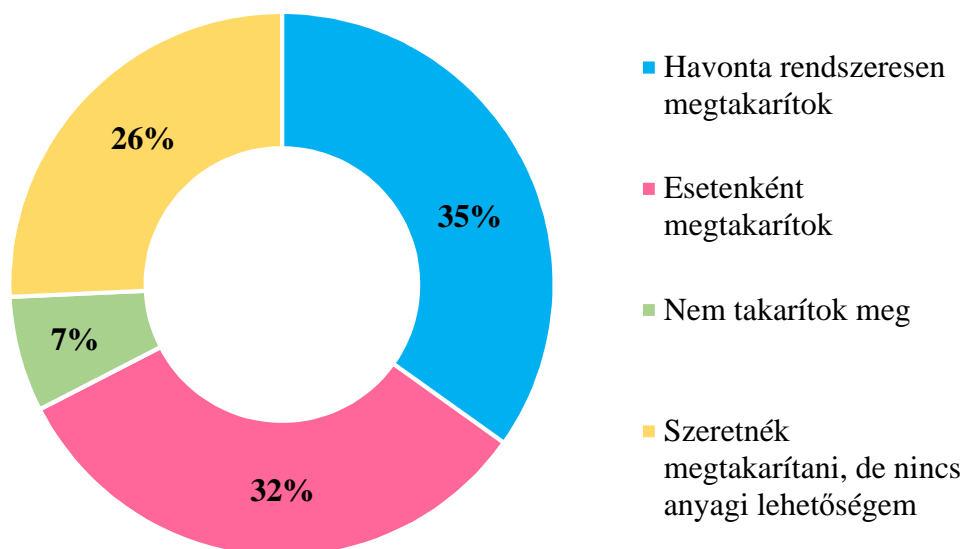
4. Eredmények

Elemzésünk során a 20-40 éves korosztály öngondoskodási szokásait elemeztük. A kérdőíves megkérdezés lebonyolítására 2017. második félévében került sor, melyre 175 kitöltő adott választ, ebből 135 interneten keresztül, míg 40 személyes megkérdezés keretében zajlott le. A kérdőívben 19 kérdés található, szerepel közöttük nyitott és zárt kérdés is, ezen belül kiemelt hangsúlyt kaptak a skálás kérdések. A válaszadók jövőbeli elképzeléseit és jelenbeli szokásait vizsgáltuk a pénzügyi kultúra, a nyugdíjrendszer tekintetében. A válaszadók legfőképpen Heves megyéből származnak. A válaszadók életkorát tekintve a legfiatalabb kitöltő 16 éves, a legidősebb pedig 77 éves volt. Az átlag életkor 34,81 év, a 175 kitöltő 67%-a 20 és 40 év közötti. A 175 elemszámú minta 28%-a férfi, 72%-a pedig nő volt. Az iskolai végzettség tekintetében nagy arányt képviselnek a főiskolán, egyetemen végzetek száma 69 fővel, 63-an rendelkeznek érettségivel a válaszadók közül, így elmondható, hogy ez az arány is magas, azonban a minta 9,7%-ának az iskolai végzettsége 8 általános vagy annál kevesebb, ami véleményünk szerint aggasztó. A válaszadók foglalkozását illetően vegyes csoportot vizsgáltunk, hiszen

⁴ http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_31_kutatasmodszer_tan_s_corm_11/1135_kereszttblk.html

közel 10%-uk még tanuló, találhatunk nyugdíjast, közfoglalkoztatottat és munkanélkülit is, akik aránya 5,1%. Ez is okot ad az aggodalomra, mert 175 főből 9 főnek a megkérdezés ideje alatt nem volt állása. A legnagyobb arányt képviselik a fizikai dolgozók 27,4%-kal, illetve a szellemi dolgozók 38,9%-kal. Az egyéb kategória között lényegesnek mondható a GYES-t és a GYED-et igénybe vevők száma. A munkahelyi beosztás vonatkozásában az alkalmazottak képviselik a legnagyobb arányt, 175 főből 109-en dolgoznak alkalmazottként. A vezető beosztásúak 6,9%-ot reprezentáltak, és 5,1%-kal szerepelnek a nyugdíj melletti alkalmazottak. A válaszadók 56%-ának volt pénzügyekkel kapcsolatos tanulmánya, amit középiskolában, tanfolyamokon vagy főiskola/egyetem keretein belül tanultak. Akik nem rendelkeznek pénzügyi ismeretekkel, mindössze 12%-uk szeretne foglalkozni a témával a jövőben, ami véleményünk szerint elszomorító, mert fontos lenne a pénzügyi tudatosság elsajátítása. Azonban az még tragikusabb, hogy a pénzügyi ismeretekkel rendelkezők 31,4%-a egyáltalán nem hasznosítja a megszerzett tanulmányait munkája, élethelyzetei során, és csak 17,7% az, aki rendszeresen hasznosítja. A válaszadók jövedelmi helyzetét tekintve 42,3%-uk 140 ezer forint és 230 ezer forint között keres, magas arányt képviselnek az 50 ezer forint és 140 ezer forint közöttiek is 31,4%-kal, azonban az 50 ezer forintnál kevesebbet keresők aránya is nagyon magas, a 175 főből 18 fő ide tartozik, miközben a minimálbér 2018-ban 138 ezer forint.⁵

A kérdőívvel vizsgáltuk a válaszadók megtakarítási szokásait, amiből kiderült, hogy 61 fő, vagyis 35%-uk havonta rendszeresen megtakarít, 32%-uk pedig csak esetenként tud megtakarítani. Ez mindenképp bizakodásra ad okot, hiszen a válaszadók 67%-a szokott megtakarítani, félre rakni a jövője vagy váratlan események finanszírozása érdekében. A megkérdezettek közül 45 fő ellenben szeretne megtakarítani, de nincs rá anyagi lehetősége, és 7%-uk, 12 fő pedig egyáltalán nem takarít meg, de ennek oka nem az anyagi gondok mögött keresendő.



1. ábra: A válaszadók megoszlása megtakarítási szokásaik szerint (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

⁵ <https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/minimalber-es-garantalt-berminimum-2018-ban>

1. táblázat: Megtakarítási formák összegzése (n=175)

Megtakarítási formák	Fő	%
<i>Bankszámlán tartott összeg</i>	117	67%
<i>Lakáskassza</i>	44	25%
<i>Vagyontárgy</i>	30	17%
<i>Ingatlan</i>	27	15%
<i>Nyugdíj-előtakarékossági számla</i>	26	15%
<i>Életbiztosításhoz kapcsolt megtakarítási forma</i>	24	14%
<i>Lekötött bankbetét</i>	23	13%
<i>Egyéb értékpapír befektetések</i>	18	10%
<i>Állampapír</i>	13	7%

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A nyugdíj-előtakarékossági számlát – a fentiek szerint – a válaszadók 15%-a használja, Horváthné (2014) kutatásában a nyugdíj-előtakarékossági számlát használók 17%-ot képviselnek. Elszomorító, hogy 4 év alatt sem növekedett a taglétszám, pedig az adókedvezmények is kedvezők. Fontos kérdés, hogy mi képezi jövőbeni nyugdíjunk alapját, ezért a kérdőívben kitértem erre is. Tudnunk kell, hogy 2012. január 1-től a társadalombiztosítási járulék helyébe lépett a szociális hozzájárulási adó, amely már nem képezi a nyugdíjak alapját. Jelenleg munkaviszonyunk után csak a munkabérünkől levont és megfizetett nyugdíjjárulék összege lesz az állami nyugdíjunk alapja. A nyugdíjjárulék mértéke jelenleg a bruttó bérünk 10%-a.⁶

A válaszadók 65%-a szerint a munkaviszony után a munkáltató által befizetett járulék összege is a jövőbeni nyugdíj alapját jelenti majd. Életkorukat tekintve a fiatalabbak tisztában voltak vele, hogy nem lesz része a nyugdíjuknak a munkáltató általmegfizetett járulék, azonban az idősebbek közül is voltak, akik ezt a véleményt vallották. A minta 61%-a gondolja úgy, hogy a munkaviszonya után a jövedelméből levont járulék képezi majd jövőbeni nyugdíjának alapját. Itt megvizsgáltuk, hogy volt-e pénzügyekkel kapcsolatos tanulmányuk a válaszadóknak, 64 főnek volt, és úgy gondolta, hogy része lesz a nyugdíjának, viszont 35 fő úgy gondolja nem lesz része. A kérőívet kitöltők nagy része nincs tisztában a nyugdíjrendszerben történő változásokkal, továbbá elkeserítő, hogy még a pénzügyi tanulmányokkal rendelkezők sem követik a saját jövőjüket befolyásoló szabályváltozásokat. Nagyon pozitívnak tartjuk, hogy a válaszadók több mint fele rendelkezik önkéntes-kölcsönös vagy magán-nyugdíjpénztári befizetéssel, hiszen úgy számolnak, ez része lesz jövőbeni nyugdíjuk alapjának. Egyesek rendelkeznek az életbiztosításhoz kapcsolt befizetéssel, életjáradékkal, vagy a nyugdíjuk vagyontárgyak értékesítéséből, külföldről származó jövedelemből fog összetevődni.

⁶ <http://www.kormanyhivatal.hu/download/8/14/30000/T%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3szochozado.pdf>

2. táblázat: A válaszadók véleményeinek összegzése a nyugdíj alapjának tekintetében

Nyugdíj alapja a válaszadók véleményei szerint	Fő	%
<i>Munkaviszony után a munkáltató által befizetett járulék összege</i>	113	65%
<i>Munkaviszony után az Ön jövedelméből levont járulék összege</i>	106	61%
<i>Önkéntes-kölcsönös, magán-nyugdíjpénztári befizetés + adókedvezmény</i>	91	52%
<i>Életbiztosításhoz kapcsolt befizetés</i>	57	33%
<i>Vagyontárgyak értékesítéséből származó összeg</i>	51	29%
<i>Életjáradék</i>	43	25%
<i>Külföldi munkaviszonyból származó jövedelem</i>	42	24%

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

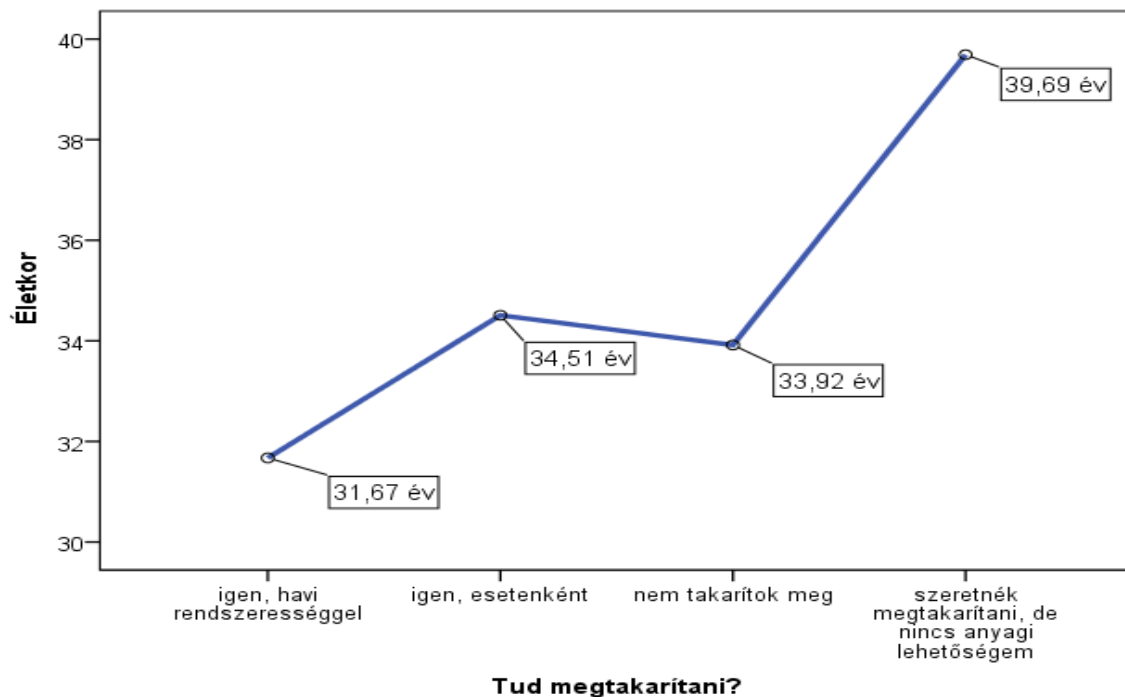
A kutatásunk 175 elemszámú mintája 126 nőre és 49 férfire osztható. Keresztábra elemzés során vizsgáltuk a férfiak és nők arányát iskolai végzettség, valamint foglalkozás szempontjából is. Iskolai végzettség tekintetében nem volt összefüggés, ugyanis a szignifikancia szint 43,6% volt. Tehát a férfiak és nők aránya ugyanúgy oszlik meg az egyes iskolai végzettségek tekintetében. Nem jellemző, hogy a férfiak magasabb iskolai végzettséggel rendelkezzenek a nőknél, és ez fordítva sem igaz. Ugyan a nők száma jóval magasabb a mintában, mint a férfiaké külön a nők és külön a férfiak aránya hasonló az egyes iskolázottsági kategóriákban. A férfiak és nők arányát vizsgálva bérkategória szerint már kimutatható volt a statisztikai összefüggés, a szignifikancia szint 5% alatti, a Cramer féle asszociációs mutató pedig 35%, ami erős kapcsolatot mutat a változók között. Az alacsonyabb bérkategóriáknál nagyon nagy arányt képviselnek a nők, a magasabb bérkategóriáknál pedig látható arányuk jelentős csökkenése. Tehát elmondható, hogy annak ellenére, hogy ugyanolyan tanultak a férfiak és a nők, mégis kevesebb jövedelemre számíthatnak a nők. Jól látható a diagrammon, hogy az alacsonyabb bérkategóriák esetében a férfiak száma alacsony, de a 140 ezer forint feletti jövedelem kategóriánál már a férfiak száma elkezd növekedni és a 49 férfi kitöltőből 41 fő már ezekben a kategóriákban szerepel, ami a férfi kitöltők 83%-át jelenti. A nők esetében a 126 női kitöltőből csupán csak 61 fő tartozik a magasabb bérkategória közé, ami a nők 48% -át jelenti.

A fenti állítást igazolja egy 2017. márciusi cikk, miszerint a nők Magyarországon 15,5%-kal kevesebbet keresnek férfi társaiktól. A bérek közötti különbség javult, hiszen 5 éve 20% volt a különbség. Ki kell emelni a cikkből, hogy az eltérés szektoronként változik, van néhány ágazat, ahol a nők bére magasabb, azonban vannak olyan szektorok, ahol a differencia akár 30% is lehet. Ennek egyik oka, hogy a magas bérekkel rendelkező cégvezetők között inkább a férfiak a dominánsok, kevés női vezetővel találkozhatunk. Ha vezetői posztról beszélünk a középvezetői réteg az, amiben már a nők száma is elkezdett nőni, azonban az alkalmazotti réteg az, ahol a nők száma magas.⁷

⁷ <http://www.origo.hu/gazdasag/20170308-fizetesi-kulonbseg-a-nemek-kozott.html>

A jövedelem és az iskolai végzettséget a foglalkozás összefüggésében vizsgáltuk kereszttábla elemzéssel. A szignifikancia szint 5% alatti volt, tehát volt kapcsolat a változók között, méghozzá nagyon erős, mert a Cramer mutató a foglalkozás esetében 46%, az iskolai végzettségénél pedig 30,8% volt. Az iskolai végzettség tekintetében minél magasabb az iskolai végzettség, annál nagyobb bércategória jellemző. A főiskolát, egyetemet végzettek közül kiemelkedő béreket tapasztaltunk, azonban 2 fő jövedelme 50 ezer forint vagy kevesebb. Ez a bércategória az érettségi vizsgát szerzettek közül a legmagasabb. A 230 ezer forint feletti bér pedig inkább az érettségi, szakma, illetve főiskola, egyetem kategóriáknál gyakori.

Foglalkozás tekintetében leginkább a szellemi és fizikai foglalkozásúak, valamint a tanulók száma volt jelentős. Alacsony bércategóriák a tanulóknál, illetve a munkanélkülieknél jellemző, azonban a fizikai és szellemi dolgozók esetében is akadnak olyan válaszadót, akiknek jövedelme kevesebb, mint 50 ezer forint. Elmondható, hogy a legmagasabb bércategóriákban a szellemi foglalkozásúak találhatók, viszont a fizikai foglalkozásúak nagyrésze 140 ezer és 230 ezer forint között keres. Az életkor és a megtakarítási hajlandóság közötti kapcsolatot vizsgáltuk. Ennek bizonyítására varianciaanalízist alkalmaztunk, ahol a szignifikancia szint 2,1%, és az F értéke 3,892, tehát volt kapcsolat az életkor és a megtakarítási hajlandóság között. Az alábbi ábra szemlélteti a megtakarítási szokások kor szerinti alakulását. A havi rendszerességgel megtakarítók száma 61 fő, az ő átlagéletkoruk 31,67 év, a 20-as éveikben járó kitöltők nagy része ide sorolható. Az esetenként megtakarítók 57-en vannak, az ő átlagéletkoruk 34,51 év. Azok, akik szeretnének megtakarítani, de nincs rá anyagi lehetőségük 45-en voltak, életkorukat tekintve pedig 39,69 év volt az átlag. Itt egy növekvő tendenciát figyelhetünk meg, ahogy nő az életkor úgy csökken a megtakarítás is. 33,92 év az átlagéletkora azoknak, akik egyáltalán nem takarítanak meg, az ő esetükben nem anyagi gondok állnak a háttérben.



2. ábra: Megtakarítási hajlandóság vizsgálata az átlag életkor tekintetében (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A következőkben elemeztük a megtakarítási hajlandóságot, és a megtakarítások összegét. A hipotézis a következő: a magas jövedelemmel rendelkezők többet takarítanak meg. Ez a hipotézis igaz, amelyet kereszttábla elemzéssel támasztottuk alá, a szignifikancia szint 5% alatt, a

Cramer féle asszociációs mutató pedig 0,329, amely erős kapcsolatot feltételez. 4 bércategóriát hoztunk létre, és ennek tükrében vizsgáltuk, hogy a kitöltők tudnak-e megtakarítani. Ezt a hipotézist igazolja a háztartások megtakarítási döntéseit vizsgáló Horváth-Széles (2014) kutatása is: „A jövedelem növekedésével csökken azoknak a háztartásoknak a száma, amelyek egyáltalán nem rendelkeznek megtakarítással és a jövedelem növekedésével a háztartási összmegetakarítások nagysága is növekvő tendenciát mutat.”

A havi rendszerességgel megtakarítók között az 50 ezer forintnál magasabb jövedelemmel rendelkezők találhatók, nagy létszámban a két legnagyobb bércategória. Az esetenként megtakarítók között is nagy arányt képviselnek a 140 és 230 ezer közöttiek, de itt már meg jelennek az 50 ezer forint vagy kevesebbet keresők is. Ebben a bércategóriában szerepel azoknak az embereknek a nagy része, aki szeretne megtakarítani, azonban nincs rá anyagi lehetősége. A 230 ezer forint felett keresők közül 2 fő azt a választ adta, hogy szeretne megtakarítani, de nincs rá anyagi lehetősége. Az ő esetükben a pénzügyi tudatosság oktatása sokat segítené. A második hipotézis vizsgálatát összességében is tanulmányoztuk. A kérdőív tartalmazott egy nem kötelező kérdést, hogy mekkora összegű megtakarítással rendelkeznek a válaszadók, amelyre 94-en adtak választ. Ebből is kiderült, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők jelentősen többet tudnak félre rakni, mint alacsony jövedelmű társaik. Az 50 ezer forint alatt keresők nagy része 5 ezer forintot, illetve egy része 5-10 ezer forint között tud félrerakni. Az 50 és 140 ezer forintot keresők nagy része 5-10 ezer forintot tud megtakarítani havonta, azonban egyesek 80-150 ezret is meg tudnak spórolni. 17 főt képviselnek a 10-20 ezret megtakarítók közül, azok, akik havi 140-200 ezer forint között keresnek, ők alkotják a legnagyobb arányt. 150 ezer forint felett pedig csak a 230 ezer forint feletti jövedelemmel rendelkezők tudnak megtakarítani. Az államszocializmusból ránk maradt a gondolat, hogy az állam gondoskodik mindenkiről, így kedvezőbb a hozzájárás a társadalmi javakhoz, mint az öngondoskodás. Lukács (2007) szerint ez az elmélet lassan megváltozik, azonban az azóta eltelt évek nem ezt bizonyítják. Még mindig nem mondható el, hogy a megtakarítások kiemelkedően magasok lennének, és az öngondoskodás is a háttérben maradt.

Faktor- és klaszterelemzés alkalmazása a válaszadók jellemzésére

Az egyik fontos eredményünk, amelynek módszertana a *faktoranalízis*, arra irányult, hogy a válaszadókat milyen tényezők befolyásolják a megtakarítási forma kiválasztásánál. 5 fokozatú Likert-skálát használtunk, ahol az 1 válasz az „egyáltalán nem befolyásol(na)”, az 5 válasz pedig, hogy „nagy mértékben befolyásol(na)”. A faktoranalízis előzetes vizsgálatai alapján kiderült, hogy a változók között szignifikáns korrelációs kapcsolat van, így a faktorelemzés elvégezhető. A kiszámított Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) mutató értéke 0,812, amit a szakirodalom nagyon jó-nak ítélt meg, hiszen 0,5 érték felett elvégezhető az analízis. Ez az egyik legfontosabb mérőszám, segít eldönteni, hogy a változók alkalmasak-e a faktorelemzésre. (Sajtos–Mitev, 2007)

A kapott komponens mátrixot varimax módszerrel rotáltuk, amelynek eredménye 2 megkülönböztethető faktor lett. Az alábbi táblázatban a két faktorba tartozó tényezőket mutatjuk be. A vizsgált minta alapján az „Objektív befolyásoló tényezők” faktort és a „Külső szubjektív befolyásoló tényezők” faktort tudtuk megkülönböztetni.

Az *első faktorban* tehát olyan tényezők állnak, amiket a hitelintézetek vagy más egyéb megtakarítási formákat kínáló intézmények belsőleg tudnak szabályozni. Tárnyilagos adatok, amely segítségével a döntéshozó elfogultság nélkül tud dönteni.

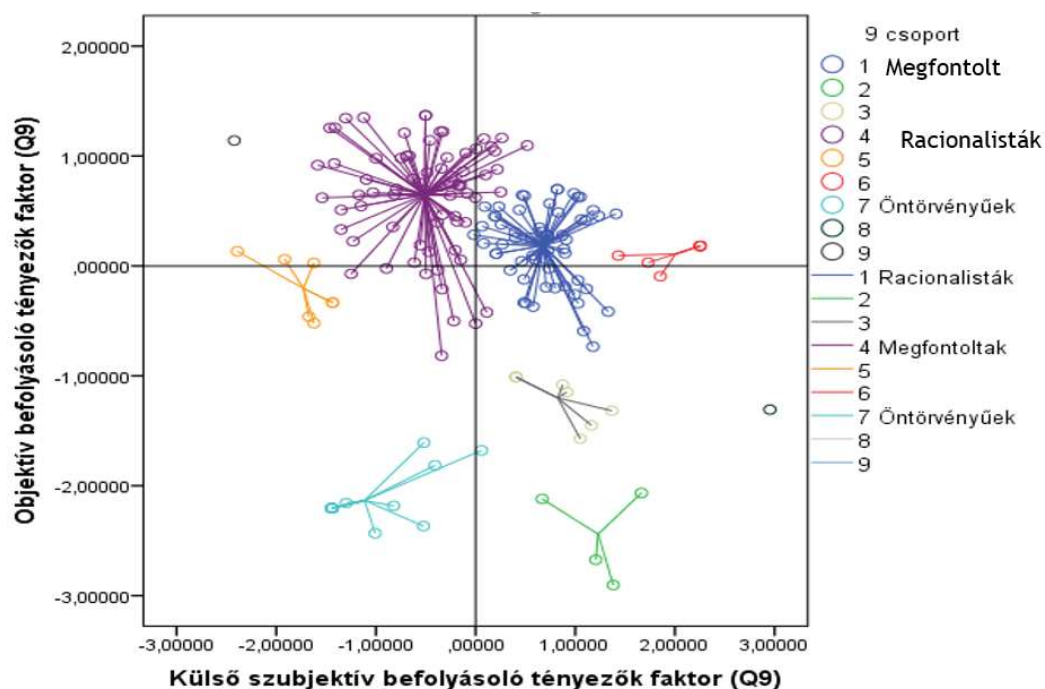
3. táblázat: Megtakarítási forma befolyásoló tényezőinek faktorba sorolása (rotált komponens mátrix)

Faktorok	Ismérvek	Faktor	
		1	2
„Objektív befolyásoló tényezők” faktor	kamat, hozam nagysága	0,897	0,134
	lekötési idő hossza	0,874	0,125
	garancia visszafizetésre	0,816	0,233
	alacsony számlavezetési díjak	0,682	0,440
„Külső szubjektív befolyásoló tényezők” faktor	reklámok/ügynökök véleménye	-0,096	0,814
	szakcikkek, tanult ismeretek	0,229	0,726
	családtagok, ismerősök személyes tapasztalata/ véleménye/ajánlása	0,385	0,593
	szakemberek véleménye	0,507	0,580
	állami támogatások megléte	0,373	0,574

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A második faktorban az intézményektől független tényezők állnak, amelyek inkább személyes érzéseket, tapasztalatokat takarnak, egy sajátos állásfoglalást tükröznek, amelyben kétségkívül megjelenik az elfogultság is. A két faktor alapján csoportokba rendeztük a válaszadókat, kíváncsiak voltunk, hogy a mintában egyetértenek-e a válaszadók, és amennyiben igen, hány személyiségcsoportot tudunk megkülönböztetni. Az eredményeket felhasználva klaszteranalízissel csoportosítottuk a válaszadókat a faktoranalízis által kapott ismérvek alapján.

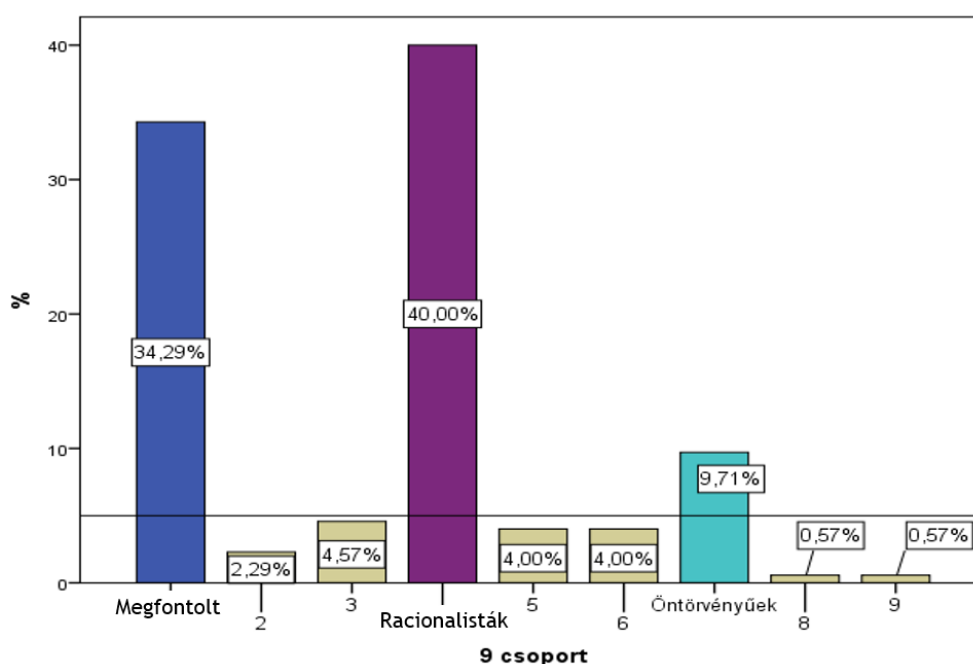
Az elemzésben 9 különálló csoportot különítettünk el, ahol centroid metodika alapján, azaz súlyközéppont alkalmazásával különült el a 9 csoport.



3. ábra: A válaszadók megoszlása az „Objektív befolyásoló tényezők” és a „Külső szubjektív befolyásoló tényezők” faktor alapján (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A válaszadók különálló csoportjait elneveztük a rájuk jellemző sajátosságok alapján. Az első csoportban a „Racionalisták” szerepelnek, ők inkább az objektív tényezők alapján döntenek, számukra fontos, hogy minden megtakarítási opció számokkal legyen alátámasztva, és ezek segítségével tudja meghozni döntését elfogultság nélkül. A racionalisták a vizsgált minta 34,29%-át adták. A második csoportba a „Megfontoltak” kerültek, 40%-kal, számukra fontosak az objektív és a szubjektív tényezők is, döntéseiket megfontolják. Az elfogultság tulajdonsága rájuk sem jellemző. A harmadik csoportot az „Öntörvényűek” képviselik, ők a minta 9,71%-át tették ki. Ők gyakorlatilag nem foglalkoznak mások véleményével, nem érdeklik őket sem az objektív sem a szubjektív befolyásoló tényezők. Saját tapasztalataik, érzéseik alapján választják a megtakarítási lehetőségek alternatíváit, elfogultan döntenek. A mintában találhatóak olyan kisebb csoportok, amelyek véleményei eltérők, viszont a csoportok elemszáma nem éri el a minta 5%-át. Ha ezeket a kis csoportokat összeadjuk, akkor a minta 16%-át teszik ki. Összeségében a minta 84%-a domináns a személyiségcsoportokban, amelyet az alábbi ábra is jól szemléltet.



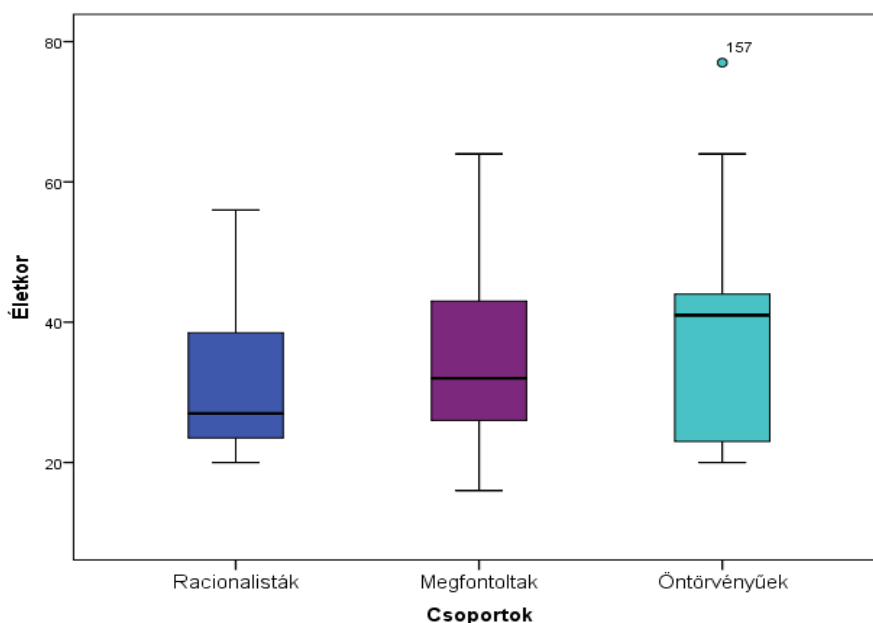
4. ábra: A válaszadók megoszlása a klaszterek alapján (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A következőkben bemutatjuk a 3 különálló csoport jellemzőit. Azt vizsgáltuk, milyen személyiséggel rendelkeznek, mi befolyásolja őket a döntéseik során.

Keresztábra elemzést végeztünk, hogy a 3 csoport tekintetében van-e kapcsolat a női és férfi döntéshozók között, azonban a szignifikancia szint 0,764, ami azt jelenti, hogy nincs különbség, tehát vegyesen szerepelnek férfiak és nők is mind a 3 csoportban.

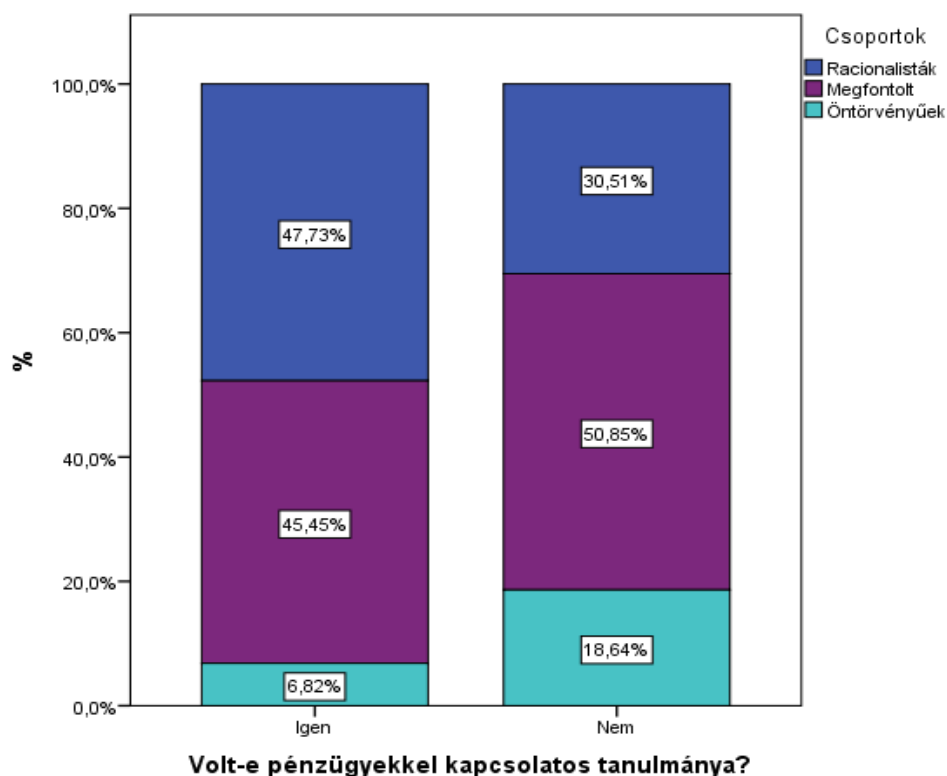
Varianciaanalízis segítségével vizsgáltuk a csoportok életkorát, és kiderült, hogy van kapcsolat a csoportok életkorát tekintve. Ezt egy dobozdiagrammal szemléltetjük, amely mind három csoportot 4 részre oszt. A „Racionalisták” tekintetében az átlag életkor 31 év, ami 28 és 33 év között szóródik. Ebben a csoportban tartózkodnak a legfiatalabbak. A „Megfontoltak” átlagéletkora 35,9 év, az „Öntörvényűek” csoporté pedig 38 év. Ebből azt a következtetést tudtuk levonni, hogy a fiatalabb korosztály az ész érveket, a számokkal alátámasztott lehetőségeket preferálja, a középkorúak mindenre kíváncsiak, szeretnek tájékoztatva lenni, míg az idősebbek a saját tapasztalataik, véleményük alapján hozzák meg döntéseiket. Az öntörvényűek között, a 157. sorban található egy kiugró érték, 77 éves kora.



5. ábra: A 3 csoport megoszlása életkoruk tekintetében (n=147)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

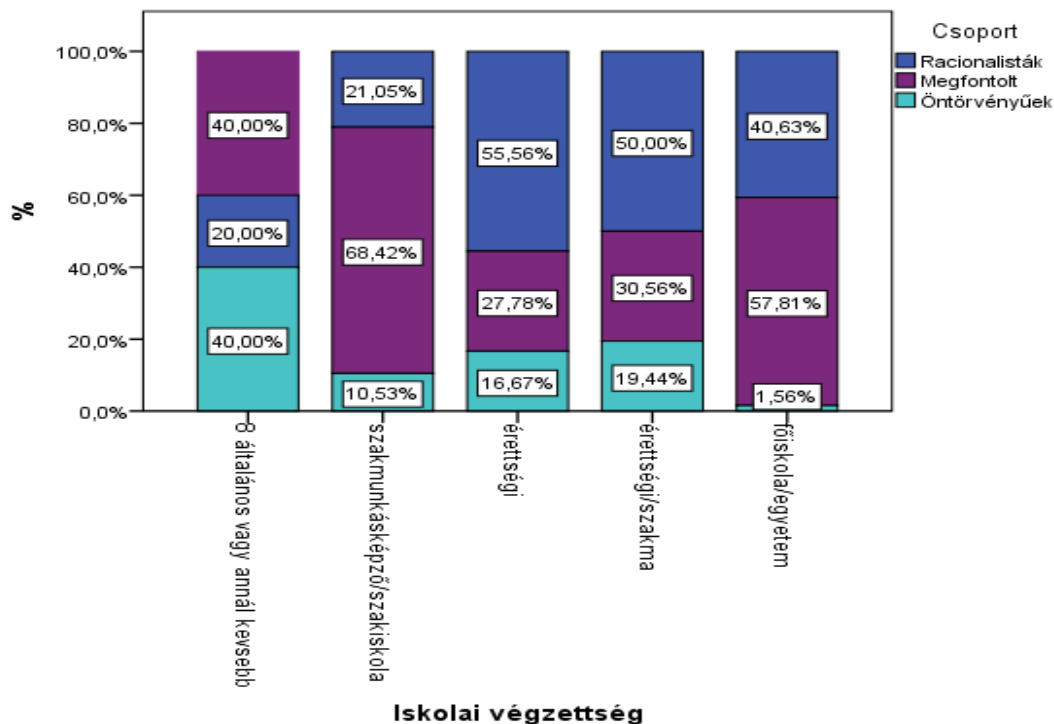
Iskolai végzettség és pénzügyi tanulmányok tekintetében is keresztábra elemzést alkalmaztunk, mindkét esetben 0,05 alatti a szignifikancia szint. Tehát az egyes csoportok között különbséget tudunk tenni. A pénzügyi tanulmányok tekintetében a csoportok közül legkisebb arányt az „Öntörvényűek” képviselik, ez is azt igazolja, hogy őket nem érdeklik a tanulmányok. A „Megfontoltak” és a „Racionálisak” hasonló arányt képviselnek.



6. ábra: A csoportok megoszlása pénzügyi tanulmányok tekintetében (n=147)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

Iskolai végzettség tekintetében is a legalacsonyabb végzettségűek, majdnem fele az „Öntörvényűek” csoportból származik, a főiskolát, egyetemet végzettek közül, pedig csak 1,56%-ot képviselnek. A „Megtfontoltak” és a „Racionalisták” itt is együtt mozognak a legtöbb esetben. Fontos megemlíteni, hogy a „Racionalisták” aránya nagyon kiemelkedő, a magasabb iskolai végzettség esetén. Róluk elmondható, hogy a realitás hívei.



7. ábra: A csoportok megoszlása iskolai végzettség tekintetében (n=147)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A 3 csoport tekintetében áttekintettük még egy 5 fokozatú Likert skálás állítássorozatot, ahol a következő állítások szerepeltek. A 3 csoport egyértelműen egyetértett abban, hogy sok ember nincs tisztában azzal, hogy mi vár rájuk keresőképtelenségük esetén, illetve ebben az esetben véleményük szerint az államnak kötelessége gondoskodni a megélhetésről.

- **„A családnak kötelessége gondoskodni a családtagjairól keresőképtelenségük esetén.”:** A csoportok itt is hasonló arányt képviseltek. Mind a 3 csoportból a legtöbben az 5 fokozatú skálából a 3-at jelölték, tehát vagy nem tudják eldönteni, vagy semlegesek e válasz esetében.
- **„Tudatosan kell megtakarítani a nyugdíjas évekre tekintettel.”:** A legtöbben ebben a kérdésben egyetértettek, véleményük szerint fontos a tudatosság és a megtakarítás. A megfontoltak és a racionalisták száma kiemelkedő az egyetértésben. Az öntörvényűek 47%-a viszont nem ért egyet ezzel az állítással, őket valóban nehéz meggyőzni a megtakarítások fontosságáról.
- **„A lakosság nincs megfelelően tájékoztatva az öngondoskodás szükségességéről.”:** Ebben az állításban mind a 3 csoport egyetértett, hiányosnak találják a tájékoztatást, és szükségesnek is ítélik meg. Az öntörvényűek előző arányához képest ez meglepő, lehet, hogy fontosnak tartják az öngondoskodást, csak ők maguk nem fektetnek bele energiát.
- **„Az állam feladata a nyugdíj összegéről gondoskodni.”:** Ennél az állításnál mind a háromcsoport nagyjából hasonló véleménnyel volt, egyetértettek, hogy ez az állam feladata. A megfontoltak és a racionalisták közül voltak néhányan, akik nem teljes mértékben értettek egyet.

- **„Nem kell rendszeresen megtakarítani, elegendő, ha vagyontárgyakat halmozom fel.”:** Ebben az állításban egyáltalán nem értettek egyet a csoportok, nem tartják opcionálisnak ezt a lehetőségeket. Az öntörvényűek egyrésze szerint nem kell megtakarítani, a vagyontárgyfelhalmozás is egy alternatív módja a megélhetésnek.
- **„A nyugdíjkorhatárt emelni kell.”:** Egyáltalán nem értettek egyet ezzel az állítással a csoportok, az öntörvényűek között azonban itt is szerepeltek kivételek.
- **„Fel vagyunk arra készülve, hogy ne az államtól várjuk a segítséget, magunk is meg tudjuk oldani a nyugdíjas évek jövedelem problémáját.”:** Itt is megosztódik a csoport: a racionalisták és a megfontoltak egyáltalán nem értenek egyet, úgy érzik nincsenek felkészülve az emberek a jövedelemproblémákra, az öntörvényűek viszont itt is ellent mondanak a két másik csoport véleményének.
- **„Lesz annyi megtakarításom nyugdíjas koromra, hogy meg tudjak élni belőle.”:** Ennél az állításnál eltérően gondolkodtak a csoportok, a racionalisták és a megfontoltak nagy része nem ért egyet ezzel a kijelentéssel, azonban nem mindegyikük gondolkodott így. Az öntörvényűek is két részre szakadtak, 52%-uk nem ért egyet, a többiek szétszórtak.

Vizsgáltuk továbbá, hogy van-e kapcsolat a csoportok jövedelmi helyzete között, azonban nem volt. Nem befolyásolja a válaszadókat a jövedelmi helyzetük meghozatalában, a csoportokban vegyesen találhatók alacsony és magasabb jövedelemmel rendelkező egyének. Összességében elmondható, hogy a 3 csoportot az életkora és a tanulmányai befolyásolják leginkább. A „Racionalistáknál”, akik a fiatalabb, tanult közösséget jelentik, az ész érvekre és számokra támaszkodnak elfogultság nélkül, érdemes a megtakarítási lehetőségeket kínáló intézményeknek az objektív tényezőket előtérbe helyezni. Egy sajátos, tényadatokkal alátámasztott megtakarítási lehetőséget kell számukra nyújtani, az ő igényeiket fedik le a jelenleg is elérhető termékek. A „Megfontoltak” esetében mindenre fel kell készülni, célszerű minden információt, lehetőséget elmondani számukra és döntésüket így lehet támogatni. Azonban ez csak a nagyobb összeggel rendelkező csoportoknál teljesül, az úgynevezett private banki szolgáltatás tudja lefedni. A nem megfelelő vagyonnal rendelkezők nem tudnak élni a részletes tájékoztatással, személyre szabott banki tanácsadással, amin a jövőben lehet, hogy érdemes változtatni, mert nagyszámú ügyfélkört veszíthetnek el így a hitelintézetek. Az „Öntörvényűek” vonatkozásában már nehezebb dolguk van a hitelintézeteknek és egyéb intézményeknek, hiszen rájuk nem hat mások véleménye és a számok sem, csak a saját véleményüket preferálják. Számukra tanácsos lehet „sikersztorikat” bemutatni, ami velük is megtörténhet. Talán akkor hajlandók lesznek a saját meggyőződésüktől eltérően dönteni, és igénybe venni más megtakarítási alternatívákat is. Ez azért fontos, mert a személyes rossz tapasztalat miatt később nehezen lehet őket meggyőzni és jó termékek, szolgáltatások irányába terelni.

Véleményünk szerint fontos az ilyen intézményeknél, hogy diverzifikálják a döntéshozókat, mert így lehet a megmegfelelőbb és személyre szabott tájékoztatást nyújtani, hiszen minden csoport információ igénye más, máshogyan kell értékesíteni a megtakarítási termékeket a különböző ügyfélcsoportoknak. Jelenleg is van MIFID teszt, de ez a meglévő kockázatvállalásra irányul, nem a jövőbeli preferenciákra.

Az állam nagyobb hangsúlyt kellene, hogy fordítson az öngondoskodás ismertetésére, reklámozására. A pénzügyi szféra marketing tevékenysége nem elég, hogy tudatosuljon az egyénekben az öngondoskodás szükségessége, különösen azoknál, akik nem kaptak ilyen ismereteket, vagy egyébként nem érdeklődnek a téma iránt és „megszokásból”, szájhagyományok alapján informálódnak. (Hegedűs et al., 2017)

A kutatásunkból kiderült, hogy a férfi és női bérek között jelentős a különbség. Alacsony bér jellemző a nőknél, a férfiak pedig jellemzően magasabb bért kapnak, annak ellenére, hogy nem rendelkeznek magasabb iskolai végzettséggel a nőknél. Hasonló iskolázottsági arány volt

megfigyelhető a kérdőív kitöltői között. A nemek közti bérkülönbség nem csak Magyarországon jellemző, hanem az Európai Unióban is, az eltérés mértéke szektoronként eltérő lehet. Ennek egyik oka, hogy a nők leginkább a középvezetői kategóriáig jutnak el, a férfiak pedig ezen felül nagyszámmal a cégvezetői pozíciókat töltik be, ezért is fontos a felsőoktatás szerepe, az egész életen át tartó tanulás, önképzés. A válaszadók nagy része fél, hogy nem éri el az egyre magasabb nyugdíjkorhatárt, nem lesz nyugdíja, és ha mégis teljesülnek az előbbiek, akkor a nyugdíj összege nem lesz elegendő a kiadásaira. Sajnos a nyugdíjrendszer fenntarthatósága is kérdéses, ezért a félelmük nem oktalán. Emiatt fontos tudatosítanunk az öngondoskodást az emberekben, hogy az állami nyugdíj nélkül is meg tudjanak élni, élvezni tudják időskorukat, hiszen egy átdogozott élet után mindenki megérdemli a nyugodt pihenést.

5. Összegzés

Elemzésünk során a 20-40 éves korosztály öngondoskodási szokásait elemeztük. A kérdőíves megkérdezés lebonyolítására 2017. második félévében került sor, melyre 175 kitöltő adott választ. A primer kutatás során többek között arra kerestük a választ, hogy az életkor befolyásolja-e a megtakarítási hajlandóságot, illetve a jövedelemhelyzet javulása hogyan befolyásolja a megtakarításokat. Az átlag életkor 34,81 év, a 175 kitöltő 67 %-a 20 és 40 év közötti. Az életkor és a megtakarítási hajlandóság közötti kapcsolat bizonyítására varianciaanalízist alkalmaztunk, amely szerint igazolódott a kapcsolat az életkor és a megtakarítási hajlandóság között. A havi rendszerességgel megtakarítók száma 61 fő volt, az ő átlagéletkoruk 31,67 év. Az esetenként megtakarítók 57-en vannak, az ő átlagéletkoruk 34,51 év, az általunk összegyűjtött adatok alapján megállapítható hogy, ahogy nő az életkor úgy csökken a megtakarítási hajlandóság elsősorban az anyagi lehetőségek korlátozottságát megjelölve. Az idősebb korosztály esetén jobban számítanak az állami szerepvállalásra, mint ahogy az is kiderült, ezen korcsoport nincs is igazán tisztában a nyugdíjrendszer szabályváltozásaival. Beigazolódott azon feltételezésünk, mely szerint az anyagi lehetőségek jelentősen befolyásolják a megtakarítások nagyságát. Fontos lenne valamennyi korosztály számára felhívni a figyelmet a megtakarítások szükségyszerűségére, még akkor is, ha ez havonta néhány ezer forintot tesz ki, ennek fontosságát nem csak a pénzügyi szolgáltatók reklámjaiból kellene megismerni vagy más szóróanyagból, aminek a hitelességét sok esetben megkérdőjelezzük. A nyugdíjrendszer és annak fenntarthatósága, az öngondoskodás mindig is olyan fogalmak voltak, amik gyakran foglalkoztatják a pénzügyi szektor szereplőit. Kezdetben még nem volt kialakult rendszer, de ahogy fejlődött a társadalom évről évre kialakult a szabályozott struktúra, amely rengeteg változáson ment keresztül. A költségvetést nagymértékben megterhelték a nyugdíjkiadások, ezért bevezették a munkabér után fizetendő járulékokat. Sajnos a 2012-es munkáltatói nyugdíjjárulék megszüntetése következtében a munkavállalók nyugdíjalapja lényegesen lecsökkent, a kutatásunkból kiderül, hogy ezzel sokan nincsenek tisztában és nem is készülnek rá tudatosan. Jelenleg is megterheli a költségvetést a nyugdíjkiadás, azonban ennek oka a demográfia mögött keresendő. A későbbiekben pedig a fenntarthatóság miatt is aggódhatunk, hiszen a jelenleg 30-40 éves korosztály nyugdíját nem tudják majd előállítani a tőlük fiatalabb embertársaik. Összességében az Európai Unió is hasonló gondokkal küzd, a halálozási arány jellemzően magasabb a születések számánál.

A vizsgált minta nagy része megtakarít, és gondol a jövőjére, azonban sokan csak szeretnének, de nincs rá anyagi lehetőségük. Ők tudatos egyének, viszont, azoknál az embereknél, akik nem takarítanak meg, de a lehetőség adott lenne számukra, nélkülözhetetlen lenne a nyugdíjrendszer jövőjéről tájékoztatni.

Irodalomjegyzék

- Augusztinovics, M. – Gál, R. I. – Matits, Á. – Máté, L. – Simonovits, A. – Stahl, J. (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. *Közgazdasági Szemle*, XLIX. évf. 2002. június, pp. 473–517.
- Hegedűs, Sz. – Hegedűsné Barna, R. – Molnár, P. – Halmosi, T. (2017): Pénzügyi kultúra és tudatosság vizsgálata vidéki középiskolások körében. *PRO SCIENTIA RURALIS* 2:(1) pp. 68–91.
- Henczi, L. – Horváth, I. – Molnárné Balogh, M. (2011): Munkavállalókkal kapcsolatos feladatok. *Saldo*, 338 p.
- Horváthné Kökény, A. – Széles, Zs. (2014): Mi befolyásolja a lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi Szemle*, 59. évfolyam 2014/4. pp. 457–475.
- Lukács, M. (2007): Egészségfinanszírozási pillérek.
- Németh, Gy. (2009): A nyugdíjreformról. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf., 2009. március, pp. 239–269.
- Sajtos, L. – Mitev, A. (2007): SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea Kiadó, 404 p.
- Szikra, D. (2000): Körkép reform után. *Tanulmányok a nyugdíjrendszerről*.

Jogsabályok:

1997. évi LXXXII. törvény a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról

Egyéb források:

Emberi Erőforrások Minisztériuma: Tájékoztató a nyugdíjrendszerről (2017)

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság: Portré a magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszerről.

Internetes hivatkozások:

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_31_kutatasmodszertan_scorm_11/1135_kereszttblk.html

<https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/minimalber-es-garantalt-berminimum-2018-ban>

<http://www.kormanyhivatal.hu/download/8/14/30000/T%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3szochozado.pdf>

<http://www.origo.hu/gazdasag/20170308-fizetesi-kulonbseg-a-nemek-kozott.html>

A FOGYASZTÁSI ADÓK TÁRSADALMI HATÁSA

Prof. Em. Dr. BOTOS Katalin

Professor Emerita

Szegedi Tudományegyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Absztrakt

A cikk dióhéjban összefoglalja az adózás célját, az adók fajtáit és a világon működő adórendszerek versenyképességi vonatkozásait. Rámutat azonban, hogy az adórendszer nemcsak a közkiadások fedezéséhez szükséges bevételek összeszedésének eszköze, de a gazdaságpolitika eszköztárának fontos része. Látni kell, hogy a globalizmus korában az adórendszernek magának is versenyképesnek kell lennie. Ugyanakkor, az adópolitika olyan réteg-érdekek kiszolgálója is lehet, amely más rétegek terhére igyekszik megoldani az állam előtt álló feladatokat. Figyelemre méltó az adórendszerek eltolódása a fogyasztási adók felé. A fogyasztási adó hosszabb távon jobban elősegíti a tőkeképződést, növekedés-barát, mert ennél az adóformánál nem jelentkezik a megtakarítás akadályozása, mint a jövedelemadónál. Ugyanakkor regresszív, mert a szegényebb rétegek jövedelmük nagyobb részét fogyasztják el. A magyar gazdaságpolitika a foglalkoztatást a bérterhek csökkenésével segíti, amit viszont ÁFA emeléssel kompenzált. Utóbbi szélesebb társadalmi rétegek fizetik.

Kulcsszavak: adórendszer, adófajták, adó-versenyképesség, fogyasztási adók, gazdaságpolitika
JEL-kódok: H20, H21H24, H25

Adók és gazdaság

Az adórendszer feladata, hogy összegyűjtse az állami feladatok elvégzéséhez szükséges pénzügyi forrásokat. Hogy mit tekintünk állami feladatnak, s így milyen méretű államot tartunk kívánatosnak, nagymértékben befolyásolja az adók mértékét. Ugyanakkor az adózás visszahatást vált ki. Az adók fajtája és mértéke hat a gazdaság szereplőire, pozitív vagy negatív módon. Ösztönzi vagy gátolja a fogyasztást, a munkát, a beruházásokat, a megtakarítást. Az, hogy kit, hogyan terhel meg az adórendszer, a társadalmi igazságosságért folyó harc fontos része.

Adófajták

Az adók típusuk szerint két alapvető csoportra oszthatók. Végző soron minden adóteher viselője az állampolgár, de formailag vannak *direkt és indirekt* adók.

A *direkt adókat* egyének és vállalatok fizetik. A jövedelemadó lehet személyi és társasági. (A társasági jövedelem-adók lényegesen jobban manipulálhatók a költségekkel, mint a „sima” béradók.) Vannak vagyoadók és örökösödési adók. A direkt adókhoz sorolhatjuk a társadalombiztosítási járulékokat is, hiszen élők munká-arányos kötelezettséget jelentenek. (Bár adó jelleggel, kötelezően szedik be, valójában nem szabadon felhasználható pénzek az államháztartásban, elvileg „pántlikázottak”. Formailag gyakran két részből állnak: a munkáltató és a munkavállaló által közvetlenül fizetett hányadból.)

Az *indirekt adókat* áruk és szolgáltatások vásárlása után fizetik. Ezeket általában fogyasztási adónak nevezik, bár különbség van a hozzáadott értékadó (ÁFA) és a kifejezett fogyasztási adók között. Az export és importvámok is ide sorolhatók.

Egyes adófajták inkább alkalmasak bizonyos célok elérésére, mint mások. (Ha ösztönözni akarunk arra, hogy kevesebb autót használjanak a polgárok, inkább érdemes célzottan a benzin fogyasztási adóját emelni, mint a jövedelemadót...)

Kategorizálhatunk úgy is, hogy az adók kétfélék: „*ad personam*” illetve „*in rem*” típusúak (Musgrave&Musgrave, 1989). Az *ad personam* típusú adóknál figyelemmel lehet lenni az egyéni körülményekre. Ez különösen akkor fontos, ha az adórendszernek az egyenlőség megteremtésében is szerepet szánunk. Az *in rem* adók függetlenek az egyén helyzetétől, azokat tevékenységek vagy termékek után fizetik.

Hogy mekkora a felmerülő jövedelem-adókötelezettség, az a következőképpen állapítható meg: $ad\ alap\ (adóköteles\ jövedelem\ mínusz\ a\ levonások) \times adókulcs - adókedvezmények = adókötelezettség$.

A különböző kedvezmények a *terelést, befolyásolást* szolgálják, a beruházásra, energia-takarékosságra, munkavállalásra való ösztökélést célozzák. A differenciálás lehetséges a jövedelemadóknál, de a fogyasztási adóknál is. Ha a cél a családok segítése, akkor adhatunk adókedvezményeket a gyerekek után, és csökkenthetjük a gyermekápolási termékek ÁFÁ-ját... Mindenesetre a jövedelemadózásnál – mivel *ad personam* jellegű – mint idéztük, több a differenciálási lehetőség.

Végül is az adófajtákat az alábbi módon csoportosíthatjuk:

- jövedelem-adók, profit adók és tőkenyereség-adók,
- társadalombiztosítási hozzájárulások,
- béradók,
- vagyoadók,
- termék-és szolgáltatások után fizetendő adók,
- egyéb adók.

Figyelemre méltó, hogy a társasági adó, mely a jövedelemadó típusú adók része, a vállalati tőkeszerkezetre nézve nem semleges. Az idegen tőke költségei, más szóval a kamatkidadások a társaságiadó-alap megállapításakor költségként számolhatók el, s ezzel nemcsak a társasági adót, hanem a hitelfinanszírozás költségeit is mérsékelik.

Ezeken a főbb csoportokon belül is rengeteg különböző adófajta létezik. Egyes szerzők éppen Magyarországgal példálózna, ahol – mint idézték – 2008-ban 200 féle adófajta volt... (Vermeend et al. 2008, 63.o.) (Mindenesetre egy felmérés szerint, melyet a hazai kiadású Forbes magazin idézett, 2018-ban is elég sok adó-jellegű elvonásunk létezik, szám szerint 58.)

Adórendszerek

Az adórendszerekről számos átfogó elemzés jelent meg a szakirodalomban. Többek között: Hetényi István (2012), Erdős Tibor (2014), Lentner Csaba (2015, 2017). Az újabb fejleményeket Nagy László (2017), Palotai Dániel és Parragh Bianka (2018) ismerteti.

Erdős Tibor így ír az adókról:

„...azt szoktuk mondani: két biztos dolog van a világon. Előbb vagy utóbb, de mindenképpen meghalunk, előtte pedig adóznunk kell.

Adózásra az állam készlet, létezése az államhoz kapcsolódik. Az államnak olyan feladatai vannak, amelyek teljesítése nem nélkülözhető, de sokba kerül. Ezt legnagyobb részben az adóbevételek fedezik. Az állam feladatai részben a piac tökéletlen működéséből adódnak. Bizonyos javak termelésére a magánszektor nem, vagy nem szívesen vállalkozik. A közjavak jelentős része ilyen. Az infrastruktúra fejlesztése mindenütt nagy beruházást igényel; ezt a magánszektor csak részben biztosítja. Növekszik az externáliák szerepe. A negatív externáliák kezelése jelentős foglalkoztatást és kiadást megkövetelő állami intézményrendszert feltételez. A környezetvédelem sem teljesíthető állami beavatkozás nélkül.

Az alsó fokú oktatás mindenütt ingyenes, az államháztartást terheli a költségek túlnyomó része. A piaci kapcsolatok szélesedése, bonyolultságuk fokozódása fontossá teszi információk nyújtását, ebből sem maradhat ki az állam. Nélkülözhetetlen az állam szerepe a társadalombiztosításban és az egészségügyben. A közbiztonság védelme és a honvédelem is elsődleges állami feladat. Időben egyre fontosabb az állam szerepe a gazdaságirányításban. Az állam a legnagyobb foglalkoztató, hosszabb időszakot figyelembe véve, az állami alkalmazottak száma nő a leggyorsabban.

Mindez sokba kerül: a költségek fedezése a GDP növekvő hányadát teszi ki. Nemcsak az igaz, hogy adózni kell, hanem – történelmi távlatban – egyre többet kell adózni: az adóteher ma sokkal nagyobb arányú, mint mondjuk száz évvel ezelőtt volt.” (Erdős, 2014)

Hetényi István, egykori pénzügyminiszter, így fogalmazott:

„Milyen a jó adórendszer? Nagy általánosságban Adam Smith-hez nyúlnak vissza ma is. De a gazdaságpolitika számára először, másodszor és harmadszor olyan, amely *egy gazdasági cikluson átívelve képes fedezni a kormányzat kiadásait*. Ezen túlmenően a XX. században kialakult pótlólagos követelmény, hogy ne fékezze a gazdasági fejlődést, a hatékonyságot. Végül elvárják, hogy hozzájáruljon a társadalom által elfogadott társadalmi kohézió erősítéséhez, a szociális feszültségek enyhítéséhez. És ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az adó korrekten és biztonsággal *behajtható* legyen. (Hetényi, 2012)

Noha az előbbieken azt emeltük ki, hogy az adórendszer legfontosabb feladata a kívánt források összegyűjtése, de látható, hogy ez az ősi és mindenkor érvényes elv a második világháború után kiegészült egyéb célokkal is. Elvárják, hogy az adórendszer legyen hatékony, biztosítsa a horizontális és vertikális egyenlőséget, érje el a jogkövetést, s minimális adminisztratív költségekkel járjon; rugalmas, átlátható és egyszerű legyen, s illeszkedjék a nemzetközi gyakorlathoz. A konkrét adórendszer feladata, hogy megteremtse e célok között (valamilyen mértékig) a harmóniát.

Emellett az adórendszernek ma számos újabb kihívásnak is meg kell felelnie. Mindenekelőtt a globalizáció és a fokozódó világméretű verseny, az internet új világa és az e-kereskedelem, az idősödés hatása a munkaerő piacra, az adóverseny és a környezetvédelmi problémák sokasodása. Ezek azok a tényezők, amelyek az adók mai rendszerére hatással vannak. Az adórendszer befolyásolja a vállalkozások helyzetét, s nemzetközi összehasonlításban a versenyképességét. Mondhatjuk ezért, hogy magának az adórendszernek is nemzetközileg *versenyképességnek* kell lennie. (Nagy 2017, Palotai–Parragh 2018)

Adórendszer és versenyképesség

Egy ország *világpiaci versenyképességét* többnyire a fajlagos GDP-vel mérik, noha közismert e mutató számos hiányossága. Ki kell ezért egészíteni a mérlegeléshez számos adattal, így olyanokkal, mint az egészségi állapot, az oktatás, a foglalkoztatás, a jövedelem-arányok (vagy inkább aránytalanságok), a lakásviszonyok, a szabadidős foglalkozások és a környezet tisztasága. Ezen objektív mércék szerint összevetve, s sorba rendezve a világ országait, az a kép adódik, hogy az európai országok és az ott lakók gyermekei a világ legboldogabb lakói. (Ez gyakran nem esik egybe a *szubjektív életérzést* vizsgáló szociológiai vizsgálatok eredményével, amelyek szerint nagyon szerény gazdasági szinten élő afrikai országokban élő emberek érzik magukat a legboldogabbnak.)

Mindenesetre, az összehasonlító ország-felmérések szerint érdekes adatok jönnek ki. Különböző mutatókkal rendelkező országok is élre jutnak. Dánia például viszonylag magas fajlagos GDP-vel és *nagy állammal rendelkezik*, és viszonylag kis jövedelem-differenciák jellem-

zik. A „nagy állam” ellenére igen magas helyezéssel vezet a nemzetközi versenyképességi rangsorban. Az összehasonlítások szerint a világ legboldogabb népességének tekinthető. Ezzel szemben ugyanezen mércék szerint az USA a boldogság-ranglistán csak a 23. helyen van, noha ugyancsak fejlett gazdasággal, a világ egyik legmagasabb fajlagos GDP értékével bír. Viszont tulajdonképpen *kis állammal* rendelkezik! Szemben Dániával, az USA-ban igen jelentősek az országban a jövedelem-különbségek. Vagyis az, hogy mekkora egy országban az állam szerepe, – s az ezzel együtt a bennünket most különösen érdeklő *adóztatás szintje* –, nem ad egyértelmű magyarázatot arra, vajon jó-e az adott ország gazdasági rendszere. Nem lehet tehát az adatokból olyan következtetést levonni, hogy „a kis állam - jó”, mert ott nagy a fajlagos GDP... Legfőképpen azt nem, hogy valamennyi ott élő számára jó-e? (Vermeend et al. 2008, 49. o.) Nagy állammal, és kis állammal, magas és alacsony adókkal is elérhető magas fajlagos GDP. Az ebben a mutatóban kifejeződő hatékonyság nem jelenti azt, hogy az emberek széles tömege számára csak a „kis állam” a kedvező...

Az természetesen feltétlenül igaz, hogy az adók mértéke, változása befolyásolja az adóalanyok döntéseit. A modern közgazdasági elmélet általában úgy fogalmaz, hogy az adók *eltorzítják* az egyéni döntéseket. (Így ír róla a fentebb idézett szerző-hármas – Vermeend et al. – igen alapos szakkönyve is.) Természetesen a „mihez képest” ugyancsak kérdéses. Ismét előkerül a mainstream közgazdaságtan feltételezése a *tökéletes szabad piacról*, amelyben a szereplők szuverén módon, racionálisan döntenek. *Ahhoz képest* van tehát torzítás, ami az ideális piac esetén bekövetkezne. Csakhogy ma már hol van tökéletes piac, Világos ugyanis, hogy a piac szereplői messze nem mindig racionálisak, és a piac szinte sose „szabad”.

Ettől függetlenül, tény, hogy a piaci szereplők reagálnak az adómértékek szintjére, és azok változására. A magas adók esetén valóban meggondolja a munkás, érdemes-e feláldoznia a szabadidejét azért, hogy valamivel többet keressen. Különösen igaz ez a progresszív jövedelem-adóknál. (Arról persze nincs szó, hogy választhat a munka és a nem-dolgozás között. Ekkor a szabadsága az átlagpolgárnak nincs. De ha a mai – egyébként egyáltalán nem szabadpiaci – viszonyokat vesszük figyelembe, ahol van munkanélküli segély, ott valóban mérlegelni fog: megéri-e neki dolgozni...)

Az is igaz, elméletileg és empirikusan is, hogy a magas adók jövedelem-eltitkolásra, adóelkerülésre ösztönöznek. (Utóbbinak az adószakértők szép hivatalos nevet adnak: „adótervezés”.) Az ilyen tevékenység meglehetősen gyakori. Szakértők ezt az EU átlagában a GDP 2,5 %-ára becsülik, ami nem kis összeg. (Vermeend et al. 2008, 49. o.)

Nagyon leegyszerűsítő feltételek mellett modellezve, azt állapították meg a szakértők, hogy a béreket terhelő magas adók jelentős jóléti többlet-terhet okoznak. Dánia, Finnország, Belgium vagy Svédország esetében ez akár annak kétszeresét is elérheti, mint amit az összeszedett közpénzekből végül is a polgár megkap. Arról természetesen nem szól az elemzés, hogy aki megkapja, vajon valóban hozzájutna-e elvileg ennél nagyobb összeghez, ha nem lennének magas adók, vagy az egész csak az átlagok játéka...

A magatartási reflexek azt azonban minden bizonnyal alátámasztják, hogy a mértékek változására reagálnak az alanyok. Ugyanakkor, korántsem igazolható, hogy e reakciókat feltételezve, az esetleges változások akár meg is térülhetnek, mint azt az adóteher-csökkentések alkalmával sokszor propagandisztikusan feltételezték. *Reagan* is úgy vélte, hogy az adócsökkentés nem jelent majd jelentős adókiesést a központi kasszából, mert felpörgeti a gazdasági tevékenységet, s az a „nagy forgalom kis haszon” elve alapján összességében pótolja a költségvetés kiesését. Ez a konkrét amerikai példán is csak negyedrészen igazolódott. A gazdasági aktivitás növekedéséből az alacsonyabb kulcsokkal befolyó összeg csak a kiesés negyedét fedezte. Vagyis az adócsökkentés a bevételek jelentős csökkenését eredményezte. Nyilvánvaló reakció erre a szociális kiadások visszafogása, hisz nincs miből finanszírozni... Ördögi kör, melynek

szenvedői a társadalom szegényebb rétegei. (Joseph Stiglitz számos munkájában mutatta ezt be.) (Stiglitz 2013, 2015)

Az is igazolható, hogy a jelentős adó-progresszivitás növekedés-visszafogó. Meg kell tehát találni azt az adó-mértéket, amely mellett még van növekedés, különös tekintettel az 1990 óta egyre globalizálódó világ körülményeire. A szabad tőkeáramlás és a világméretű adóverseny korlátot szab a nemzeti adó-politikáknak.

Nagy László pozsonyi egyetemi oktató így mutatja be a nemzetközi *versenyképességi körképet*:

„Az OECD-országok legversenyképesebb adórendszerével rendre Észtország, Új-Zéland, Lettország, Svájc, Svédország és Hollandia rendelkezik. S bár a svájci és a lett államháztartás GDP-re vetített adóbevételei még a 30 százalékot sem súrolják, az országok adórendszerének versenyképességi szempontból történő megítélésénél nem ez az elsődleges szempont.

A progresszív adóztatást működtető Svédország – magas GDP-arányos adóbevételeivel – az OECD-országok egyik legversenyképesebb adórendszerével bír. Az adórendszer versenyképességét tehát nem az adóbevételek volumene, hanem az egyes adónemek alacsony szinten tartott marginális adókulcsa és az adózás semlegessége határozza meg a gazdasági alanyok tevékenységében, változása ösztönzi vagy visszafogja azt. Svédországban a nemzeti termék 50%-a központosításra (és újraelosztásra) kerül, míg az USA-ban csak ennek a fele. A múlt század 70-es évei óta az adóterhek mindenütt emelkedtek. Ennek számtalan oka van, mint látni fogjuk. Szerényebben nőttek az adóterhek az angolszász országokban, Hollandiában és NSZK-ban, míg Belgium, Finnország, Franciaország és Svédország határozottabban emelt adót. Olaszország vezeti az utóbbi listát, ahol az általános adóterhelés több, mint 16% ponttal nőtt.” (Nagy, 2017)

Nemzetközi összehasonlításokat végezni nem egyszerű. Önmagában kevés információt ad a pusztán törvényes adókulcs, hiszen a különböző lépcsőzetes változások, adó-kedvezmények változtatják az *effektív adókulcs* nagyságát. A tényleges adóterhelést az utóbbi mutatja meg, s ennek alapján lehet levonni következtetést, hogy milyen reakciókat vált ki a rendszer az adóalanyokból.

Tények és tendenciák

Az OECD statisztikája szerint az 1970-2004 közötti időszakban nemzetközileg is egyértelműen kimutatható az *eltolódás a jövedelem-adók felől a fogyasztási adók felé*. Az egyes adófajtákat a GDP-hez viszonyítva, jelentős változásokat tapasztalhatunk. A 70-es és a nyolcvanas évek elején ugyan a jövedelmi adók fontossága nőtt, de 1985 óta *csökkenő tendencia* figyelhető meg. A társadalombiztosítási járulékok az elmúlt évtizedekben folyamatosan nőttek, gyakorlatilag megkettőződtek. A vagyoadók is növekedtek kissé. A társasági adóbevételek nem sokat változtak az elmúlt évtizedekben, 1995 után némi emelkedés volt tapasztalható. De ami a legmarkánsabb: *a fogyasztási adók mindenütt emelkedtek*.

A társadalombiztosítási járulékok arányának emelkedésére magyarázatot ad a társadalom *korszerkezeti változása*. Ugyanakkor, mivel ez is egyfajta béradó, s a vállalkozások költségét emeli, az élőmunka igénybevételét visszafogja, érthető módon ezt is szeretnék az egyes országok vállalkozói a versenyképesség érdekében csökkenteni. Ezért esetleg a bérköltségek egyéb adóterheit mérséklük, (lásd nálunk a személyi jövedelem-adót). De a béradók együttesen is mérséklődtek hazánkban, s ezt más adónemeknél kellett kompenzálni. Innen magyarázható a fogyasztási adóterhek (ÁFA) növelése.

A kelet-európai országok adózási helyzetének bemutatásánál ismét érdemes Nagy László tanulmányára támaszkodni:

„Térségünkben versenyképességi szempontból a magyar és a cseh adórendszer szerkezete igazodik leginkább a nemzetközi elvárásokhoz.

Az adócentralizáció szempontjából Magyarország meghaladja a további három visegrádi országra jellemző szintet, ennek dacára az elmúlt időszakban sikeresen megvalósult adóreform folytán szignifikáns adócsökkenés tanúi lehettünk. A közvetett adók GDP-re vetített aránya Magyarországon a legmagasabb V4-országok közül, a jövedelemadók és a járulékok súlya ugyanakkor szemlátomást megcsappant. Sőt az utóbbi években – Lengyelország kivételével – a régiós versenytársak GDP-arányos jövedelemadó-, valamint járulékbevételei jelentősen meghaladják a magyarországi 7, illetve 7,6 százalékos GDP-re vetített arányt.” /.../ Magyarországon szemlátomást nöött a fogyasztási típusú adók aránya, míg a közvetlen adók GDP-re vetített aránya lényegesen zsugorodott. Csehországban a válság előtti állapotokhoz képest az adószervezeti változások szolidabbak, bár a fogyasztást terhelő adók felé bizonyos mértékű elmozdulás figyelhető meg, ami a jövedelemadók mértéktartó csökkenését ellensúlyozza. Csehország 2008-ban megszüntette a többkulcsos adórendszerét, a személyi jövedelmek adózására 15 százalékos adókulcs lépett érvénybe. Csehország a társasági adókulcs 1992. évi 42 százalékból szinte évről évre lefaragott, amely 2010-ben az adócsökkentések eredményképp 19 százalékra állapodott meg. Lengyelország az ezredforduló hajnalán elindított strukturális reformok keretei között tett eleget a nemzetközi elvárásoknak a hatékonyabb és átláthatóbb adórendszer kialakításával. A jövedelemadók háttérbe szorításával fokozódott a forgalmiadó-bevételek súlya, ugyanakkor az adócentralizáció mértéke apránként zsugorodott. Ez a tendencia a gazdasági válság kirobbanása után sem változott. A lengyel gazdaságban a GDP-arányos adóbevételek erőteljes csökkenése gyakorlatilag mindkét adónemből származó államháztartási bevételre is kiterjedt. Szlovákiában a válság előtti időszakhoz képest a GDP-arányos adóbevételek lényegesen megugrottak. A közvetett adók GDP-re vetített arányánál csupán szemernyi fogyatkozás volt észlelhető, a vizsgált időszakban ugyanis a forgalmi adók szabályozásánál apróbb módosítások következtek be. Szlovákiában a jövedelemadók növekedése nemcsak a fogyasztást terhelő adóbevételek apróbb visszaesését ellensúlyozta, hanem – a járulékkerhek fokozódásával egyetemben – az államháztartási bevételek gyarapodását is előidézte. A szlovák kormány 2013-ban a társasági adó kulcsát 19-ről 23 százalékra emelte, amelyet 2014-ben 22 százalékra mérsékelte. A természetes személyek egykulcsos adójának megszüntetésével bevezette a személyi jövedelmek kétkulcsos adózását, majd radikálisan csökkentette a kisvállalkozók elszámolható átalánykiadásait.

A visegrádi országok közül kétségkívül Magyarország adminisztrációs költségei a legalacsonyabbak. A magyar gazdaság adózási költségintje végeredményben az európai átlag körül ingadozott. Adóbevételek arányos adminisztrációs költségei 2005-től a 0,99 százalékos arányról a 2010. évi 1,2 százalékos szintig parányi léptékben növekedtek.” (Nagy 2017, 25-26. o.)

Fogyasztási adók

A fogyasztás a makroökonómiai változók közül a legkevésbé ingadozó. S talán éppen a legfontosabb tényező. A gazdasági aktivitást ugyanis a legnagyobb mértékben a kereslet felpörgése biztosítja. A fogyasztás növekedése a gazdaság egyéb szektorait is maga után vonja, szükség lesz beruházásokra, és ösztönzi a technológiai haladást is.

A fogyasztás adóztatása sok évszázadra megy vissza. Már a 17. században rámutatott Thomas Hobbes, hogy előnyös a fogyasztást tekinteni az adózás alapjául. Igazságosabb ugyanis az embereket annak alapján adóztatni, amit *kivesznek* a közösség kosarából, mint a szerint, amit oda *betesznek*. Vagyis, igazságosabb a fogyasztási adó, mint a jövedelem-adó. (Vermeend et al. 2008, 187. o.)

A fogyasztási adó *arányosabb teherviselést* jelent, hiszen a fogyasztás jobban kifejezi az emberek anyagi jólétét (well being), mint a jövedelemadó. Az is lehetséges, hogy az emberek többet fogyasztanak, mint amit megkeresnek. Ha *csak* jövedelemadók lennének, nem lenne

adóalap ez a többlet-költés. Pedig ha megtakarításukat élnék fel, indokolt a túlköltekezés megadóztatása, mivel, ha keletkezésekor nem adóztatták meg a jövedelmet, akkor most kell, hogy adózzanak az alanyok, a fogyasztásuk után.

Végül, azzal is érvelnek közgazdászok a fogyasztási adók mellett, hogy a fogyasztás tulajdonképpen nagyobb döntési szabadság az egyén részéről, mint ami a jövedelemszerzéskor adott számára. A megélhetésért dolgozni kell, az nem kérdés. Azt viszont, hogy mennyit fogyasztunk és mit, a magunk döntésétől függ – különösen jóléti társadalmainkban...

Vitathatatlan azonban, hogy a szegényebb háztartások jövedelmük nagyobb részét fogyasztják el, mint a gazdagabbak. Ebben az értelemben az adó *regresszív*. Ezt úgy is fogalmazhatjuk, hogy ez az adófajta adónem inkább növekedés-barát, mert ennél az adóformánál nem jelentkezik a megtakarítás akadályozása, mint a jövedelemadóknál. Ha elfogyasztják a teljes jövedelmet, *nincs különbség* a fogyasztási és a jövedelemadó között. *De van, ha van megtakarítás*, amit esetleg csak később költ el a tulajdonosa. Közgazdászok úgy látják, hogy a fogyasztási adó hosszabb távon jobban elősegíti a tőkeképződést, ezért javasolják a béradók felváltását fogyasztási adókkal. A jövedelemadó ui. diszkriminatív hatású azokkal az egyénekkal szemben, akik csak később költik el a jövedelmüket. (Vermeend et al. 2008, 188. o.) Hát így is lehet érvelni... De valójában a tőketulajdonosok érdekét képviseli ez az adórendszer, mert támogatja őket a megtakarításban, a tőkeképzésben.

Az európai országokban valóban a fogyasztási adók túlsúlya jellemző. A közgazdászokat foglalkoztatja az áttérés erre az adónemre az USA-ban is. (Közismert, hogy ott föderális szinten nincs forgalmi adó.) Európában kombinált rendszer van. Kutatások megállapították, hogy ahol az indirekt adók aránya a 40%-ot kiteszi, ott az adó-eltolódás a fogyasztási adók felé pozitív hatással van a gazdaságra. Nő a foglalkoztatás és a GDP. (A szimulációs modellek szerint a foglalkoztatásnál 1,26–2,68%, a GDP-nél meg 1,10–2,33 % közötti értékekkel...) (Vermeend et al. 2008, 192. o.) Ezért folyamatosan itt is változásokról gondolkodnak.

A tapasztalatok szerint azonban az adóreformok időzítése igen fontos. Nagy-Britanniában, amikor 1979-ben az ÁFA-t 8%-ról 15%-ra emelték, erősen megdobta a fogyasztói árindexet, (4%-kal). Rövid időn belül felpörgött az infláció 20%-ra! Japán esetében is, amikor az ÁFA-t 3%-ról 5%-ra emelték, tapasztalható volt, hogy határozottan visszafogta az éppen meginduló felendülést. Németországban viszont, ahol 2007-ben 16%-ról 19%-ra emelték, nem volt kedvezőtlen hatása. Az előzetesen várt értékhez képest elmaradt a fogyasztói árak emelkedése, (mindössze 0,4%-kal nőtt a bevezetés hatására), azaz az inflációs nyomás lényegesen kisebb volt a vártnál. Mindez jelzi, hogy a reform-lépések *időzítése* nem elhanyagolható.

ÁFA – a hozzáadott érték-adó (VAT)

Noha a fogyasztás adóztatása századok óta létező gyakorlat, magának az ÁFA-nak (VAT) a konstrukciója alig száz éves. Elterjedése csak a múlt század második felében ment végbe. Franciaország az ötvenes években valósította meg adórendszerének modernizálását, s ennek keretében vezették be a hozzáadott érték-adót. Azóta mintegy 135 ország követte a példát, s így vált a világ vezető fogyasztási adó-típusává. (Az OECD országok közül csak az USA nem vezette be). (Vermeend et al. 2008, 197. o.)

Az EU összes országában viszont bevezették – a később csatlakozóknak ez volt a belépés egyik feltétele. (Nálunk már a rendszerváltás előtt, Hetényi István pénzügyminisztersége alatt, Kupa Mihály által vezetett adóreform-bizottság munkájának eredményeként erre a módszerre állt rá a gazdaság az 1988-as adótörvényeink kidolgozásakor. Ebben is, mint annyi másban, megelőztük a többi kelet-európai országot. Kár, hogy előnyeinkből *szinte semmit* nem sikerült a rendszerváltozáskor hasznunkra fordítanunk...)

Kanada 1991-ben vezette be a korábbi forgalmi adórendszere helyett az ÁFA típusú egységes, 10 %-os forgalmi adót. Norvégia jóval korábban, 1969-ben bevezette, de a szolgáltatásokra csak 2001-ben terjesztették ki. Ráadásul úgy, hogy a korábbi 23%-ot megemelték 24%-ra, az élelmiszereknél azonban 12% volt az adó. A 7%-os beruházási adót meg eltörölték. Japán a széles alapokon nyugvó ÁFA rendszert 1989-ben bevezette, de alacsony % értékkel. Mindössze 3% volt az adó. Ezt 1994-ben 5%-ra emelték. Ausztrália 2000-ben váltotta fel korábbi nagykereskedelmi forgalmi adó rendszerét 10%-os általános forgalmi adóval. A világ fejlett országaiban tehát a hozzáadott értékadó a vezető adónem.

Társadalmi hatások – magyar tapasztalatok

Ami a társadalmi hatásokat illeti, el kell gondolkodni, hogy mi is a filozófiája a követett magyar adópolitikának.

Az nyilván a magyar gazdaságpolitikában is szándékként benne van, hogy ösztönözze a felhalmozást, megtakarítást. Vagyis, a jelen polgári társadalom tőketulajdonosainak érdeke a domináns a változásokban, a jövedelemadók helyett a forgalmi adók emelésében... A realgazdaságban a költségvetés a bevételeinek átcsoportosítása a fogyasztási adókra a vállalkozásokat versenyképesebbé teszi, de legalábbis a *foglalkoztatást* elősegíti a jövedelem-adók csökkentésével. Ez mindenképpen egyik fontos hatása. (Mint láttuk Nagy László idézett elemzéséből.) A szja és a tb csökkentését a fogyasztási adó emelése pótolta.

Az ÁFA-emelés azonban jár társadalmi következményekkel. Az ÁFA-t ugyanis valóban lényegesen szélesebb réteg fizeti, mint a jövedelem-adókat. Hiszen, mint az általános elemzésben rámutattunk, a fogyasztási adókat viselők köre szélesebb a jövedelemadókénál. Az ÁFA-t például a nyugdíjasok is fizetik, tehát a foglalkoztatottakon túl az emelésben több milliós fogyasztó réteg érintett. Ami többletet a nyugdíjasoknak adott plusz jövedelem-juttatás jelentett, abból némileg visszavesz. A nyugdíj-prémiumokat a kormányzat a gazdaság teljesítőképességének javulásával indokolja. Ez mindenképpen politikailag kedvező üzenet a társadalom inaktív rétege számára. De valójában ez az emelés a járulék- és szja-kiesést hivatott kompenzálni. Ily módon a foglalkoztatás-élénkítés kérdését a nyugdíjasok „számlájára” oldják meg, a költségvetés nagyobb megterhelése nélkül. Ha jóindulattal közelítünk a kérdéshez, azt mondhatjuk, hogy hiszen melyik nyugdíjas nem örvendene, ha az unokái elhelyezkedését könnyítené egy olyan konstrukció, amely neki pillanatnyilag nem kerül semmibe. Mert kapott ugyan pénzübeli juttatást, de a pénz fátyola eltakarja, hogy az ÁFA emelések révén azért ennek egy részét vissza is veszik tőle... Viszont a foglalkoztatás olcsóbb lett... Megkapta az időskorú polgár a nyugdíj-kiegészítő juttatást, az láthatatlan számára, hogy ennek ára van, más adónem emelése. Legalábbis nagyon kevesen gondolnak bele. A réteg-politika jegyében viszont lehet, hogy a kormányzat differenciál az ÁFA kulcsokban. Az élelmiszer ÁFA egyes tételeinek alacsonyabban tartása például kedvező lehet a nyugdíjasok számára, mivel a fogyasztási kiadásuk jelentős része élelmiszere megy. A politikának ügyesen kell alkalmaznia a gazdasági eszközöket, hogy a kívánt célt minimális társadalmi feszültségekkel érje el... Ez nem is mindig sikerül. Az ÁFA azonban jó példa.

Bizony, a gazdaságpolitika eszköztárában az adózás olyan, mint egy sokregiszteres orgona egy zenekari műben... Markáns, ütős, és sok sípon szól...

Irodalomjegyzék

- Erdős, T. (2014): Az adózás, a hatékonyság és a gazdasági növekedés kapcsolatának néhány elméleti problémája. *Közgazdasági Szemle*, 61 (Klnsz). pp. 1–76.
- FORBES Magazin: <https://forbes.hu/penz/adofajtak-magyarorszagon-2018/>
- Hetényi, I. (2012): Adózási dilemmák. Fejlesztés és Finanszírozás (Development and Finance). 2004/3. szám.
- Kovács, Á. (2010): Közpénzügyek. ELTE Eötvös Kiadó Kft., 379 p.
- Lentner, Cs. (szerk.) (2015): Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás - Közpénzügyek és államháztartástan II. NKE Szolgáltató Kft. 860 p.
- Lentner, Cs. (2017): Közpénzügyi menedzsment. Dialog Campus Kiadó, Budapest, 262 p.
- Musgrave, R., & Musgrave, P. (1989): Public finance in theory and practice. (5th ed.). New York: McGraw-Hill Book Co.
- Nagy, L. (2017): Az adórendszer hatása a vállalati versenyképességre és a tőkebeáramlásra. Nemzetközi összehasonlítás a közép-kelet-európai térségben. *Pénzügyi Szemle*, 2017/1. pp. 21–36.
- Palotai, D. – Parragh, B. (2018): Ösztönző adórendszer felé. Az adórendszer és az adóigazgatás reformja Magyarországon. *Pénzügyi Szemle*, 2018/2. pp. 201–220.
- Stiglitz, J. E. (2012): *The Price of Inequality*. W W Norton, New York.
- Stiglitz, J. E. (2015): *The Great Divide*. W W Norton, New York.
- Vermeend, W. – Van der Ploeg, R. – Timmer, J. W. (2008): *Taxes and the Economy*. Edward Elgar, UK.

EGY VALLÁSI ADÓ MŰKÖDÉSÉNEK ELMÉLETE A BANKRENDSZERBEN

Theory of Operation of a Religious Tax in the Banking System

Dr. CSEH Balázs LL.D⁸

PhD-hallgató

Kaposvári Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Absztrakt

Tanulmányomban a zakattal foglalkozom, amely az iszlám vallás egyik legismertebb adója, és a vallás öt alappilléreinek egyike. Elhelyezve a zakatot az adók világában és fókuszálva a bankrendszerben meglévő szerepére mutatom be működését. Az 1970-es évektől fejlődő iszlám bankrendszerben a közgazdasági irodalom az iszlám fiskális politikáját a zakatra mint általános adóra, adóalapra és a kamatmentességre helyezi. Bár a zakat soha nem egyezett meg modern nyugati értelemben vett adóval, mivel annál szélesebb körű és ráadásul legfeljebb a jövedelemre és a vagyoni vonatkozik, de a banki tranzakciókban szintén jelentkezik és az áruforgalom esetében is rejtve megtalálható. E vallási alapú adó elvi szinten javítja az egyén felelősségét és a bankok társadalom felé jelentkező köteletségét, célja pedig a kapitalista gazdaságban jelentkező önzés visszaszorítása. Megtalálható benne az elosztási rendszer etikus kiegyenlítésére történő törekvés. A zakat adó módjára működő jogszabály által előírt és behajtható kötelezettség, amelynek van egy minimális értéke (Nissab), és amelynek adómértéke egy évre vonatkozó he-gira (354 nap) alapján kerül kiszámításra. Megjegyzendő azonban, hogy az összjövedelmet, az összvagyonot, illetve az egyes tranzakciókat terhelő vallási adó soha nem helyettesíti az államnak egyéb módon fizetendő adókat, hanem azokat kiegészíti. Így a kapitalista nyugati országokban megszokott adónemek és az egyéb speciális állami adónemek mellett vallási alapú kiegészítő adónemként működik a zakat, mely működését e tanulmányban elméleti megközelítésből ismertetek.

Kulcsszavak: vallási adó, iszlám pénzügyek, zakat, nissab, iszlám adórendszer

JEL-kódok: B26, F3, H20, G20

Abstract

In my paper, I deal with the Zakat which is one of the most well-known tax-payers in the Islamic religion and one of the five pillars of religion. I present its operation and placing this tax in the world of taxation and focusing on its role in the banking system. The Zakat is an obligatory form of giving, determined by the taxation of wealth and income. Ever since the 1970s, the Islamic banking system has been growing ever since economic literature has put Islamic fiscal policy on the Zakat as a general tax or tax base and moreover on interest-free exemption. This religious-based tax improves the responsibility of the individual and the responsibility of banks towards society on a principled basis, with the aim of reducing selfishness in the capitalist economy. There is an attempt to ethically equalize the distribution system. It should be noted, however, that the religious tax on total income, total assets and individual transactions never substitutes for taxes that are otherwise payable to the state, but supplements them. Thus, this tax serves as a religion-based supplementary tax, in addition to the customary tax laws in the capitalist Western countries and other special state taxes. The operation of Zakat is described in the theoretical perspectives of this study.

Keywords: Religious Tax, Islamic Finance, Zakat, Nissab, Islamic Tax System

JEL Codes: B26, F3, H20, G20

⁸ cseh.balazs2@ke.hu

1. Bevezetés

A zakat fontos helyet foglal el az iszlám gazdaságban, mivel egyedülálló megoldás a társadalomban meglévő jövedelmi és vagyoni különbségek, feszültségek áthidalására, egy közösségi felfogású társadalom kialakítására. A zakat hozzájárul ahhoz, hogy minden egyes ember számára biztosítva legyen a minimális megélhetéshez szükséges eszközök, javak és a szegényebb társadalmi rétegekben jelentkező fogyasztás visszaszorulására is megoldást nyújt a fogyasztás anyagi feltételeinek külső megteremtésével, ösztönzésével.

A zakat nem más, mint az iszlám vallás szerint fizetendő adó, amelyet minden igaz muszlim hívó a vagyonának mértékéig a Korán előírásai szerint Allah parancsai alapján ró le vagyonának terhére és a szegények megsegítésének céljával. Adó jellegét erősíti, hogy kötelező, kényszerű lemondás és célja a közérdek, közjó, a társadalmilag hátrányos helyzetűek megsegítése, tehát társadalmi felelősségvállalás. Gazdasági szempontból a zakat további célja, hogy a zakat elméletével foglalkozók szerint a gazdasági jólétben élők, a felesleget a szegényeknek adják, ezért ez javítja a szegények vásárlóerejét és nőni fog ezáltal bizonyos hardverjavak iránti kereslet. Hipotézisem szerint a zakat modern értelemben felfogható tradicionális vallási adó, amely vagyoni adónak minősíthető. Másik hipotézisem szerint a zakat adóalanya nem csak magánszemély lehet, hanem a bank, mint jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság is adófizetésre kötelezhető. A zakat történelmi előzményeivel, fejlődésével és sorsával most nem foglalkozom, helyette az napjainkban meglévő szerepet vizsgálja a tanulmány.

2. A zakat, mint adó

Egyszerűen az adó meghatározható úgy, mint kötelező és elmaradás esetén szankcionálható, kikényszeríthető fizetési kötelezettség az államnak, amelyből az egy alapot hoz létre és a fontos politikai, gazdasági kiadásokat finanszírozza. Hosszú ideig a történelem során a kormányok adót vetettek ki és az ebből származó bevételeket az államigazgatásra és a védelmi költségek fedezésére valamint egyes állam szolgáltatásokra fordítottak, avagy az uralkodói kiadásokra. Napjainkban az adók azonban már nem csak ilyen célokat szolgálnak, hanem szociális és gazdaságpolitikai célokat is, illetve a közjó, a társadalmi egyenlőség, az állampolgárok jólétének előmozdítását is a célok közé sorolják. (Kenyeres et al. 2016, 83-95. o.)

A kormányzat eredetileg a bevételeket, az állandó forrásokat főleg az adókból biztosította. Az Államkincstár bevételeinek elegendőnek kellett lennie ahhoz, hogy fedezze a kötelező állami kiadásokat. Ezek a bevételek, amelyeket a Shar'a (iszlám törvény) meghatároz a Fa'i, Jizya, Kharaj, Ushur és az állami tulajdonból származó jövedelmek. Allah kötelezte az államot, hogy pénzt gyűjtsön a muszlimoktól annak érdekében, hogy fedezze a kötelező kiadásokat. Az állam ezt úgy érte el, hogy adókat vet(ett) ki a muszlimokra hogy ezek a szükségletek és érdekek teljesüljenek. A modern államokra helyezett pénzügyi terhek jóval magasabbak, mint a korábbi időkben. Az iszlám vallás és Allah által előírt kötelezettségek átkerül az Államkincstárról a muszlimok egészére. Ezek az adók csak az emberek többlet gazdagságából fakadó vagyont érintik. (Wan et al. 2014, 137-139. o.)

Az adóztatásnak egyik célja (főleg a vagyont vagy jövedelmet terhelő adók esetében) pontosan a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése. A zakatnak szintén ez az egyik fő célkitűzése. A világon két adózási rendszer létezik, az egyik a progresszív a másik a proporcionális. Ebbe szintén integrálható a zakat. Bár a muszlimok többsége szerint a zakat lehet egyfajta adó és a zakat szabályai képezhetik részét az állam adózási rendszerének is, de a zakat a vallási előírások miatt sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint egy egyszerű adó. Ezért figyelhető meg, hogy a zakatot nem fordítják le, nem hasonlítgatják és megfigyelhető, hogy nem is igazán próbálják

magyarázni a nem muszlimoknak, hiszen a nem muszlimokat nem is terheli a zakatfizetési kötelezettség (azonban a befizetett zakatból részesedhetnek). Mindemellett a zakat nyilvánvaló eltérést mutat más adókkal szemben, hiszen nem a mindenkori kormány kompetenciája vagy joga annak kivétele, hanem isteni eredetű jogalapja van, mivel a Korán írja elő. (Abbasi, 1985)

Megtalálható az adófizetés kényszere is, bár inkább belső kényszerről beszélhetünk, annak okán, hogy az adófizető a túlvilági jutalom reményében, illetve a túlvilági büntetés elkerülése érdekében a vagyongyűjtés lelki, erkölcsi terhetől kíván megszabadulni, úgymond megtisztítja vagyonát és (saját magát) az adóbefizetés hatására. Azonban a kormány, a jog vagy az adóhatóság kifejezetten előírja a nisaab alatti vagyon mentesülését a zakat kötelezettség alól a legtöbb országban (lásd Malajzia), illetve az adóhatóságok vagy a bankok éves becsléseket (hawl) végeznek a zakattal kapcsolatban.

Zaim (1989) felhívta a figyelmet azonban arra, hogy különbségek is felfedezhetőek az adók és a zakat között, ilyen: hogy a zakat fizetési aránya és módja egyértelmű és határozott, nem változtatható meg, míg az adó viszonylag változékony; továbbá az elosztási módszerek és a zakah kiadása határozott, míg az adó esetében nem; mindemellett az adózási jog módosítható, és el lehet törölni, attól függően, hogy rendelkezésre áll-e a többlet vagy a hiány a állam költségvetésében. Azt is meg kell jegyezni, hogy az adóztatási törvények és a zakat szabályai között nincs közvetlen kapcsolat, csak a törvényekben utalás történik a zakatra (mint például, hogy megelőz más adófizetési kötelezettséget és ezért leszámolásra kerül más adóalapokból). Zaim azt is kimutatta, hogy míg a normál állami adók esetében az adófizetőnek joga van a jogszabályi keretek között adófizetési kötelezettségét minimalizálni (ez célja is egyben) és az állam legitimálja az adóelkerülést, de szankcionálja az adócsalást, addig a zakat az adóztatástól eltérően erkölcsi háttérrel rendelkezik és tiltott a muszlimok számára, hogy minimalizálják a zakatfizetési kötelezettségüket. Viszont az állam bizonyos muszlim államokban már ezt is szankcionálja, tehát büntetést ró a zakatfizetés minimalálásának esetében.

A zakat a társadalombiztosítási hozzájárulással szintén hasonlóságot mutat, hiszen célkitűzése megegyezik. Ráadásul ahogyan azt Sadeq hangsúlyozza is, a zakat a társadalombiztosítási rendszer részegysége és szerves része az iszlám gazdasági rendszernek, amelybe beépül, hogy segítse a kevésbé szerencsés csoportokat, mint a szegények, a munkanélküliek, az árvák, a fogyatékkal élők és így tovább. (Sadeq 1992, 9. o.)

További hasonlóság, hogy a zakat és az adó is kötelező, meg kell fizetni, és nincs közvetlen és egyenértékű gazdasági előny a zakat vagy adófizetőnek (bár a zakatot fizetők várhatóan megkapják időben eltolódva, később a jutalmat, egyrészt az isteni, túlvilági jutalmat, másrészt kaphatnak valamiféle kedvezményt a továbbiakban adófizetőnként, de ez az állam viszonzásául szolgálhat, viszont nincs közvetlen kapcsolatban a zakat eredetével és jogalapjával). (Hannan 2005, 1. o.)

A zakat tehát vagyonadóként funkcionál. Az adót a muszlimok vagyonára kell kivetni, arra a vagyonra amely meghaladja az alapvető szükségleteket és szokásos életszínvonal fenntartásának költségeit. A vagyont azután mérik össze, hogy a személy kielégítette megszokott igényeit, tehát a fennmaradó feleslegből számítják. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy jövedelemadóról nincs fogalma az iszlámnak. Adót kivetni csak a felesleges vagyonra lehet, nem a túlzó jövedelemre. Viszont az állam adóbevételei közé sorolják tradicionálisan az állami tulajdonból származó bevételek már említett különböző fajtáit, a zakatot, a földadót (Kharaj), a nem muszlim állampolgárok által fizetett fejadót (Jizya) és a Fai'-t.

A zakatfizetésre kötelezettség csak bizonyos együttes feltételek esetén alakul ki, tehát a feltételek együttese állapítja meg úgyszólván az adóalanyok körét. Mindemellett a Korán nyolc olyan embercsoportot említ, akikre Zakatot kell elkölteni (Surat At-Tawbah 9:60). A zakatfizetésre kötelezettek és a zakatra jogosultak körét az alábbi táblázat szemlélteti:

1. táblázat: A zakatfizetésre kötelezettek és a zakatra jogosultak köre

Kötelezettek meghatározásának feltételei	Jogosultak köre
iszlám vallású, tehát muszlim felnőtt korú: aki elérte a pubertást és képes rá, tehát cselekvőképes férfi (nő csak önkéntes alapon és ha jogképes) szabad állampolgár (tehát aki nem rabszolga)	A Fuqara (a szegények) Al-Maskin (a rászoruló) Aamileen (zakat gyűjtő, kéregető) Muallafatul Quloob (szegény és rászoruló, aki nemrég tért az iszlámra) Ar-Riqaab (rabszolgák, akik a zakaton szabad- ságukat megválthatják – történelmi kategória) Ibnus-Sabeel (a bajba jutott utazó, aki pénz- ügyi segítségre szorul) Al Ghaarimeen (az adós) Fi Sabeelillah (a zarándokok, akik távol van- nak otthonról Allah útján)
Megjegyzés: Ha gyermek önálló vagyonnal rendelkezik, akkor gondviselője köteles zakatot fizeti. Az árva és a fogyatékkal élő muzulmán akkor fizet zakatot, ha egyedüli tulajdonosa a vagyonelemnek.	Megjegyzés: Tulajdonképpen bárki, aki igényli vagy elfogadja, lehet akár <i>nem muszlim</i> is!

Forrás: saját szerkesztés

3. Zakat alapja, számítása és célja

A történelem során, amikor a muzulmánok igazságosan alkalmazták a zakat rendszert, mint amelyet Allah és az Ő küldötte rendelt el, a zakat csodálatos célkitűzései teljesültek és az erőfeszítései megjelentek az egyének és a társadalom életében. Mivel a vagyon egyedüli igaz és valódi tulajdonosa maga Allah, ezért tulajdonképpen e vallási adó alapelve az, hogy minden vagyon Allah-tól eredeztethető, így a személyes szűk értelemben vett magánvagyon is, Allah pedig az igazságosság elve miatt a szegények számára is segítséget biztosít, ezért a zakat lerovása a megtisztulás folyamata egyben. A zakatot az iszlám az Isten jótéteményei iránti hálaadásnak is tekinti. A zakat nem jótékonyági ügylet, adakozás, mivel az önkéntes jótékonyág nem adó, a zakat viszont inkább jótékonyági kötelezettség. A zakatnak köszönhetően a muszlim elismeri, hogy minden, ami van Allahé, és nem igazán az ő tulajdonában van, azt csak használja, így, hogy emlékezzen Allahra, és segítse azokat, akiknek szüksége van, zakatot fizet. Ez egy olyan cselekedet, amely segít felszabadulni a túlzott vágyaktól és kapzsiság alól, illetve megtanulni az önfegyelmet és az őszinteséget. Az iszlámban a vagyon igazi tulajdonosa egyedül Isten, és a vagyon földi tulajdonos egyszerűen egy kinevezett megbízott. A tulajdonosokat állandóan emlékezteti a zakat arra a tényre, hogy valójában pusztán ügynökök, Isten által kijelöltek, hogy kezeljék gazdaságukat. A zakat szellemi célja a muzulmán egyén ösztönzése, hogy megszabaduljon a pénz szeretetétől és az alacsonyabb világi javaktól, ösztönözze őket arra, hogy megosszák az javukat a rászorulókkal. A zakat létének az elsődleges oka a megtisztítás, mivel a kapzsiság ellen ajánlott, és hozzájárul a nagylelkűséghez. (Falus 2015, 64-68. o.)

A zakat alapja hagyományosan nem csak a pénzben meglévő vagyon (készpénz vagy számlapénz is lehet) hanem a kereskedelmi áruk, mezőgazdasági termékek, állatállomány és növekményei, ásványok (beleértve az arany és ezüstöt is) és a banki betétek, pénzügyi értékpapírok, (részvények, kötvények) szintén részét képezi. Ez a sharia és a qiyas szabálya szerint van meghatározva és az analógiát alkalmazzák. A zakat adóapjából viszont le kell számítani a személyes fogyasztásra szánt vagyonelemeket és a személy illetve az eltartottak szokásos szükségleteinek fenntartására szánt összegeket. A következő táblázat tartalmazza a zakat adótárgyát:

2. táblázat: A zakat adótárgya

Zakat adótárgya

Az arany és ezüst, beleértve az arany és/vagy ezüstöt tartalmazó díszeket és ékszereket.
Az otthon vagy bankszámlán tartott pénz.
Közvetlenül vagy befektetési alapokon keresztül megszerzett részvények és befektetési jegyek.
Az egy éven belül megtérülő pénzkölcsönök.
Gazdasági tranzakciók, piaci tranzakciók, cserék.
Mezőgazdasági termékek.
Haszonállatok és azok növekményei.
Bányászati termékek.
Nyugdíjalapok, nyugdíj.
Egyéb megtakarítások, befektetések.

Forrás: saját szerkesztés

Fontos tulajdonsága e vallási adónak, hogy megelőz minden más adókötelezettséget, amely akár az állam fenntartásához járul hozzá, mivel ez Allah közvetlen parancsa, Allah joga és az iszlám öt pillérének egyike. Az egyénnek óvatosnak is kell lennie, hiszen Allah ismeri a legmélyebb gondolatait és szándékainkat. Azonban, hogy ne csak az Isten iránti tisztelet ösztönözze a zakatfizetőket, ezért néhány iszlám országban bizonyos állami ösztönző intézkedéseket vezettek be, amely ösztönzi a zakat fizetésére a muszlimokat. (Bakar 1988) Például Malajziában az adóhatóság adójóváírást nyújt, ha a muszlim fizetett zakatot. Így ha egy muszlim befizet 1000 RM-et hatóságához, akkor az 1000 RM-t olyan adókedvezményként kezelik, amelyet az esedékes teljes adófizetési kötelezettségből számítolnak le. Az ilyen kedvezmények csökkentik a muzulmánok terheit, mivel az zakat kiegészítő adónemként funkcionál, tehát nem mentesít más adókötelezettség alól. Malajziából vehető egy újkori történelmi példa is, hiszen a gyarmati időkben a zakat vezetését és beszédését a Maláj Vallási és Adótanács gyakorolta. Minden faluban a zakat gyűjtését a falu imámja végezte és az elszámolást a tanács felé tette meg, amely beszolgáltatva a kormánynak. A zakat fizetése mivel a mecset imámán keresztül történt, és az emberek hittek, bíztak az imám személyiségében, ezért beszolgáltaták a zakatot a gyarmati kormánynak, mint adót. Ezt a trendet ma is jelzi, hogy a zakat gyűjtése és elosztása a modern Malajziában szintén az Állami Iszlám Tanács (State's Islamic Council –MAIN) hatáskörébe tartozik és a szultán nevében történik a kormány részére. (Ghazali, 1988)

A zakat mértéke 2,5%, amely a zakat fizetési kötelezettséggel rendelkező jogi vagy természetes személy egy holdév alatt meglévő és gyűjtött összvagyonának Nisaab (egyfajta küszöbérték) részét takarja. Fel kell jegyeznie azt a dátumot, amelyen először Nisaab tulajdonosa lett valaki - ha ugyanazon a napon a következő holdévben, még mindig a Nisaab tulajdonosa, akkor érte Zakatot kell fizetni. Sok muzulmán úgy dönt, hogy a zakatot megfizeti a Ramadan alatt, mivel a Ramadanban végzett jó cselekedetek jutalma nagyobb, mint bármely más hónapban, de a kifizetést meg kell tenni, amint esedékessé válik, és nem szabad halogatni.

A Zakat-számítás alapját a meglévő vagyonelemek, eszközök tezik ki, így a pénzeszközök (készpénzben, bankszámlákon vagy pénzben kölcsönadva, illetve egyéb követelés), részvények, nyugdíjak, arany és ezüst. A Nisaab nem tartalmazza a személyes tárgyakat (lakóingatlanok, ingó vagyontárgyak mint bútorok, autók, élelmiszerek, ruházat stb). A Nisaab aranyban (3 uncia vagy 87,48 gramm vagy készpénz-egyenérték) vagy ezüstben (21 uncia, 612,36 gramm vagy készpénz-egyenérték) kerül meghatározásra, a meghatározására tehát két lehetőség van. Az alábbi példán szemléltetve új vagyonelem esetében:

Arany: Például, ha az arany világpiazi ára 20 angol font, akkor a Nisaab (£ 20 x 87,48), amelyre zakat fizetendő: £ 1,749. Tehát bárkinek, akinek 1,749 £ vagy annál nagyobb megtakarítása van, annak zakatként 2,5% -át kell fizetnie (minimum zakat 43,73 £ lesz).

Ezüst: Például, ha az ezüst világpiazi ára 1 angol font, akkor a Nisaab (£ 612,36), amelyre zakat fizetendő, 612,36 £. Tehát mindenkinek, akinek 612,36 £ vagy annál több megtakarítása van, meg kell fizetnie annak zakatként a 2,5% -át (legalább a zakat 15,31 £ lesz)

4. A zakat és a bankrendszer kapcsolata

Az iszlám pénzügy néhány sajátosságát említve tulajdonképpen az iszlám bankműködés nem más, mint egy minősített etikai finanszírozás, mivel az erkölcsi értékekhez igazodnak a finanszírozási módok. Így tiltja a kamatot, az uzorát, az alkoholt, a sertéshús előállítását vagy a fegyverkereskedelmet céljával létrehívott projektek finanszírozását, ezenkívül teljesen tiltja a spekulációt. Ebben az értelemben a pénzt a vagyoni létrehozásának és növekedésének eszközeként használják, aminek a hasznai, gyümölcse a közösségi szolidaritás erősítéseként és soha nem árucikként kell szolgálnia. (Bánóczy, Varga 2016; 327-344. o.)

Az iszlám Gharar elítél minden bizonytalanságot és kockázatot jelentő tranzakciót, nevezetesen például a szerencsejátékot is. Tevékenységének részeként egyes "haram" szektorokat kizárnak az iszlám gazdaságból. Az iszlám pénzügyek kapcsolódnak a reálgazdasághoz. Valójában a bank pénzügyi termékei egy valódi innovatív partnerségen alapulnak, ahol a szerződő felek megosztják a kockázatokat, az eredményeket és a veszteségeket. A profit és veszteség megosztásán alapuló rendszert (PLS) biztosítja a pénzügyi tőke és a humántőke összekapcsolását. Az iszlám pénzügyi tranzakciók többségében a nyereség és veszteség megosztásának elve alapján az egyének nagyobb valószínűséggel lesznek sikeresek a projektjeikben, mivel a projekt finanszírozásakor a felek együtt fognak működni. Ez a kombináció a leendő nyereség és veszteségek megosztásához vezet. Ez arra ösztönzi az embereket, hogy a "Shariah" elveivel összhangban fektessenek be. Az iszlám pénzügyek etikáját a pénzügyi gyakorlatoknak vallási alapelveken történő működése a muszlim Isten felé való engedelmségét is mutatja. Valójában az iszlám finanszírozás az egyéni jólét tisztelésén alapul, és az egyének jólétére törekszik, de közérdek és a közösség szem előtt tartásával, így a zakat beleillik rendszerébe. (Bánóczy, Varga 2016; 327-344. o.)

A legfontosabb dolog, hogy az iszlám gazdaságban a különleges finanszírozási módok során feltárják egy törvényes zakat mértékét, és így a bankok létrehozzák és a szegények és rászorulóknak segítségének leghatékonyabb lehetőségét. A banki tranzakciók, pénzügyi befektetések során egyfajta pénzügyi kötelezettséggé válik a zakatfizetés rászorulóknak számára. A zakattal történő megterhelés célja lényegében a pénz megtisztítása. Általánosságban elmondható, hogy a zakat két fajtára bomlik egyrészt az üzleti zakatra, másrészt a vagyoni zakatra. Ahogyan azt Azman Ab Rahman kimutatta tanulmányában az üzleti zakat a tisztán iszlám típusú bankok életében jelentő szerephez jut és még jelentősebb összegeket tesz ki. Ez azért van, mert a legtöbb sharia-alapú üzleti vállalkozás fejlődik, nagyobb jövedelemmel, vagyonnal rendelkeznek. Ez automatikusan megnöveli az üzleti zakat növekedését évről évre. Az egyik olyan intézmény, vállalat, amely a saria elveken alapul lenne az iszlám bank maga is. Malajziában az iszlám bankok az üzleti tevékenységük és befektetéseik során szorosan követik a saria szabályait. Az általuk nyert nyereség lehetővé teszi, hogy fizethessék zakátjukat a feltételeknek megfelelően. Három módja van a zakat-befizetésnek az iszlám bankok esetében. Az első hogy a zakat kifi-

zetése közvetlenül történik az asnaf-nak (akik zakatot kapják), a második módszer, hogy közvetlenül a Zakat Központ vagy az Állami Iszlám Tanácsnak történik a folyósítás, a harmadik módszer az első kettőnek. (Rahman 2012, 258-260. o.)

Viszont szorosan figyelni kell a gondos kezelésre, és annak biztosítására, hogy az alapot eljuttassák és felhasználhassák a Koránban meghatározott módon. Vagyis nem csak természetes személyek kötelesek zakatfizetésre, hanem némely ország jogalkotója az analógia módszerét felhasználva kiterjesztette azt a jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaságokra is, mint példának okáért a bankok, ahogyan azt az AAOIFI 12. számú sária döntése is jóváhagyta és megerősítette. (Zulkifli, 2017) Az alábbi táblázat szemlélteti a maláj iszlám bankok által befizetett összegeket az állami központi intézményekbe zakat címén:

3. táblázat: A maláj iszlám bankok által zakat címén befizetett összegek az állami központi intézményekbe

Bank	Év	Zakat címén kifizetett teljes összeg (RM-ben)
<i>The Maybank Group</i>	2009	7.120.000
<i>Affin Merchant Bank</i>	2004	510.911
<i>Bank Rakyat (Selangor)</i>	2010	3.600.000
<i>Bank Rakyat (Kuala Lumpur)</i>	2010	2.765.000
<i>AmIslamik Bank (Selangor)</i>	2010	44.000
<i>Bank Muamalat (Selangor)</i>	2010	120.000
<i>Agro Bank (Kedah)</i>	2010	35.846

Forrás: Rahman 2012, 259. o.

Az iszlám a bankok esetében is ösztönözte a zakatfizetést, a jótékonyági cselekedeteket, és létrehozta a Waqf-t (bizalmi alap), hogy az egész társadalom szolidaritását elősegítse, és így egyenlőtlenséghez és társadalmi igazságtalansághoz közelíthessen. Az iszlám bank által alkalmazott etikában az üzleti viselkedésben is megjelenik az iszlám. Ezek az alapelvek, amelyek az iszlám banki és biztosítási alapok, vagy általánosabban iszlám pénzügyek alapját képezik. A zakat ösztönzi a fentebbieket. Némely muzulmán közgazdász úgy véli, hogy egy bizonyos mennyiségű zakat alap befektetése a teljes a gazdaság termelési prioritásaiban különösen előnyösek a szegények számára, és általában a foglalkoztatásra és a jövedelmekre sokszorozó hatást gyakorol. (Zaim 1989, 119. o.) Így fokozatosan megszünteti a szegénységet ahelyett, hogy biztosítaná ismétlődő pénzügyi támogatást ugyanazon emberek számára. Az etikus befektetések hatékonyabban működnek a banki befektetések esetén is. (Durgula, Kovács 2016, 405-412. o.) Következésképpen a foglalkoztatás és a jövedelem növekedésének ösztönzése a zakatalapból történő befektetések által növeli az életszínvonalat és végül növelné a zakat összesített mennyiségét is. Ha a zakatot megfelelően kezelik, akkor a kormány megkönnyebbülhet szociális kiadások terén, amely más területeken azt eredményezné, hogy adóztatás igénybevétele minimális szinten tartható iszlám gazdaságban. A zakat alap létrehozását a bankok is végezhetik, illetve azáltal is teljesíthető a zakat-kötelezettség, ha az abból történő befektetések a szegényebb néprétegek boldogulását szolgálják. Itt megjelenik a zakat társadalmi célja, hogy kifizetése elősegíti a testvériséget, a szolidaritást és a békét a közösségek között, és kiküszöböli a gyűlöletet, hogy a szegények gyűlölik gazdagokat vagy a bankokat. Továbbá megvalósul a gazdasági cél, miszerint a kötelezettek kiaknázzhatják lehetőségeiket, és hogy fektesse be, és vegyenek részt a gazdaság fellendítésében. A zakat hatékony eszköze a felhalmozás elleni küzdelemnek és a befektetési hajlandóságot növelve a tőkekihelyezést erősíti.

5. Összefoglalás

Összefoglalva, első hipotézisem szerint a zakat adó módjára működik, ezt a kifejtett érvelés szerint és az irodalmi áttekintés alapján igazoltnak tartom. Bár zakat (és az egész iszlám adórendszer) nagyban különbözik a nyugati adózási rendszerektől, mégis a zakat céljait nem csak a vallási érdekek elérése érdekében, hanem a modern állam részévé válva a fiskális politikák és a társadalmi egyenlőtlenségek leküzdése érdekében fejt ki. A zakat mégis kötelező jellegű, vissza nem térülő, közvetlen ellenszolgáltatás nélküli, olyan pénzbeli szolgáltatás, amelyet az állam vagy más erre feljogosított szervezet jogszabályok alapján gyűjt természetes és/vagy jogi személyektől, és a jog meghatározza kötelezettség nagyságát, feltételeit, fizetési esedékességét. Második hipotézisem szerint a jogi személyek is a kötelezettek köré tartoznak, amelyet a maláj példa jól szemléltet. Ez kiegészül azzal, hogy a jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaságok nem csak közvetlen módon fizethetnek zakatot, hanem több esetben a tulajdonosi struktúra miatt a tulajdonos köre fogja leróni a zakatot. Mindemellett a pénzügyi tranzakciókban, vagy pénzügyi termékek költségeiben meglévő zakat szintén kapcsolódhat gazdasági társasághoz, mivel az iszlám jog elismeri azok önálló jog- és ügyletkötési képességét.

Irodalomjegyzék

- Abbasi, M. A. (1985): Zakah vs. Tax. *Islamic Order*, Vol. 7, No.2, pp. 59–62.
- Bakar, M. D. (1998): *The Malaysian Zakah System: Law and Policy Reform*. Seminar on Zakah and Taxation, Organized by Kulliyah of Economics and Management, International Islamic University Malaysia, 8-9 June.
- Bánóczy, J., Varga, J. (2016): The role of interest-freeness in the economics comparing the judeo-christian and islamic monetary system. In: Csata, A., Fejér-Király, G., György, O., Kassay, J., Nagy, B., Tánczos, L. J. (szerk.): *Value changes in a transforming economy*. Csíkszereda; Sepsiszentgyörgy: Risoprint, pp. 327–344.
- Durgula, J., Kovács, T. (2016): Bepillantás az etika és a befektetések világába. In: Böcskei, E. (szerk.): *Etikus közgazdasági gondolkodás és versenyképesség*. Budapest, pp. 405–412.
- Falus, O. (2015): Egy erkölcsös adónem - a "zakát". *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi folyóirat*: 20-21:(3-4), pp. 64–70.
- Ghazali, M. (1983): *Inner Dimension of Islamic Worship*. Transl. by Muhtar Holland, Islamic Foundation, London.
- Hannan, S. A. (2005): Zakah and the Tax System. http://www.muslimtents.com/aminahsworld/Zakah_and_the_taxsystem.html. (letöltve: 2018.10.06.)
- Kenyeres, S., Vágyi, F. R., Varga, J. (2016): A számvitel és az adózás szerepe a globalizált világgazdaságban. In: *Gazdaság és Társadalom*, 2016:(3), pp. 83–95.
- Rahman, Azman Ab (2012): The Role of Zakat In Islamic Banking Institutions In Developing The Economy of The Poor and Needy In Malaysia. In: *Tazkia Islamic Finance and Business Review*. Volume 7. 2. pp. 256–276.
- Sadeq, A. H. M. (1992): Introduction: Islamic Economic Thought. In: Sadeq, A.M. and Ghazali, G. (edit.): *Issues in Islamic Economics: Readings in Islamic Economic Thought*. Longman, Malaysia. pp. 1–13.
- Wan, M. W.; A. Muhammad, I. R.; Luqman, H. A. (2014): Zakat and Debt: Notes for Islamic Banks and Their Customers. In: *International Conference of Global Islamic Studies 2014* <https://www.researchgate.net/publication/263544449>

- Zaim, S.(1989): Recent Interpretations on Economic Aspect of Zakah. In: Imtiaz, I.A., et al. (edit.): Management of Zakah in Modern Muslim Society. IRTI/IDB: Jeddah, pp. 101–120.
- Zulkifli, H. (2017): Does Islamic Financial Institutions Need to Pay Zakat? <http://zulkiflihasan.com> (letöltve: 2018.10.05.)

A ROLLING NUTS PORTFOLIÓ KEZDETI EREDMÉNYEI

The Initial Results of the Rolling Nuts Portfolio

CZIRÁKI Gábor⁹

PhD-hallgató

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Széchenyi István Doktori Iskola

Absztrakt

A doktori kutatásomat a fenntartható pénzügyek, a felelős vagyionkezelés és az önfenntartó portfólió témakörében kezdtem meg. A kutatás első lépéseként megalkottam az általános rendszerelmélet és a káoszelmélet metszetéből azt a befektetési stratégiát, mely a rendszerekben rejlő spontaneitást és önfejlesztést hivatott szemléltetni. A pénzügyi portfólió arányainak, a befektetési elemeknek és a kereskedés módjának meghatározása után került kialakításra a Rolling Nuts Portfólió. A portfólió alapjául szolgáló interdiszciplináris modellalkotás lehetővé teszi, hogy a különböző tudományágak vívmányait ötvözve újszerű megállapításokra jussunk a pénzügyek területén. A tanulmányban bemutatom a portfólió kialakításának lépéseit és az eddigi, kezdeti másfél évben elért eredményeit. A kedves olvasók így ízelítőt kaphatnak – egy saját példán keresztül – a passzív befektetési stratégiák előnyeiről és a pénzpiacok öngondoskodásban nyújtott szerepéről. Nem utolsó sorban pedig láthatjuk, hogy napjaink pénzügyi kihívásai terén milyen alapokat és milyen további kutatási célokat nyújthat a természet eloszlásán alapuló pénzügyi portfólió.

Kulcsszavak: entrópia, öngondoskodás, portfólió menedzsment, Rolling Nuts

JEL-kódok: C61, G11, O16, P41

Abstract

My doctoral research started with the support of sustainable finances, responsible asset management and self-sustaining portfolio. As a first step in my research, I created the investment strategy of general system theory and chaos theory, which aims to demonstrate spontaneity and self-development in systems. Following the definition of the ratio of the financial portfolio, investment elements and trading method, the Rolling Nuts Portfolio was created. The portfolio, based on interdisciplinary modeling, allows us to combine the achievements of the various disciplines to reach novel findings in the field of finance. In the paper, I present the steps of the portfolio formation and the results achieved so far in the first year and a half. Our dear readers can thus get a taste of the passive investment strategies and – through an own example – the role of money markets in self-care. Last but not least, we can see in today's financial challenges, what fundamentals and what further research goals can be provided on the distribution of nature based financial portfolio.

Keywords: entropy, self-care, portfolio management, Rolling Nuts

JEL Codes: C61, G11, O16, P41

⁹ mrcziraki@gmail.hu

1. Bevezetés

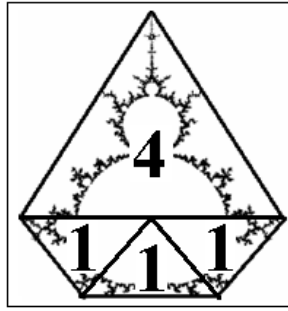
A címbéli Rolling Nuts portfólió a doktori kutatásom bizonyítására szolgáló pénzügyi befektetési portfólió. A doktori kutatás a fenntartható pénzügyek és a tőkepiac, mint öngondoskodó mechanizmus témakörében indult útjára, melynek első fél éve az alapok lefektetésére szolgált. Az első ilyen alap felvetés, hogy egy portfólió nem más, mint egy pénzügyi rendszer – az alkotóelemeinek összessége, plusz a rendszertulajdonságból fakadó többlet, mely ily módon képes az önfejlesztésre és a spontaneitásra. A téma érzékletessége miatt legjobb döntésnek az bizonyult, ha a hipotetikus portfóliót primer eredményekkel, azaz a saját magam által létrehozott befektetési portfólió teljesítményével bizonyítom. Kezdetben meghatároztam hát a portfólió arányait, összetételét és a kereskedési módot, melyek a portfólió kialakításához és a kereskedési stratégia kidolgozásához szükségeltettek. Rendszerkutatóként pedig feladatul tűztem ki a különböző tudományágak egyes részeredményeinek egységes egészebe foglalását, rendszerbe illesztését. Így született meg a Rolling Nuts portfólió, mely részben valós, részben hipotetikus alapokon, de a meghatározott elvek mentén el is érte első éves eredményeit, melyről e tanulmányban kívánok számot adni.

2. A kutatást meghatározó elméletek

Az alap megközelítése a fenntartható pénzügyek témakörének esetében az Általános Rendszerelmélet, mely Ludwig von Bertalanffy nevéhez fűződik és először 1957-es tanulmányában írt róla. Az elmélet megállapítja, hogy a rendszerek önfenntartó és önfejlesztő képességekkel bírnak, mely többé teszi őket, mint pusztán összetevőik egyszerű összege. Az egymással kölcsönhatásban lévő lokális és globális elemek önműködő mechanizmusként önreprodukcióra és spontán reakcióra is képesek, mellyel így fejlesztve magukat, reagálva környezetük eseményeire, úgymond javítva magukat igyekeznek fent maradni (Bertalanffy, 1957). Feltételezzük hát, hogy egy portfólió is egy pénzügyi rendszer, akkor rendelkeznie kell az önfenntartás tulajdonságával, mellyel így hozzájárulhat tulajdonosa öngondoskodási igényéhez. Mindez természetesen csak a megfelelő alapokon kialakított portfólióra igaz.

Ahhoz, hogy megtaláljam, mik lehetnek ezek az alapok a természet eloszlása felé fordultam. A természetes növekedés legjobb modellje mindmáig a Mandelbrot-halmaz, mely egy egyszerű képleten nyugvó, mégis végtelen bonyolult matematikai alakzat, mely segít az olyan természetes formák – mint például a felhők, folyók, partszakaszok, vagy a turbulencia, örvénylés, stb. – leírásában, melyre az euklidészi normál geometria képtelen. Ezzel az önhasznós alakzattal bizonyította felfedezője a – melleleg véges térben lévő – végtelen létezését (Mandelbrot, 1982). A természetben sincs örök növekedés, így minden ember alkotta rendszer is a természet fizikájának engedelmességet sem növekedhet örökké. A természetes növekedést leíró modellként viszont remek alapot nyújt a fraktálalakzat akkor, ha a pénzügyekben is a fenntarthatóságot és (egyben) a növekedést keressük.

Harmadik meghatározó elmélet, mely a kezdeti kutatási elvek lefektetésére szolgált a Mintzberg féle szervezetfejlesztési modell volt, mely minden szervezetet be tud kategorizálni a rá ható öt erő alapján valamely dominanciába (Mintzberg, 1979). Kutatásom során rájöttem, hogy a mintzbergi ötszög és a Mandelbrot-halmaz ötvözhető, mi több egy modellbe ábrázolva a további vizsgálatok alapjául szolgálhat. Így született meg az M&M modell, mely a portfólió eloszlását adta és tette az 1:1:1:4 arányú eloszlást a Rolling Nuts módszer alapjává (1. ábra).



1. ábra: Az M&M modell arányai

Forrás: saját szerkesztés

3. A portfólió kialakítása

A portfólió kialakításánál tehát ezt a természet entrópiájának (rendezettség) nevezett eloszlást vettem alapul, megvolt tehát a befektetési elemek egymáshoz viszonyított aránya. A diverzifikáció fontosságát a Yale egyetem alapítványi vagyongazdálkodója óta tudjuk, ki maga is 4–5 részre javasolja osztani egy – privát vagy intézményi – befektető vagyont (Swensen, 2009). A saját fejlesztésű modellem, ahogy látható, szintén 4 elemet határoz meg, mely ily módon megfelel a befektetői szakma elismert tekintélyének álláspontjának. Viszont diverzifikálással szemben helyezkedő álláspontot is képviselnek egyes világ leggazdagabb befektetői, mint Warren Buffet, aki a fókuszálás elismert szószólójának számít. Ő ugyanis azt mondja, hogy a diverzifikáció csupán a kockázatkerülés eszköze, míg, ha valaki igazán nyerni is akar, akkor fókuszálnia – koncentrálnia – kell befektetéseit valamely szempont, irány, preferencia szerint (Hagstrom, 2001). Ez a módszer tette a világ egyik legsikeresebb befektetőjévé, és megállapítható, hogy a saját modellem a koncentráció kritériumának is megfelel, hiszen – amellet, hogy diverzifikálja a befektetéseket – tartalmaz egy domináns, fókuszáló részt a legnagyobb háromszög 4-szer akkora területe tekintetében. Ez egyben megfelel a Mintzberg által az előbbieken megállapított dominanciának is, mely a szervezetek (rendszerek) fejlesztésénél figyelhető meg. Ezek a megállapítások mind az M&M modell létjogosultságát igazolják, mely egyszerre diverzifikált és fókuszált, köszönhetően a természetes entrópia meghatározásának. Meggyőződve az arányok relevanciájáról következő lépésként a befektetési elemek meghatározása vált szükségessé.

3.1. A befektetési elemek meghatározása

A portfólió befektetési elemeinek megállapításakor egyfelől az Általános Rendszerelmélet megállapításait vettem alapul, miszerint minden (működő) rendszer globális és lokális elemek összessége. Ebből következően nem tartottam célszerűnek mondjuk csak lokális elemeket használni egy portfólióban (pl. csak magyar részvényeket), ahogy csupán globális összetevőkre sem alapoznám kialakítandó befektetési palettámat (mint pl. csupán amerikai részvények).

Egy megfontoltan kialakított portfólió ezen a különbségtételen felül az időtávon is diverzifikál. Így tartalmazva rövid- közép- és hosszú távú befektetési elemeket is. Kombinálva ezt a két megállapítást sikerült meghatározni azt a 4 befektetési elemet, melyek mind a globális–lokális, mind az időtáv szerinti szempontoknak eleget tesznek¹⁰:

1. Készpénz (rövid táv, lokális)
2. Részvény (középtáv, globális)
3. Alternatív befektetés (középtáv, globális)
4. Garantált befektetés (hosszú táv, lokális)

¹⁰ A kutatás Magyarország területén zajlik, ezért lokális elem alatt hazánkat és szűkebb környezetét értjük

Az olyan, mint a mostani, globálisan alacsony kamatkörnyezetben egyre több befektető tartja inkább készpénzben (cash) befektetéseit, hiszen nincs olyan konstrukció, mely megfelelő hozamot és egyben könnyed hozzáférést biztosítana számukra. Így ez a rövid távú befektetési elem megjelenik a Rolling Nuts portfolióban is, mégpedig a nagyobb megbízhatóság tekintetében nem forint, hanem Euró (€) formájában. A második, részvény elemnél sem szerettem volna, ha egyetlen cég papírjainak vagyok kitéve, így a mai trendeknek megfelelően inkább egy egész részvényindex mellett tettem le a voksomat, ez pedig nem más, mint a német *DAX* index. Ez tömöríti Németország, Európa vezető gazdasági erejének legfejlettebb tőzsdei cégeit, így megfelelő biztonságot és egyben diverzifikációt is nyújtva számunkra, hisz egyszerre csak nem fog az egész német gazdaság csak úgy megszűnni (míg egy cégnél ez sokkal inkább előfordulhat). A 3. alternatív befektetési elemként a határidős arany (*Gold*) került a portfolióba, hogy a nyersanyagpiac is képviseltesse magát. Ez a közepes távú komponens hivatott ellensúlyozni az esetleg gyengélkedő részvénypiacot, hiszen köztudott, hogy a részvények és a nyersanyagok negatív korrelációban állnak egymással. Végezetül a negyedik, garantált elem definiálásánál mindenképp el akartam térni a megszokott kötvény–állampapír eszközosztálytól, mely számos befektető portfoliójában megtalálható ugyan, ám a jelenlegi negatív kamatkörnyezetben nem számíthatunk a korábbi években, évtizedekben megszokott hozamokra. Az ily módon átalakult befektetési szokásoknak megfelelően fordult figyelmem a műtárgyak felé, melyekről egyre több tanulmány állítja, hogy helye van a befektetések között. A Rolling Nuts portfolió garantált eleme ennek következtében egy író teljes életművét felvonultató antik könyvgyűjtemény (*régiség*) lett, ahol az antikvitás mellett a gyűjtemény jelleg is érvként hozható fel. A portfolió négy eleme tehát összefoglalva: euró, *DAX*, arany és antikvitás.

3.2. A kereskedési mód meghatározása

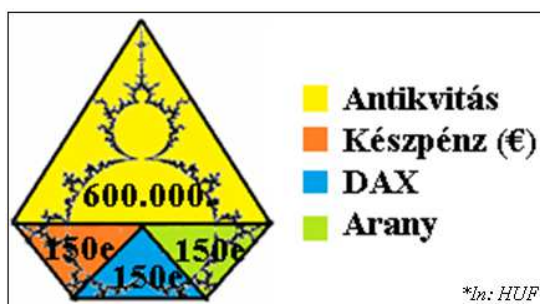
Miután kitűztem kísérleti portfolióm a befektetési osztályait következőt a befektetési politika meghatározása. Ez alatt döntően az aktív vagy passzív vagyionkezelést értjük, mint választási lehetőséget és kínálózó opciót. Tanulmányozva a befektetési iparágat már korábban is arra a következtetésre jutottam, hogy leáldozóban van az aktív vagyionkezelés korának – legalábbis jelen gazdasági viszonyok között. Ez ugyanis túl költségesnek, időigényesnek és szakértelemhez kötöttnek tűnik, főleg ahhoz, hogy egy (magamfajta) kispénzű, idejében elfoglalt befektető számára ajánlani tudjam.

A nemzetközi trendek is a passzív kezelés felé hajlanak (az USA-ban 2016-ban a hagyományosan aktívan kezelt alapokból kifelé áramlott a tőke, míg a passzív portfoliókba komoly összegek érkeztek), ahogy arról a Moody's elemzése is tanúskodik, miszerint az USA-ban 2021-re az összes befektetett tőke fele passzív alapokban lesz (Lovas-Romváry, 2018). A passzív befektetési stratégiák további előnye, hogy csökkenti a tranzakciós költségeket, előre meghatározott elvek mentén lehet kereskedni, sőt gyakorlatilag árfolyamfüggetlen kereskedésről is beszélhetünk, mely így időt és energiát spórol tulajdonosának. Mindezek alapján a Rolling Nuts portfoliónak azt a befektetési politikát választottam, miszerint minden év első kereskedési napján folytatok csak tranzakciót, azaz ezen a napon (először) veszek és realizálok minden hozamot. Ez a leegyszerűsített kereskedés megspórolja a technikai és fundamentális elemzések időigényét és függetlenül az árfolyamtól kívánja bizonyítani a megfelelő alapú diverzifikációban rejlő öngondoskodó erőt.

3.3. A portfolió kiépítése

Ezen lépések után minden készen állt ahhoz, hogy a gyakorlatban is kiépítsem a portfoliót: meghatározásra került ugyanis a befektetett elemek aránya, a befektetési eszközosztályok és a kereskedési politika is. A saját fejlesztésű M&M modell – ahogy már említettük – lehetővé tesz

egyfajta fókuszálást, annak megfelelően, hogy a modell domináns részét mi szerint kívánjuk kialakítani. Valamint ez további cserére, a modell „átállítására” is lehetőséget ad, hogy aztán a módszer megengedte módon a későbbiekben életciklusában is menedzselhessük a portfoliót. A kezdeti kialakításnál ily módon 4 lehetőségem volt arra, hogy mely dominancia szerint rendezzem be a portfoliót, mivel adott kezdőfeltételekkel dolgoztam és a módszer helyességét nem a befektetett összeg nagysága igazolja, így a konzervatív stratégia mellett döntöttem, azaz a garantált elem szerinti súlyozást választottam. Azaz az antikvitás rész lett a domináns összetevő, mely számszerűsítve, szakértői vélemény alapján 600.000,- HUF értékben lett a Rolling Nuts portfolió leghangsúlyosabb része. Emellé rendeztem aztán a maradék – egyeseivel ¼ ekkora – 3 részt, 150–150.000,- HUF értékben. 300,00 EUR/HUF árfolyamon jutottam a készpénz összetevő eurójához, mely így 500 eurót jelentett, és további 150e HUF került hipotetikusán a DAX index és az arany elemekbe. A portfolió összetételét a 2. ábra szemlélteti.



2. ábra: A Rolling Nuts portfolió kezdeti összetétele; forintban

Forrás: saját szerkesztés

4. A Rolling Nuts portfolió kezdeti eredményei

A kezdeteket 2017. első kereskedési napja jelentette, azzal az előre lefektetett elhatározással, hogy 2018. első kereskedési napján fogok mindent realizálni (függetlenül az árfolyamoktól). Aktuális árfolyamon megtörtént a portfolió kialakítása és az év során nem maradt más hátra, mint várni az egy év múlva esedékes eladást. Közben az antik gyűjtemény építése, szépítése jelentett egyedüli aktivitást, ugyanis a benne szereplő könyvek régisége és állaga meghatározta annak értékét is. A kollekciónak ugyan teljes volt, de szebb, régebbi, értékesebb példányokkal növelhető is volt az értéke, melyre garanciaként éves minimum 1%-os növekedést állapított meg a szakértői vélemény.

Az első eredményekre aztán a 2018. január 1-i árfolyamok adták meg a választ, az összesített hozamokat és a vagyonnövekedést az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: A Rolling Nuts portfolió befektetett elemeinek első éves hozama, forintban

	2017.01.02.	2018.01.01.	Árfolyamváltozás (%)
Készpénz	150.000,-	155.360,-	+3,57
DAX	150.000,-	166.470,-	+10,98
Arany	150.000,-	170.550,-	+13,70
Antikvitás	600.000,-	780.500,-	+30,08
Σ	1.050.000,-	1.272.880,-	+21,23

Forrás: saját szerkesztés

A táblázatban láthatók a 2017-es kezdő értékek és a 2018-as növekedéseik a portfólió egyes elemeire lebontva és összességében is. Az első sorban az 500 € készpénzünk változása látható, mely a 2018-as 310,72-es árfolyamon számolva 3,57%-os növekedést jelentett egy év alatt. A DAX index, mint részvény komponens több mint 10%-ot tudott növekedni ebben a kezdeti évben, míg őt követte a határidős arany árfolyamváltozása, mely 13,7%-ot tett ki egy év alatt. A legnagyobb mértékben az antikvitás elem növelte az értékét, köszönhetően a gyűjtemény bővítését célzó intézkedéseknek. A könyvekhez aukciókon, árveréseken, online kereskedésekben lehetett hozzájutni és kihasználva egyes hűségpontos, kedvezményes vagy akciós időszakokat és lehetőségeket. Így a portfóliónk legnagyobb része több mint 780ezer forintra növelte az értékét egy év alatt, ami meghaladja a 30%-ot. Összességében a Rolling Nuts portfólió a kezdeti egymillió-ötvenezer forintos értéke *21,23%-kal*, több mint egymillió-kétszázhetvenkétezer forintra nőtt.

Megállapítható hát, hogy minden egyes elem egyenként is pozitív hozamot produkált és realizálva a hasznot két számjegyű eredményre lehetett szert tenni. 2018 első kereskedési napján aztán mindent eladva (a gyűjteményt kivéve) újra megvettük az aktuális árfolyamon a portfólió alkotóelemeit. Mivel a befektetési politikában előírtuk, hogy évente egyszer realizálunk, a következő eredményekre a 2019-es év első kereskedési napjáig kell várunk. Elmondható a befektetési palettánkról, hogy gyakorlatilag minden percben változtatja az értékét, így akár ezt aktuálisan is meg lehet határozni, melyre a tanulmány írásának időpontjában kísérletet is tettem. Ennek eredményeként az jött ki, hogy immár két olyan elem is van, amely negatívan teljesít az év eleji árfolyamhoz képest, ezek a DAX és az arany elemek, viszont a másik két elem növekedésének köszönhetően összességében a Rolling Nuts portfólió még így is +24,72%-os hozamban van a kezdeti kialakításhoz képest. Ebből látszik, hogy nagy valószínűséggel nem ismétli meg az első éves eredményét, de a kiegyensúlyozott eloszlásnak köszönhetően tartós értéknövekedésre azért lehet számítani.

5. Benchmark

Ahhoz, hogy a kapott eredményeket a helyén tudjuk kezelni összehasonlításként nézzünk meg pár hasonló valós portfólió eredményét a kérdéses időszakban. A hasonló portfóliót úgy értem, hogy a kereskedési módszerben és az eloszlásban hasonlító portfóliókkal összevetve juthatunk igazán mérvadó következtetésekre. A *2. táblázatban* összegyűjtve láthatunk 5 külföldi (USA-amerikai) és 4 hazai portfólió, illetve vagyonekezelő alap teljesítményét.

2. táblázat: A benchmark portfóliók hozamai 2017-ben, %-ban

	%
Rolling Nuts portfólió	21,23
Permanens Portfolio (<i>Vanguard, 1:1:1:1</i>)	10,36
Yale U's Unconventional (<i>6 elem, „Lazy Portfolio”</i>)	5,38
Coffeehouse (<i>7 elem, 40% kötvény</i>)	6,17
Margaritaville (<i>3 elem, 1:1:1</i>)	7,06
Dr. Bernstein's No Brainer (<i>4 elem, 1:1:1:1</i>)	9,54
Aegon Tempó 10 Rézalap	8,47
K&H Válogatott IV.	4,88
MKB Ambíció Alap	5,09
OTP Prémium Növekedési	11,67

Forrás: saját szerkesztés a marketwatch.com és a befalap.markers.hu oldalak adatai alapján; Letöltve: 2018.10.06-án

A táblázatban szereplő amerikai portfóliók a nevükben is tartalmazzák a kereskedés passzivitását, mint például a kimondottan lustának nevezhető „Lazy Portfolio”, a kávéházi üldögéléshez hasonlító „Coffehouse” portfólió, a Margarita koktél szürcsölgetésére hajazó „Margaritaville”, vagy a gondolkodást sem igénylő „No Brainer” portfólió. Zárójelben mögöttük látható, hogy hány elemű, vagy milyen eloszlású befektetési palettáról beszélünk. A Permanens Portfolio például a világ egyik legnagyobb vagyongazdálkodója, a Vanguard kezében van és a 4 elem egyenlő arányú (1:1:1:1) eloszlását preferálja. Míg a Yale egyetem kirakat-portfóliója 6 elemet tartalmaz, nagyjából egyenlő elosztásban. A feltüntetett amerikai portfóliók mindegyike dollár milliárdokat kezel, mégis egyszerű eloszlásban és passzív stratégiával kereskednek. Mindössze a befektetési eszközosztályokban, vagy a diverzifikáció mértékébe, arányában különböznek egymástól. A Dr. Bernstein féle portfólió például ugyanúgy 1:1:1:1 arányban osztja el a 4 befektetési kategóriáját, mint a permanens portfólió, csak más eszközosztályokat használ, így jön ki az eltérő eredményük. Összességében a 2. táblázat alapján megállapítható, hogy sem hazai, sem külföldi viszonylatban nem érték el a valós portfóliók a Rolling Nuts portfólió egy éves 21,23%-os hozamát és a kilencből mindössze két esetben (Permanens Portfolio és OTP Prémium Növekedési) tudtak két számjegyű hozamot produkálni a kérdéses időszakban.

6. Összegzés

Konklúzióul megállapítható, hogy a természet entrópiáján alapuló 1:1:1:4-es eloszlású kísérleti Rolling Nuts portfólió valós körülmények között jobb hozamokat tudott produkálni a versenytársainál. Ez is bizonyítja a felhasznált elméleti alapok helyességét, valamint igazolja, hogy a megfelelő kezdőfeltételekkel berendezett portfólió képes hozamot generálni még árfolyamfüggetlen passzív kereskedési stratégia esetén is. A modell és a kereskedési mód heurisztikus mivolta be kívánja mutatni, hogy különösebb szakértelem és időráfordítás hiányában is lehetséges a tőkepiacokról nyereséget generálni, természetesen azonban még több kutatásra is szükség van a vizsgált témakörben. A Rolling Nuts portfólió eloszlása azonban megfelelően diverzifikáltnak és fókuszáltnak tűnik egyszerre, hogy kivédje a különböző eszközosztályok és piacok hullámzásait. Az alkalmazott modell domináns elrendezése továbbá lehetővé teszi, hogy a befektető beállítsa saját preferenciája szerint a portfóliót, melyet időnként az idő múlásával át is állíthat. A Rolling Nuts módszer feltételezi, hogy megőrizve az eredeti eloszlást, a portfólió menedzsment életciklusában is menedzselheti a portfóliót, át-át állítva a domináns részt a kívánalmak, vagy a körülmények változásának megfelelően. Ez a fajta spontaneitás és reakcióképesség teszi igazán életképpé a mai változó tőzsdéi, gazdasági viszonyok között a módszert és aknázza ki egyben a pénzügyi rendszerben rejlő önfejlesztő képességét. Végül soron a jelen tanulmányban foglaltak ízelítőt adtak a tőkepiac öngondoskodásban – alternatív finanszírozásban – nyújtott segítségéről, mely egyben előrevetíti a további kutatások szükségességét e téren, hogy valóban fenntartható és következetes vagyongazdálkodási javaslatok kerülhessenek ajánlásra mind a jövő intézményi, mind a privát befektetői számára.

Irodalomjegyzék

- Bertalanffy, L. (1957): Allgemeine Systemtheorie. In: Deutsche Universitätszeitung. Nr. 12, pp. 8–12.
- Hagstrom, R. G. (2001): The Warren Buffett Portfolio: Mastering the Power of the Focus Investment Strategy. John Wiley and Sons.
- Lovas-Romváry, A. (2018): Váratlan helyről újabb pofont kaptak az alapkezelők. Letöltve: 2018.10.06-án a https://www.napi.hu/tozsdek-piacok/ujabb_pofont_kaptak_az_alapkezelok.653836.html linkről

Mandelbrot, B. (1982): The Fractal Geometry of Nature. USA: W. H. Freeman and Co.

Mintzberg, H. (1979): The Structuring of Organizations: A Synthesis of the Research. USA: Prentice-Hall.

Swensen, D. F. (2009): Pioneering Portfolio Management, ISBN 1416544690, Free Press.

AZ ÁLLAMHÁZTARTÁSI STABILITÁS PERSPEKTÍVÁI ÉS AZ ADÓTERVEZÉS

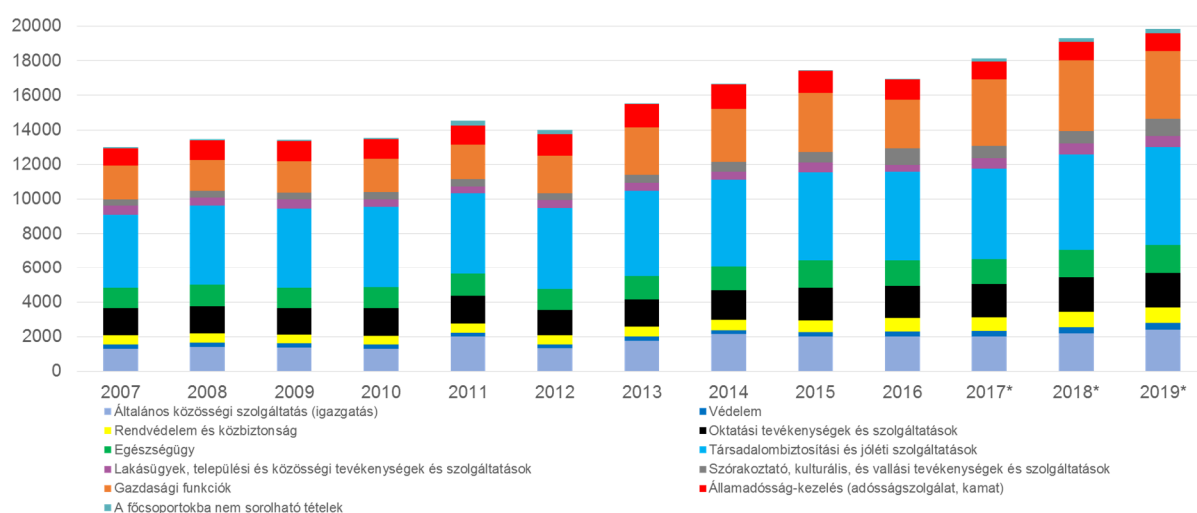
Prof. Dr. KOVÁCS Árpád

a Költségvetési Tanács elnöke,

a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára

2018-ban az államháztartás összes konszolidált – vagyis az alrendszer közötti pénzmozgásokat, a halmozódásokat kiszűrve bemutatott – kiadásai a tervek szerint meghaladják a 19 ezer milliárd forintot. A 40 ezer milliárd forintnál minden bizonnyal jóval több belföldön előállított összterméket, a GDP-t figyelembe véve, az államháztartási kiadások GDP-hez viszonyított aránya idén 46-47 százalékra mérséklődhet. Megjegyezném, hogy az újraelosztás „megszokott”, még a közelmúltban is jellemző aránya 50 százalék körül volt. Vagyis az államháztartás kiegyensúlyozott, biztonságos, a szolgáltatások javuló színvonalú működtetéséhez szükséges forrásnövekmény valamivel szerényebb lehet, mint a belföldön előállított össztermék növekedése. Ezért mondhatjuk, hogy minden ellenkező állítással szemben az „aktivista felfogásban kormányzott” állam mégsem, sőt egyre kevésbé nehezedik rá a gazdaságra. Sőt a helyzet – némi túlzással – éppen fordított. A költségvetés gazdaságfejlesztésre fordított, évről-évre erőteljesen növekvő, 8 év alatt több mint duplájára bővült forrásösszege, amiben az EU támogatások is megjelentek, sajátos, nem mindig teljesítmény követelmények eléréséhez kötött „szervóként” működik. Ez mérsékli – nem ritkán elfedi – a kis- és közepes vállalkozások ma még meglévő hatékonysági, versenyképességi hiátusait.

Ezt a stabilitást elsődlegesnek tekintő, a növekedés közvetett – s mint utaltam rá, a gazdaság közvetlen – támogatására is jelentős forrásokat nyújtó felfogást követi a jövő évi költségvetés is. Azt is említettem, hogy a tervek szerint kismértékben tovább csökken az újraelosztási ráta. A GDP arányában kevesebbet fordítanak majd 2019-ben az államháztartás kiadásaira, mint korábban, és így is több jut majd az oktatás, az egészségügy, a közlekedésfejlesztés céljaira. Erőteljesebben növekedhetnek a szociális, a hon- és (kényszerűen a migrációs terhek miatt) a rendvédelmi kiadások, a költségvetés a hazai forrású és a reménybeli uniós pénzeszközei további termelő beruházásokat támogatnak, s egyre jobban kiteljesedő gazdaságélénkítő programokat valósíthatnak meg. Hál’Istennek arányosan egyre kevesebbet kell fordítanunk az adósságszolgálatra (kamatra).



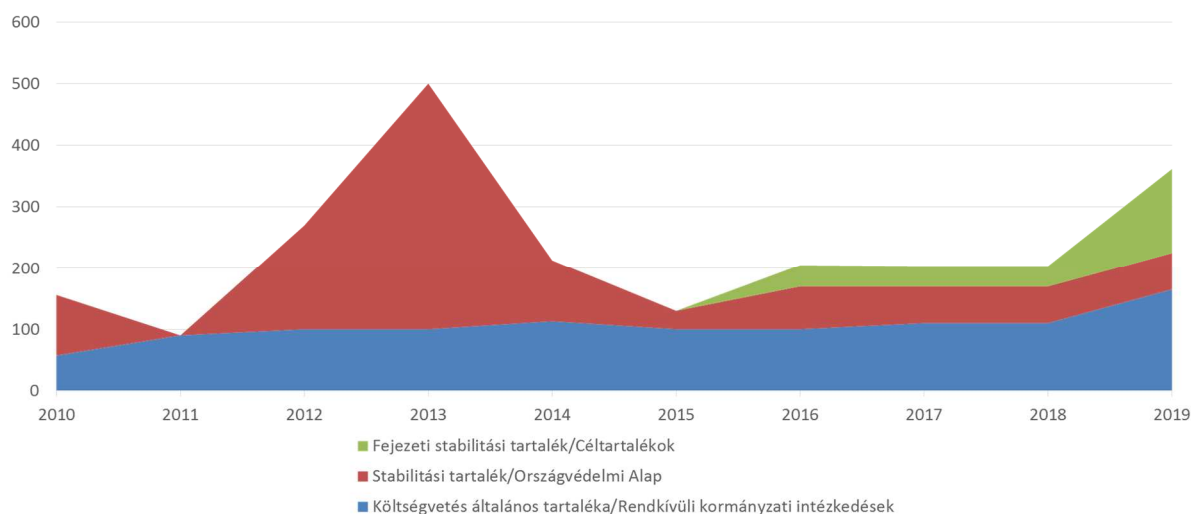
1. ábra: Az államháztartás konszolidált funkcionális kiadásai (milliárd forintban)

Forrás: PM, KT Titkársága szerkesztés

Ugyanakkor a stabilitásra, a kockázatkezelésre is nagy figyelmet fordító, konzervatív tervezést bizonyítja és sajnos a bennünket körülvevő világ növekvő bizonytalanságaira is utal, hogy a korábbi évek kényszerei után a 2019-es költségvetésbe ismét jelentős tartalékokat építettek be. Ez két elemből áll.

Az egyik, hogy az államháztartás hiányát a 3 százalékos kritériumhoz képest az ún. ESA módszertan szerint, eredményszemléletben az idei évihez viszonyítva további 0,6 százalékponttal kisebbre, 1,8 százalékra tervezték. Így egyfelől mondhatjuk, fokozatosan haladunk a kiegyensúlyozott költségvetés, a „nullás” egyenleg irányába. Másfelől pedig ez a maastrichti kritériumtól elmaradó arány – 2018-hoz hasonlóan 2019-re nézve is – azt a biztonságot hozza, hogy ha az ideai teljesítés, illetve jövő évi folyamatok vagy különböző külső- és belső okok miatt nem mindenben a tervezettek és remények szerint alakulnak, akkor itt van körülbelül 1000-1500 milliárd forintos *mozgástér*, ún. „implicit tartalék”. Ennek szükségességére még visszatérek, és hozzáteszem: harmadik éve a kormányzat a költségvetési hiányt technikailag három terület bevételei és kiadásai alapján terjeszti elő. Így az állami működés, az uniós forrásfelhasználáshoz való hozzájárulás és a hazai pénzeszközökből megvalósult beruházások adják – hangsúlyoznám nem csak prezentációs, hanem átláthatósági okokból – a hiány összetevőit. E csoportosítás szerint az állami működésre fordított kiadások és bevételek egyensúlyban vannak, valamivel többet tervezünk költeni 2019-ben is az uniós forrásokból megvalósuló célokra annál, mint amit e források még ütemes beérkezésük, „lehívásuk” esetén finanszíroznak. A hazai forrásból tervezett beruházások területén is hiánnyal számolnak.

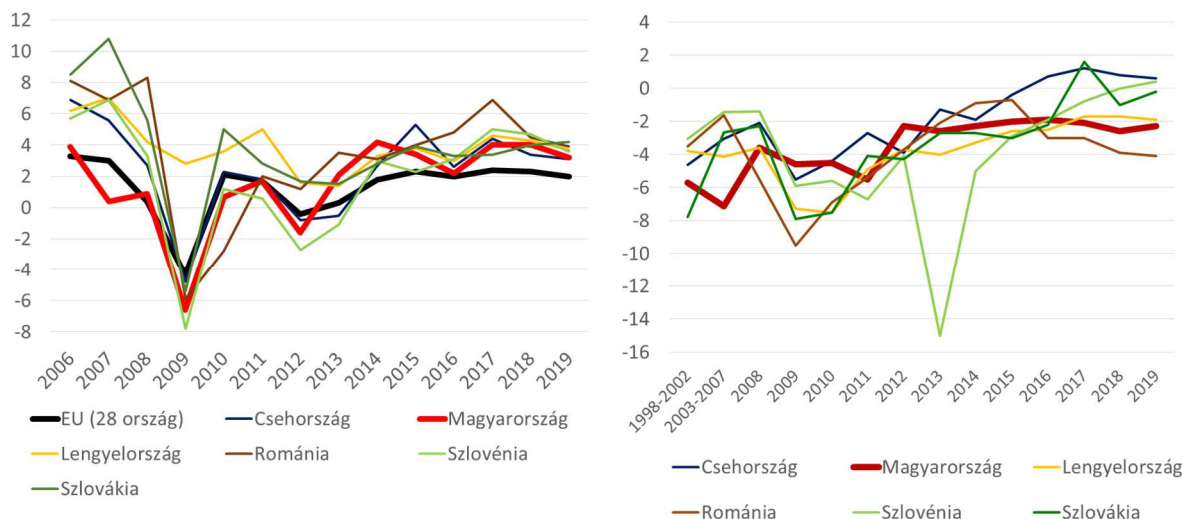
A másik, a „normál” tartalékelem sem elhanyagolható, amelyet az ideihez képest is megemelve, 350 milliárd forintban állapítottak meg. Így a jövő évre várt, a költségvetési makropálya alapjául vett 4,1 százalékosnál esetlegesen 0,5-0,6 százalékkal szerényebb társadalmi össztermék bővülés esetén is lenne forrás a szociális programok folytatásához. Rendelkezésre fog állni a bér- és nyugdíjmelékek fedezete is, s emellett az államháztartás GDP arányában kifejezett adósságtartománya is a stabilitási törvény előírásainak megfelelően csökkenhet.



2. ábra: A központi költségvetés tartalékai 2010-2019 között (milliárd forint)

Forrás: PM, KT Titkársága szerkesztés

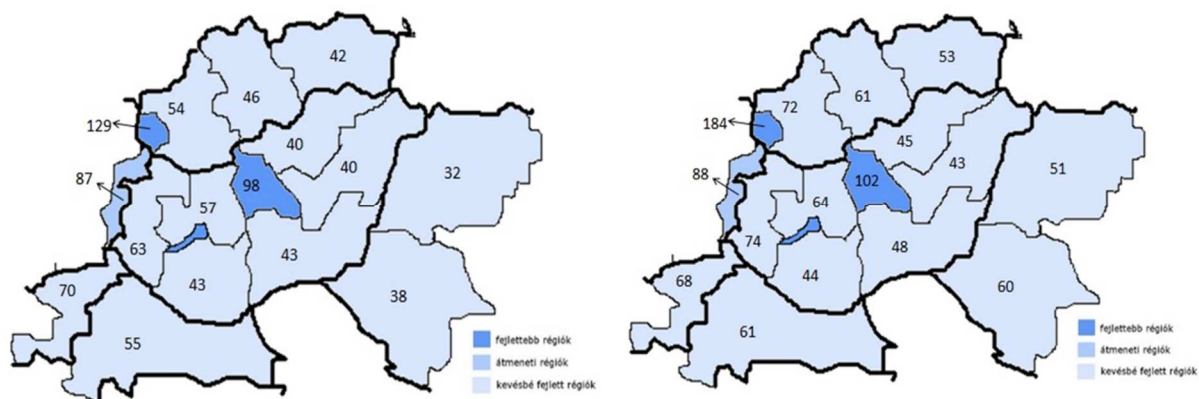
A 2018-as első félév makrogazdasági és költségvetési folyamatai alapján kellő biztonsággal azt valószínűsíthetjük, hogy az év végén a tervezetthez összességében közeleső – sőt a GDP alakulását tekintve annál lényegesen jobb – teljesítményekről adhatunk számot. A jövő év így szilárd bázisról indulhat.



3. ábra: A GDP növekedése (bal) és az államháztartási egyenleg (jobb) Magyarországon és a környező EU-tagországokban

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság előrejelzése 2018 május, KT Titkárság szerkesztés

Gazdaságunk fejlődése nem egyformán érinti az ország egyes régióit. Összevetve a határmenti régióinkat a környező országokéval, a felzárkóztatásban – különösen az ország keleti és déli részén – vannak teendőink.



4. ábra: A Kárpát-medence NUTS 2 szintű régióinak fejlettségi szintje (PPP-n mért GDP/fő) az EU átlagához viszonyítva a kohéziós politika besorolása alapján 2004-ben és 2016-ban

Forrás: Eurostat alapján KT Titkársága szerkesztés

Nincs szükség lényegi adóváltozásokra, úgy folytatódhat a közterhek mérséklése, hogy az nem szűkíti az államháztartási finanszírozás lehetőségeit, sőt! (Az adófolyamatokra később visszatérek.)

Jogosan mondhatjuk: a 2018-as majd 2019-es egymásra épülő, a 2017-es év trendjét követő költségvetések biztonságosan teljesíthetők, illetve alkalmasak a ma figyelembe vehető és növekvő teljesítési kockázatok kezelésére. A kérdés mindig az, hogy a tervezéskor azonosítható kockázatokon túl, bekövetkeznek-e a világban a mi életünkre is kedvezőtlenül ható további, nem várt események.

Itt térnek vissza a 2018. év eddigi történéseinek bázisán arra, hogy „lábunk elé” tekintve a konvergencia program megvalósíthatósága mentén milyen kockázatok vannak az államháztartási folyamatok alakulásában.

1. táblázat: Hazai makrogazdasági kilátások a 2018-2022-es Konvergencia Program alapján

Változás %-ában	2017 mrd Ft	2017	2018	2019	2020	2021	2022
GDP (előző évi áron)	36833,1	4,0	4,3	4,1	4,0	4,2	4,1
GDP folyó áron	38183,3	7,8	7,1	7,4	7,2	7,4	7,2
A növekedés összetevői (előző évi áron)							
Háztartások fogyasztási kiadása	17811,6	4,7	5,2	4,8	4,7	4,6	4,5
Közösségi fogyasztási kiadás*	7193,5	0,3	1,4	0,7	0,5	0,4	0,4
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	7957,5	16,8	12,8	7,5	3,8	5,7	5,1
Készletváltozás (a GDP %-ában)	92,9	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Termékek és szolgáltatások exportja	33962,4	7,1	7,2	6,9	6,7	7,3	7,1
Termékek és szolgáltatások importja	30880,1	9,7	9,2	7,4	6,3	7,1	6,9
Hozzájárulás a GDP növekedéséhez (előző évi áron)							
Belföldi végső felhasználás	33657,9	5,7	5,5	4,2	3,3	3,7	3,5
Készletváltozás	92,9	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Termékek és szolgáltatások külkereskedelmi egyenlege	3082,3	-1,4	-1,1	0,0	0,7	0,5	0,6
GDP %-ában							
Bruttó adósságráta		73,6	73,2	69,6	66,7	63,4	59,7
Adósságráta változása		-2,4	-0,4	-3,5	-3,0	-3,2	-3,8
Hozzájárulás az adósságállomány változásához							
Elsődleges egyenleg		-0,8	-0,2	-0,6	-0,8	-1,0	-1,6
Kamatkiadás		2,8	2,6	2,4	2,3	2,2	2,1
Az adósságra ható egyéb tényezők		1,1	2,1	-0,3	0,2	0,1	0,0
Az adósságállomány implicit kamatába (%)		3,8	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5

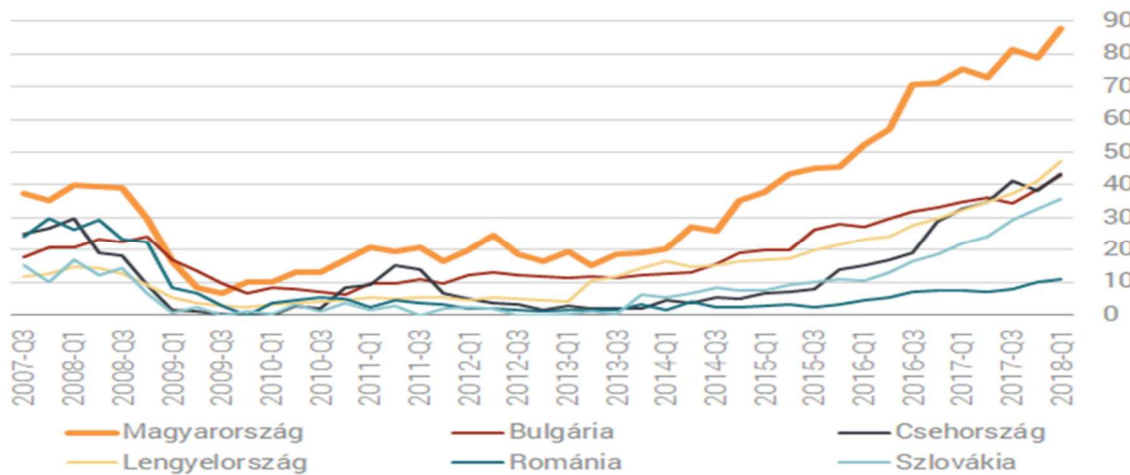
Forrás: Magyarország Konvergencia Programja 2018-2022

A Kormány a 2018. évi központi költségvetési törvényt 4,3 százalékos gazdasági növekedésre alapozta. A nemzetközi szervezetek, hazai intézményi és piaci elemzők is erőteljes növekedésre számítottak az év egészére, prognózisaik 4 százalék körüli értéket valószínűsítettek, amit felül teljesít a valóság. Az első félév 4,6 százalékos növekedési adatát figyelembe véve, óvatos előre vetítéssel is a tervet meghaladó GDP növekmény várható. Ez azt is jelenti, hogy ennek bázisán kellene a jövő évi 4,1 százalékos GDP-t „hozni”, ami nem lesz könnyű.

Kicsit részletesebben a növekedésünk forrásairól. A 2018 első félévi teljesítményhez legnagyobb mértékben a piaci alapú szolgáltatások járultak hozzá. A GDP növekedését meghaladó volt az export dinamikája, az importé ennél is nagyobb. Nőtt a végső fogyasztás – ezen belül a lakossági jövedelmek emelkedésével összhangban a háztartások fogyasztása erőteljesebben, a közösségi fogyasztás visszafogottan. Mind az uniós, mind a hazai forrásból megvalósuló beruházások tovább bővültek. Az alacsony kamatkörnyezet, a kkv-hitelek bővülése, a 2014-2020-as uniós költségvetési ciklus támogatásainak egyre dinamikusabb felhasználása erősítik e folyamatot. A különböző kormányzati programok által ösztönözten a háztartások építési és lakásvásárlási aktivitása kedvező hatású a lakáspiaci folyamatokra. Tovább emelkedett az újonnan épített lakások száma. Ezen időszakban több mint 6500 új lakás épült, 30 százalékkal több, mint az előző év azonos időszakában. Továbbra is magas a kiadott építési engedélyek és az egyszerű bejelentés alapján építendő lakások száma.

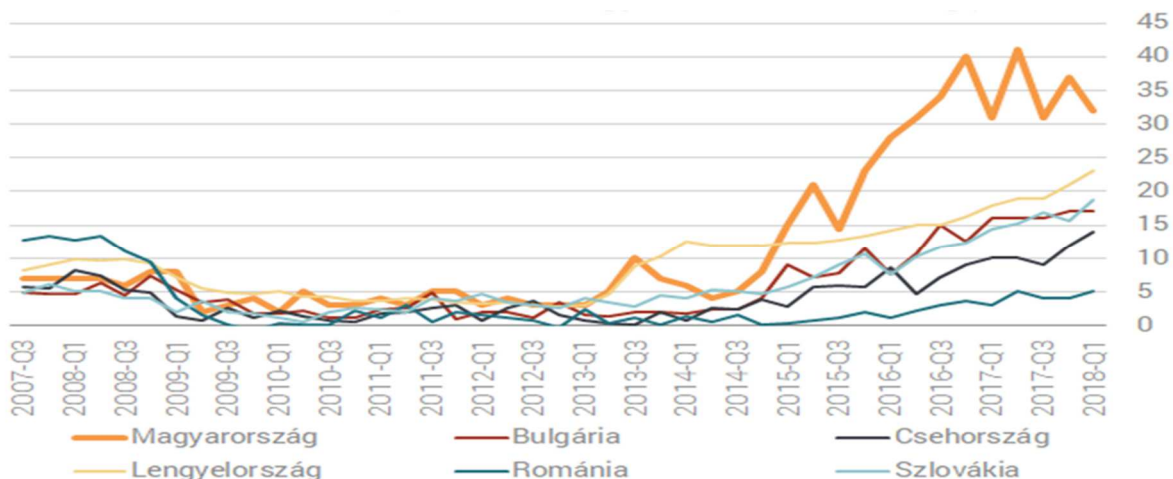
A kedvező kül gazdasági feltételeknek és a Kormány gazdaság-bővülést támogató intézkedéseinek köszönhetően erősödő konjunktúra és a munkaerőpiac felszívó hatása következtében tovább bővült a foglalkoztatottság, amely kedvezően hat a keresetek növekedésére és a költségvetés bevételeire is. Folytatódott a foglalkoztatási ráta emelkedése és munkanélküliek számának csökkenése. Az I. félévben a bruttó és a nettó átlagkereset – folytatva az előző évek trendjét – egyaránt közel 12 százalékkal nőtt a megelőző év azonos időszakához viszonyítva.

A növekedésre a minimálbér és a garantált bérminimum ez évi 8, illetve 12 százalékos emelése, továbbá a költségvetési szféra egyes területein megvalósított béremelések/keresetrendezések is jelentős hatással voltak. Az egyes szakmákban meglévő munkaerőhiány miatt erősödött a munkaerőért folyó verseny, ami a béremelési trend fennmaradását valószínűsíti.



5. ábra: Munkaerőhiány, mint a termelést korlátozó tényező a feldolgozóiparban (% , negyedévente, szezonálisan kiigazított)

Forrás: Európai Bizottság – GKI, Portfolio



6. ábra: Munkaerőhiány, mint a termelést korlátozó tényező a szolgáltató szektorban (% , negyedévente, szezonálisan kiigazított)

Forrás: Európai Bizottság – GKI, Portfolio

A kiskereskedelmi forgalom volumene az első félévben csaknem 7 százalékkal – a növekedés egyik motorjaként – tovább bővült az előző év azonos időszakához viszonyítva. A fogyasztói árak emelkedésének mértéke az I. félévben 2,3 százalék volt. A legnagyobb mértékben a gyógyszer, üzemanyag, lakással, háztartással kapcsolatos cikkek, a szeszes italok, a dohányárak és az élelmiszerek drágultak. Az infláció emelkedésében közrejátszik a forint árfolyamának romlása is, ami – személyes véleményem szerint – a 320 forint/euró körüli, kissé a feletti sávban fog az év vége felé alakulni, a költségvetésben is új „kalkulációs” alapot képezve. Más oldalról nézve a magasabb árfolyam a belföldi túrizmus, az áruexport, a beérkező uniós források oldaláról előnyökkel is jár, bevételt hoz, tehát nem feltétlenül és nem minden tekintetben negatív hatású. A lényeg, hogy kézben tartott legyen a folyamat, s ez így van.

Hozzáteszem, a forint árfolyamának alakulása a jelenlegi szabályok szerint önmagában, technikailag nem befolyásolja a GDP arányos államadósság stabilitási törvény szerinti számított alakulását. Az összehasonlíthatóság érdekében mindig a költségvetési törvényben rögzített árfolyammal számolják mind a bázis év végére várt adósságállományt, mind a költségvetési év végére tervezettet. Más kérdés, hogy ez a számítás mennyire fejezi ki a valóságot, hiszen a tervezéskor figyelembe vetthez képest a 10 – 12 forinttal gyengébb árfolyam nyilvánvalóan nem hagyhatja érintetlenül a költségvetési adósság pozícióit.

Az ún. strukturális – átmeneti és egyszeri tételeket figyelmen kívül hagyó – hiány 2,5 százalékos mértéke magasabb a Stabilitási törvény szerint meghatározott középtávú költségvetési célként megjelölt 1,5 százaléknál. Ebben 2018-ban már nem várható változás, viszont 2019-ben érzékelhetően jobb lesz a strukturális egyenleg.

Megemlítem még, hogy az Európai Uniónak van olyan elvárása is, hogy a 60 százalék fölötti GDP arányos államadósság esetében három év átlagában a 60 százalék fölötti rész 1/20-ával kell csökkenteni az államadósság-rátát. Nekünk most valahol 73-72,9 százalék körül van a GDP arányos államadósságunk, s ezt tervezik csökkenteni mintegy 2,6 százalékponttal. Könnyen kiszámolható az uniós kötelezettség, s látható, hogy ezt a követelményt is messze teljesíti a költségvetés.

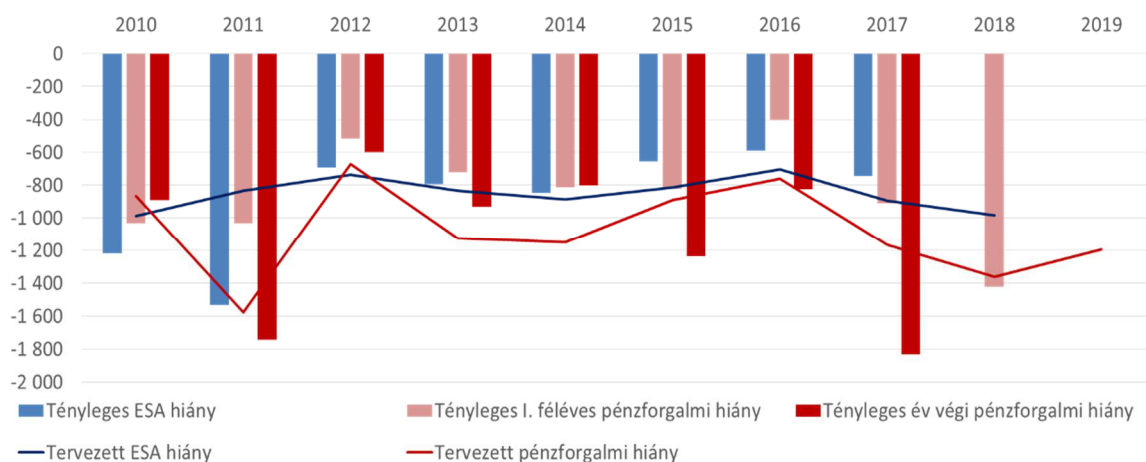
Az államháztartás egészére az EU módszertana szerint számított ún. eredményszemléletű (ESA) hiány az I. félévben 330 milliárd forint volt. Ez az egész évre előirányozottnak csupán egyharmada. Az eredményszemléletű és a pénzforgalmi hiány 2018 I. félévi alakulása azonban nagymértékben eltér. Szerencsére, s ez „öröm az örömben”, ezt szinte kizárólag az uniós támogatások megelőlegezése okozza, amelyet az eredményszemléletű számbavételnél nem kell figyelembe venni. Ezért az éves 2,4 százalékos ESA hiánycél teljesíthető, de ehhez is szükség van a kiadások erőteljes kézben tartására, különösen a központi költségvetési szervek esetében.

Az államháztartási folyamatok alakulása szempontjából a továbbiakban egyetlen, az államháztartás pozícióinak alakulása szempontjából lényegesnek tartott kérdést szeretnék még röviden érinteni.

A költségvetés 2018-as pénzforgalmi szemléletű hiánycéljának teljesítését az elmúlt évekhez képest jóval nagyobb mértékű kockázatok övezik. Az államháztartás központi alrendszerének pénzforgalmi hiányát a 2018. évi költségvetési törvény 1360 milliárd forintban állapította meg. Az első félévben elért 1420 milliárd forintot meghaladó hiány alapvetően a központi költségvetés csaknem 1480 milliárd forintos hiányából adódik. Az alrendszer hiánya az előző év I. félévében keletkezett hiányhoz képest több mint 500 milliárd forinttal lett magasabb, így az éves előirányzat 104,4 százalékát tette ki, míg ugyanez 2017. félévében 46,2 százalék volt.

A magyar társadalom és gazdaság számára egyértelműen emelkedő pályát hozó évtized első évében, egyetlen esetben, 2010-ben fordult elő, hogy a pénzforgalmi hiány az I. félévben túlszárnyalta az egész évre tervezettet. Igaz, akkor ezt a megelőző évek államháztartási működési költségvetésében a fék nélküli túlköltekezés okozta. Most viszont a féléves elfutás a gazdaság mozgásban tartása, az érintett beruházások gyorsítása érdekében hozható összefüggésbe és az uniós támogatások erőteljes megelőlegezésének következménye. Természetesen az utóbbi minőségileg és tartalmilag is más gond, de nem mehetünk el mellette.

Meghatározóan befolyásolta tehát 2018 első félévében a pénzforgalmi hiány kedvezőtlen alakulását az uniós támogatásokhoz kapcsolódó kiadások és bevételek teljesülésének eltérő üteme. Emellett egyes közvetlen bevételek (kiemelten a társasági adó, az általános forgalmi adó, a jövedéki adó bevételek) félévi teljesülése is elmaradt az időarányostól, s a kiadásoknál is kisebb mértékű túlteljesítés volt az első félévben. A bevételek időarányosan 48 százalékot valamivel meghaladóan, a kiadások pedig 52 százaléknál magasabb mértékben teljesültek.



7. ábra: Tényleges és tervezett ESA és pénzforgalmi egyenleg (milliárd forint)

Forrás: PM, költségvetési törvény, Költségvetési Tanács Titkársága szerkesztés

A szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok uniós kiadásai között elszámolt uniós kifizetések összege meghaladta az 1100 milliárd forintot, ami a tervezett előirányzat 46,3 százalékának felelt meg, ezzel szemben a fejezeti kezelésű előirányzatok uniós támogatása előirányzaton mindössze 0,2 milliárd forint, az uniós programok bevételei előirányzaton alig 160 milliárd forint bevétel folyt be a központi költségvetésbe. Az uniós programok bevételeinek összege közel 800 milliárd forinttal teljesült alacsonyabban az első félévben az időarányosnál, emiatt az uniós programokhoz kapcsolódó kiadások alapvetően hazai megelőlegezésből történtek.

A pénzforgalmi hiány alakulása természetesen befolyásolja az államadósság alakulását, az adósságrátát is. A 2018-2022 évre szóló Konvergencia Program szerint 2018 végére e rátának 73,2 százalékra kellene csökkennie. Az év első hat hónapjában a tapasztalható adósságnövekedés az egész évre kitűzöttnek majd 115 százaléka. Ez tehát döntően az államháztartás központi alrendszerének – azon belül is a központi költségvetésnek – az elmúlt években példa nélkül álló I. félévi, az uniós támogatások megelőlegezéséhez köthető pénzforgalmi hiányából származott.

A megnövekedett államadósság finanszírozása a központi költségvetés terheit növelheti. Megállíthatja a 2015-től tartó kedvező, a kamatok csökkenését jelentő folyamatot.

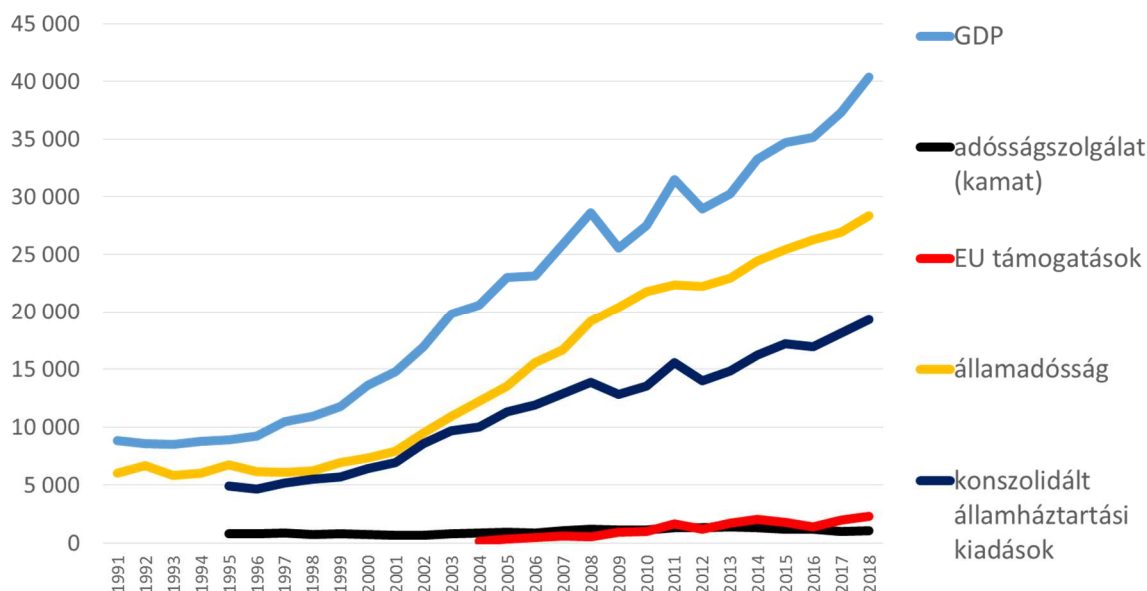
Ezek jórészt rajtunk kívül álló okokból származó nehézségek természetesen jól ismertek és részben már menedzseltek is a pénzügyi kormányzat részéről. Immár a kincstári számlával nem rendelkező állami kedvezményezettek (önkormányzatok, állami tulajdonú vállalatok) részére kifizetett uniós támogatási előlegeket is – 50 millió Ft támogatási összeg felett – kincstári számlán kell kezelni. Nyilvánvaló azonban, hogy még további hasonló lépések megtételére van szükség.

Szerencsére hozzátehetem, hogy a pénzforgalmi hiány alakulásával kapcsolatos – menedzselhető és menedzseltek gondok – nem befolyásolják érdemben az Alaptörvény adósságszabályának betartását. 2018-ban folytatódhat az évtized trendje: a GDP-re vetített államadósság kisebb lesz és teljesülhet a Költségvetési Tanács számára irányadó stabilitási előírás, az ún. adósságképlet betartása is. Ez utóbbi ugyanis kimondja, hogy amennyiben az adott költségvetési évre előre jelzett infláció és reálgazdasági növekedés üteme egyaránt meghaladják a 3 százalékot, akkor úgy kell megtervezni a költségvetés egyenlegét, hogy a nominális államadósság éves növekedési üteme nem haladhatja meg a tervezett infláció és növekedés fele különbségének ütemét. Ha azonban a kettő közül legalább az egyik alacsonyabb 3 százaléknál, úgy az adósságszabály minimális 0,1 százalékpontos adósságráta-csökkenést ír elő. Mivel az inflációra

3 százalékos alatti mértéket terveztek 2018-ra, így az előírás mindössze 0,1 százalékpontos adósságráta-csökkenés lett. Ez a szerény mérséklődést megkövetelő arány további ún. „implicit tartalékot” hordoz, az adósság-arány csökkentésben bizonyos „hátrálásra” ad lehetőséget. Mégis, inkább a Költségvetési Tanács figyelemfelhívását itt is hangsúlyozva, e tartalékok igénybevétele helyett arra kell ösztönözni, hogy ezekben az években – kihasználva a kedvező gazdasági háttérrel – határozott, további előrelépés történjen az államadósság kedvező alakulásában.

A gazdasági növekedés 2018-ban is biztosíthatja az államháztartási célok elérését. Hadd adjak hangot itt annak a meggyőződésnek, hogy csak akkor, ha a bruttó adósságrátára is ható nagymértékű pénzforgalmi hiány visszafogása az év egészében párosul a várható, tervezettnél is dinamikusabb gazdasági növekedéssel, akkor a hazai és az uniós követelményeknek megfelelően csökkenhet a bruttó adósságráta 2018 végére.

A költségvetési célok az év végén azonban csak abban az esetben teljesülhetnek, ha a második félévben nemcsak a már megítélt és megvalósított fejlesztésekhez, szolgáltatásokhoz köthető uniós bevételek ütemesebben érkeznek és a kiadásoknál, különösen költségvetési fejezeteknél, még szigorúbban figyelembe veszik a bevétellel való lefedettséget.



8. ábra: Néhány jellemző adat: GDP, államadósság, a magyar államháztartás kiadási főösszege, adósságszolgálat, EU forrás

Forrás: Költségvetési Tanács Titkársága szerkesztés

Látnunk kell, a növekedést általában támogató külső feltételek mellett azonban ma jelen vannak és tovább erősödhetnek azok a veszélyt hordozó körülmények, amelyek a kiemelkedő gazdasági teljesítmények mellett vagy éppen azok ellenére hatással lehetnek 2018-ban és 2019-ben az államháztartás egyes mutatóinak tervezettől eltérő alakulására, s aláhúzzák a tartalékokra, a mozgástér megtartására irányuló költségvetési tervezés indokoltságát. Hosszabb távra tekintve pedig fokozott óvatosságra intenek.

Utóbbi vonatkozásában kérdés, hogy miként alakul a kereskedelmi háború az Egyesült Államok és a világ, leginkább Kína, Oroszország és persze Németország között, miként működnek majd a pénzpiacok, mi lesz a török és néhány más feltörekvő ország fizetőeszközével, hogyan változik a nyersanyagok ára, képes lesz-e Európa kezelni a tömeges bevándorlásra visszavezethető feszültségeket. Tekintetbe véve a magyar gazdaságban meglévő magas német súlyarányt - bocsánat a frivolságért - ha valaki Berlinben „elfelejtkezik magáról”, azt mi itt Budapesten nagyon megérezzük. A német tőke jelenléte, a magyar autóipar határozott német

orientációja, a ma még kedvező konjunkturális kilátások egyértelművé teszik: ebben a küzdelemben nekünk az a jó, ha békesség van, s erre is, a problémák oldására is van esély. Ezzel együtt számítani kell arra, hogy a növekedés lassulhat, kérdés azonban ennek mértéke. Egyre több szó esik a világgazdaság elemzőinek körében arról, hogy közeleg egy újabb válság. Nem mindegy, hogy a hullám tarajos, vagy pedig hosszan elnyúló passzátszél által támogatott hullámmal van dolgunk.



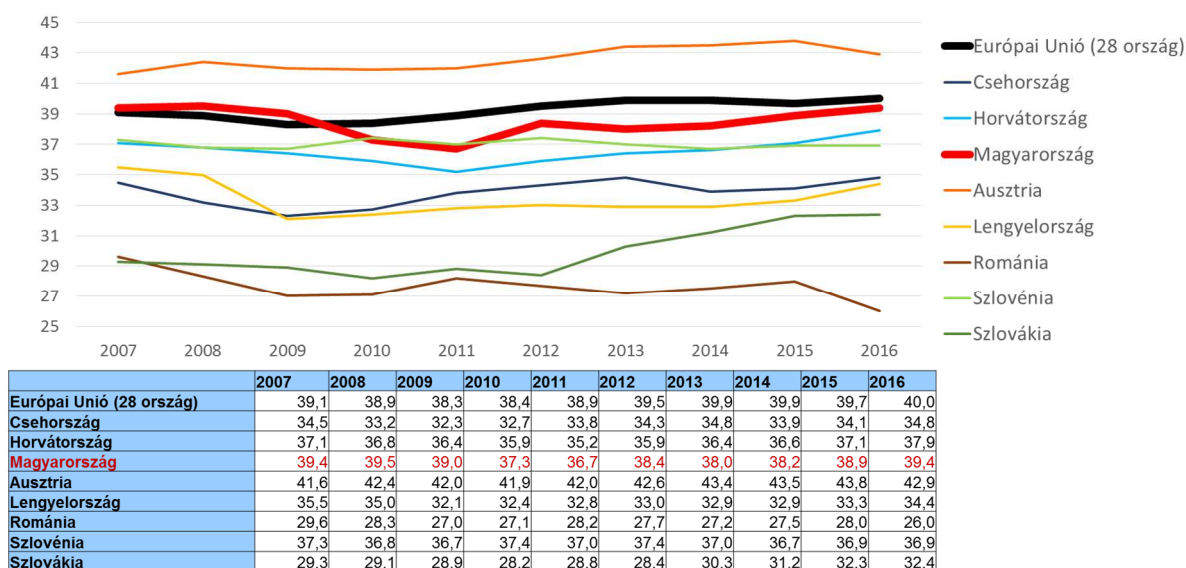
9. ábra: Kockázatos a világ, számos ország van ellentmondásos helyzetben, de lényegi, kedvezőtlen változásokra a korábbi várakozásokkal ellentétben nem kell számolni!

Forrás: Tardos/saját szerk.

A nemzetközi és hazai előrejelzések az elkövetkező évekre ellaposodó, viszonylag kisebb” hullámvölgyet”, 2,5–3,5 %-os növekedési rátát valószínűsítene, ami azt jelenti, hogy ilyen, összességében a fenntarthatóság, a társadalom és a gazdaság szempontjából még menedzselhető, lassabban emelkedő perspektívára is cselekvési forgatókönyvet kell készíteni.

Kérem, engedjék meg, hogy a továbbiakban néhány gondolatot az adótervezésről is megosszak önökkel. Nem tisztem a 2010-ben kezdődött és egyre jobban kiteljesedő, a korábbi fenntarthatatlan pályáról letérő adótervezés részletes szakmai méltatása. A számok beszédesek, s bizonyítják, hogy az egykulcsos jövedelemadó, a munkát terhelő adók csökkentése, a differenciált fogyasztási adózás és az ún. kisadók bevezetése, valamint nem kis mértékben az adózás technikai, adózó-barát korszerűsítése alkalmas volt arra, hogy döntő mértékben biztosítsa a forrást az államháztartás működéséhez.

Nálunk az adócentralizáció – Ausztria kivételével – valamennyi környező országhoz képest magas, de nem éri el az EU 28 átlagát.



10. ábra: Adócentralizáció mértéke a GDP százalékában az Európai Unióban és egyes országaiban

Forrás: Eurostat, KT Titkársága szerkesztés

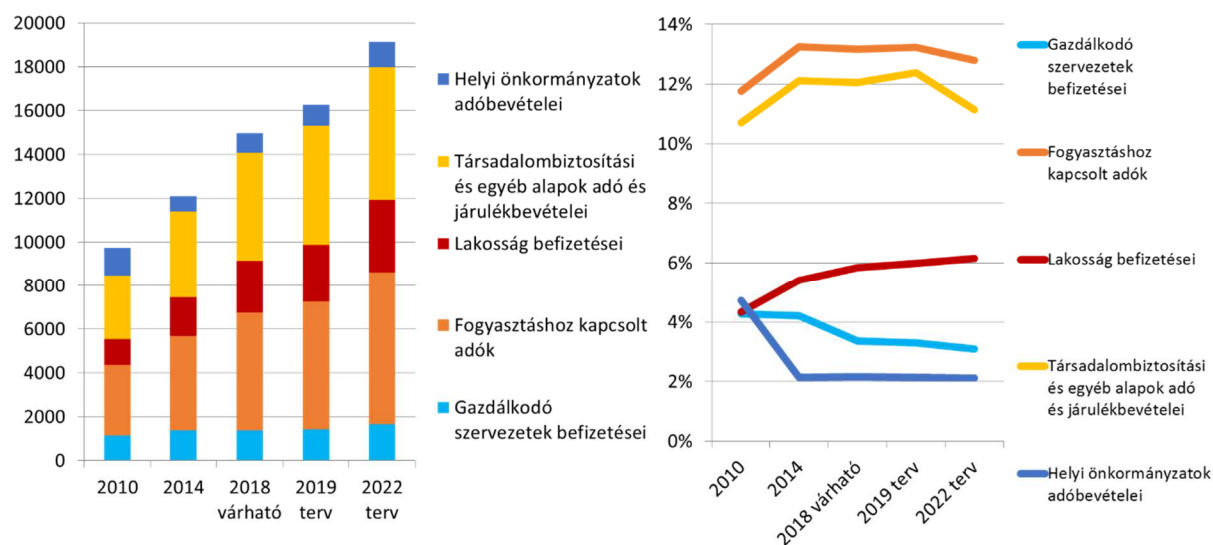
A hazai adórendszerben 2010-től kezdődően „filozófia-váltás” történt:

- foglalkoztatás- és vállalkozó barát adóstruktúra alakult ki, az adóteher áthelyezése olyan adónemekre történt, amelyek a növekedést nem hátráltatják,
- a súlypont a munkát terhelő elvonásokról a fogyasztást terhelő adókra helyeződött (az előbbiekek összes adóbevétel belüli aránya 2010-től 2018-ra 49,8 százalékról 47,3 százalékra csökkent, a fogyasztást terhelő adóké pedig 42,9 százalékról 46,2 százalékra emelkedett, míg a tőkét terhelő adók részesedése 7,4 százalékról 6,5 százalékra mérséklődött),
- az egyszerűsített vállalkozói adó mellett megjelentek a rendszerben az ún. kis adózóknak valóságos egyszerűsített kötelezettséget jelentő adók (kis adózók tételes adója, kisvállalati adó),
- az új adók (pénzügyi tranzakciós illeték, idő alapú útdíj, termékdíj, stb.) – egyéb szakmai célok mellett – fokozzák a költségvetési gazdálkodás biztonságát,
- a gyakorlatban előtérbe kerültek az adókötelezettség teljesítését segítő eljárási és technikai egyszerűsítések (jövedéki adó elektronikus bevallása, bejelentési kötelezettség teljesítése, adóhatóság készít bevallási tervezetet - a személyi jövedelemadóban, megbízható adózók minősítési rendszerének alkalmazása, az e körbe tartozók Áfa-kiutalási idejének rövidülése stb.),
- új adóellenőrzési módszereket, technikákat vezettek be (2014-től kezdődően az online pénztárgépek bekötése az adóhivatalba, az érintett kör fokozatos szélesítése, EKAER alkalmazása, elektronikus számlázás stb.). Az adóelkerülés és az adócsalás visszaszorítására bevezetett intézkedések jelentősen hozzájárultak az ún. adórés – vagyis a teljes adókötelezettséghez viszonyított adókiesés – mérsékléséhez. Becslések szerint az adórésnél jelentős javulást értünk el azzal, hogy az a 2010. évi 22 százalékról az utóbbi években 13 százalékra, az uniós átlag közelébe került.

Az új alapokra helyezett adórendszer kialakulnak tekinthető, a beszedő szervezet eredményesen működik.

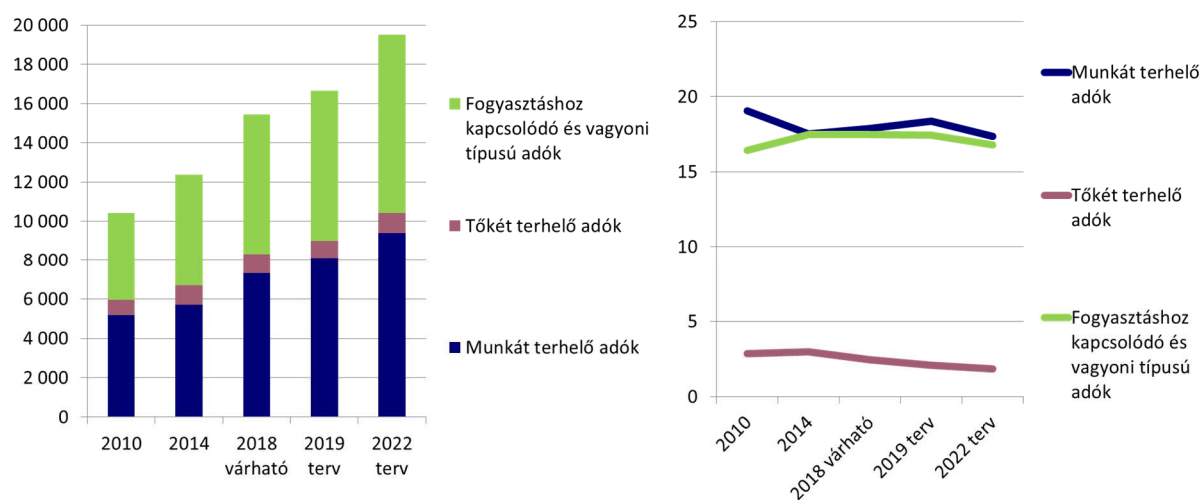
A kormányzati intézkedések/lépések hatására – az adó (tao, szja, járulék-, áfa) mérték csökkentések mellett is – folyamatosan nőtt az adóbevétel, az új adóellenőrzési eszközök ehhez

az elmúlt években több száz milliárd forinttal járultak hozzá. A mai adózási „keretek” biztonságosan tervezhetővé, kiszámíthatóvá teszik az államháztartási kiadások teljesítéséhez szükséges adóbevételeket. A körülmények állandó változása, az eljárások és az alkalmazott technikát természetesen időről-időre további csiszolást igényelnek.



11. ábra: Az adó- és járulékbefizetések összetétele milliárd forintban (bal) és a GDP százalékában (jobb)

Forrás: PM, KT szerkesztés



12. ábra: Az adó- és járulékbefizetések összetétele milliárd forintban (bal) és a GDP százalékában (jobb)

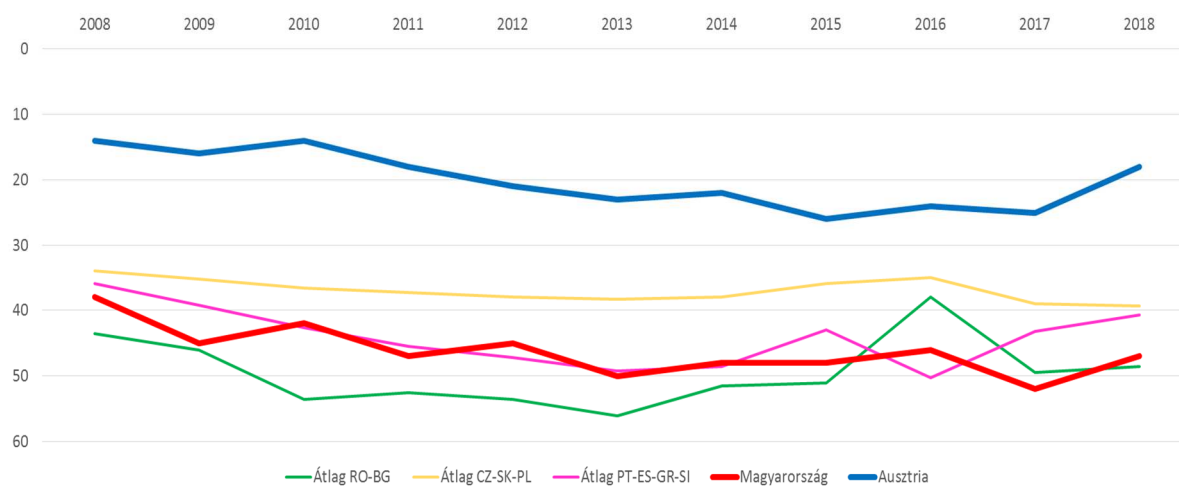
Forrás: PM, KT szerkesztés

Az adóalap társadalmi teljesítményekre támaszkodó bővülése az, ami mindenkor nyitottabb perspektívát kínál a továbblépésre. Ebből kiindulva meggyőződésem, hogy a gazdaság fenntartható fejlődése, a pénzügyi stabilitás és általa a társadalmi jólét növekedése csak akkor valósulhat meg, ha ehhez rendelkezésre állnak azok a társadalmi-gazdasági feltételek – *képességek* –, amelyek a nemzet anyagi-szellemi erejében, szorgalomban, vállalkozó-készségben és a kor követelményeinek megfelelő versenyképes tudásban testesülnek meg. Ez biztosítja az anyagi alapját a közfeladatok ellátásának: a nemzet jólétének!

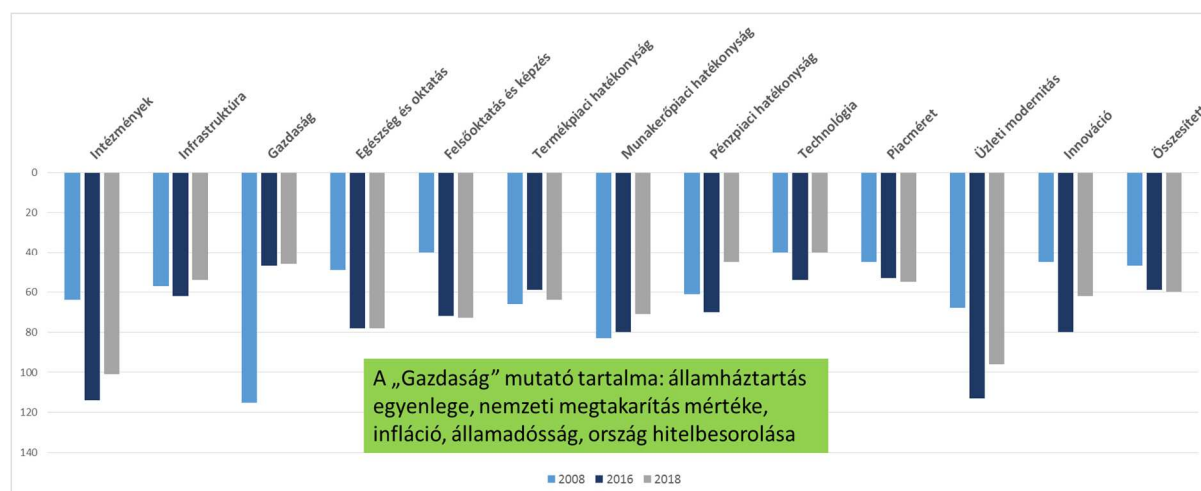
Kérdés azonban, hogy mi tartozik a versenyképes tudásba. Úgy vélem, azok a képességek is, amelyek sajátjuk kell, hogy legyen a költségvetés, államháztartás kis és nagy ügyeivel foglalkozó szakembereknek, de az értő adótervezőknek (alkalmazóknak) is.

Nyilvánvaló, ez a teljesítmény bonyolult kölcsönhatások rendszerén keresztül érhető el. Itt van jelentősége az értékeket teremtő, az ösztönző, a társadalmi működés igazságosságának egyik kulcsát jelentő közteherviselésnek, és ezen belül az adóknak. Tervezésüknek nem csak a forrásteremtésben, a társadalmi teherviselés arányosságának biztosításában, hanem a társadalmi-gazdasági működés emelkedő pályán tartásában, a versenyképesség erősítésében meghatározó szerepe van.

Tudva lévő, hogy hazánk versenyképessége mérlegre kerül a különböző nemzetközi intézmények felméréseiben. Ezek objektivitását ugyan deformálja, hogy azokban a társadalmi teljesítmények és a kormányzati hatékonyság többnyire szubjektíven, érdekalapúan jelenik meg (a tárgyévben megjelenő értékelések két évvel megelőző helyzet tükrözéséről nem is beszélve), mégsem hagyhatók figyelmen kívül.



13. ábra: IMD összevont versenyképességi rangszám
 Forrás: IMD World Competitiveness Yearbook rankings



14. ábra: A magyar versenyképesség megítélése a World Economic Fórum mutatói szerint
 Forrás: World Economic Forum, 2016-17, KT Titkársága szerkesztés

A különböző mutatókat tekintve más-más kép rajzolódik ki. A gazdaság fejlődését, valamint az államháztartás egyre javuló egyensúlyát figyelembe véve versenyképességünk megítélése egyre kedvezőbb.

Ugyanakkor a humán területek – az egészségügy, a köz- és a felsőoktatás – tekintetében nem látnak előrelépést. Meggyőződésem, hogy ezen közszolgáltatások esetében sincs okunk a szégyenkezésre. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy itt már mindent elvégeztünk. Sok még a tennivalónk a költségvetési intézményekben a pénzek hatékony felhasználása végett éppúgy, mint annak érdekében, hogy e területek is egyre jobban hozzájáruljanak gazdaságunk fenntartható növekedéséhez.

A SZÁMVITELI BESOROLÁS, ÉRTÉKELÉS ADÓZÁSRA GYAKOROLT HATÁSA – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FORGALMI ÉS A FOGYASZTÁSI ADÓRA

Accounting Classification, Evaluation and their Effect on Taxation

– With Special Regard to the Sales and Consumer Tax

Dr. LAKATOS Mária PhD

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Gazdálkodástudományi Intézet

Dr. KARAI Éva PhD

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Gazdálkodástudományi Intézet

Absztrakt

Harminc évvel ezelőtt az adóreformnak nevezett intézkedés-sorozat részeként Magyarország – mindössze 10 évvel az akkori Közös Piac döntése után – bevezette a hozzáadott érték típusú adózást. A döntés versenyelőnyt adott a magyar, akkor még állami, de rohamosan privatizált vállalatok számára, amelyek a hozzáadott érték típusú adózás előnyeit élvezték nemcsak a külföldön, hanem a hazai, egyre élesebb importverseny idején is.

Jelen tanulmányunkban az elmúlt évtizedeken tapasztalatai alapján a főbb problémákat, illetve az erre tett javaslatokat elemezzük, figyelembe véve néhány, a szakirodalomban kevésbé említett területet, így az e-commerce révén lehetővé váló ipari méretű adóelkerülést, az új termékek, mint a CO₂ kvóta, vagy például a szerencsejáték egyre bővülő palettáján feltűnő szerencsejátékok és az ebből adódó bevételek adózásának ellentmondásai, ami elsősorban az eltérő számviteli standardok besorolási különbségeiből adódik, s amelyekre viszont eddig nem fordítottak túl sok figyelmet a javaslattevők.

Kulcsszavak: gazdaságpolitika, adózás, számvitel

JEL-kódok: A11, H30, M41

Abstract

Thirty years ago, as part of the series of measures called tax reform, Hungary introduced value-added taxation, just 10 years after the decision of the then Common Market. The decision gave a competitive edge to the Hungarian, then state-owned, but rapidly privatized companies that benefited from value-added taxation not only in the foreign market, but also in the domestic, increasingly fierce import competition.

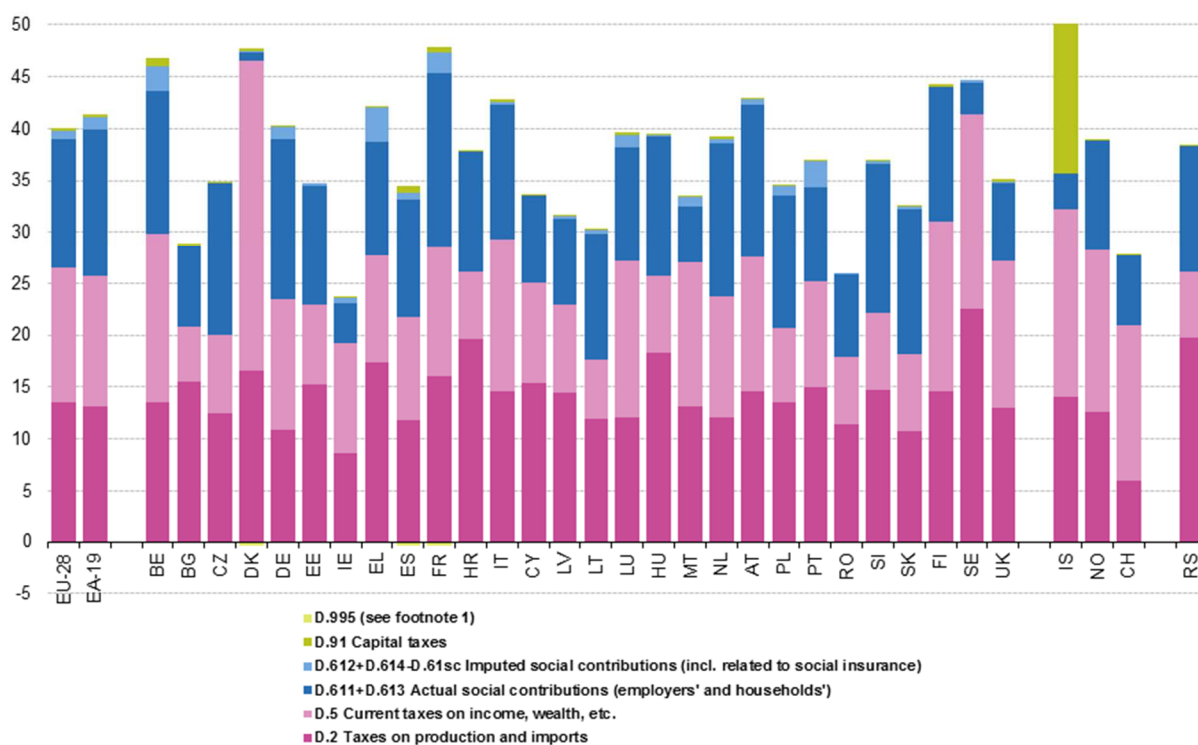
In our present study, over the past decades, we have analyzed the main problems and the proposals made to this end, taking into account some areas less well-known in the literature, such as industrial-scale tax evasion through e-commerce, new products such as CO₂ quotas, for example, the controversy of gambling and the taxation of the resulting revenue, which is the result of differences in the classification of different accounting standards, and which have so far been ignored by the proposers.

Keywords: economic policy, taxation, accounting

JEL Codes: A11, H30, M41

1. Bevezetés

Makrogazdasági megközelítésben egy adott ország aktuális adópolitikája mindig a gazdaságpolitikában meghatározott, rövid és hosszú távú prioritások teljesítésének egyik, a bevételek garantálásában kiemelkedően fontos szerepet játszó eleme. Az adózás rendszere a mindenkori költségvetési politika része, amelynek – elsősorban a bevételek előteremtése révén – az adott időszak kijelölt céljait kell szolgálnia. Az adórendszerek fejlődése a II. világháború után alapvetően módosult, miután a gazdaságpolitika és ezen belül az állami költségvetés szerepvállalása az 1929-es világválság után alapjaiban változott meg: a költségvetés anticiklikus, keresletélénkítő feladatokat vállalt magára. A piacgazdaságokban az állam funkciói között egyre jobban felértékelődött a közösségi célok megvalósításában játszott szerepvállalás, így az általános jólét emelése, a gazdasági növekedés ösztönzése, a munkanélküliség mérséklése, a szociális biztonság megeremtése, általános nyugdíj-biztosítási rendszer bevezetése (Stiglitz, 2000a) E feladatokat csak a központosított jövedelem GDP-hez mért részarányának folyamatos növelésével lehetett teljesíteni.



1. ábra: Az EU tagországok adóbevételeinek a GDP arányában főbb adónemenként 2016-ban

Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>, 2018

A hagyományos állami, államhatalmi szerepek azonban a kilencvenes évektől kezdve megkérdőjeleződtek: elmosódtak a globális vállalatok révén a korábbi nemzetállami határok, a gazdaságpolitika és ezen belül a fiskális, illetve adópolitika erőteljes determinációval találta szemben magát. Ebben a helyzetben az adózás nem pusztán a nemzeti gazdaságpolitika eszköze, hanem a nemzetek közötti gazdasági közösség működésének egyik eleme, amelynek nemzeti szintek felett garantálnia kell a versenysemlegességet, miközben megmaradnak allokációs és disztributív feladatai a nemzetállam keretein belül, állapítja meg Francesco Forte – Alan Peacock (1981) szerzőpáros az adóversenyt elemző tanulmányában.

A hozzáadottérték típusú adózás azóta páratlan karriert futott be, nem kis részben Fritz Neumark professzor vezette független testület vizsgálatainak hozadékaként. Munkájuk az

1977-ben bevezetett 6. direktíva elfogadásában érte el máig utolérhetetlen eredményét: a tagország egyhangú beleegyezésével a korábbi, a versenyt az adókulcsok mértékével torzító egyfázisú forgalmi adórendszert a kötelezően alkalmazott hozzáadott értéket adóztató forgalmi adórendszer váltotta fel a Közös Piac tagországaiban. (EC TAX LAW, 1995).

A hozzáadott érték típusú adózás (héta) vitathatatlanul a XX. század második felének egyik legsikeresebb pénzügyi innovációja. Míg 1967-ben mindössze 2 ország, 1985-ben már 37, jelenleg pedig több mint 80 ország alkalmazza a forgalmi adózásnak ezt a formáját. Az elmúlt évtizedek során végbement gazdasági és technológia változások azonban újfajta termékeket és szolgáltatásokat hoztak létre, amelyek besorolása akár számviteli, akár a héa szempontjából nehézségbe ütközik.

Az általános forgalmi adórendszernek tehát – akár csak a jövedelemadóknak – garantálnia kell az állami bevételeket, valamint semleges módon egységesen adóztatni a forgalmat, és mindezt nemcsak egy adott ország határain belül. A XX. század első felében az egyfázisú forgalmi adórendszer terjedt el Európában, alapvető változás a XX. század második felében következett be, amikor a költségvetési bevételek növelésének szándéka, a jövedelemadókból származó bevételek elégtelen volta, általában az ehhez az adótípushoz a rendkívül magas, olykor 80 százalékos adókulcsok miatt kapcsolódó holtteher-veszteség miatt felmerült az igény egy egyszerűbb, a korábbi forgalmi adótípust fölvaltató rendszer iránt. A kutatásoknak nagy lökést adott az akkori Közös Piac fejlődése, amely nagy hangsúlyt fektetett egy versenysemleges, a piaci tényezőket nem torzító forgalmi adórendszer bevezetésére.

Nagyobb lélegzetű változás végül 1977-ben ment vége az EU-tagországok között, amelyek magukra nézve kötelezőnek ismerték el a hozzáadott értéken alapuló forgalmi adózást, és francia, majd német példát követve bevezették azt. A hozzáadott érték típusú adózás révén a forgalmi adóbevételek nagymértékben nőttek a korábbi évekhez képest, így az alkalmasnak bizonyultak a közvetlen adók által nem kezelhető jövedelmi aránytalanságok mérséklésére is.

Mindegyik adónem esetében az optimális adózás alapvető kérdése ugyanaz: miként lehet az adóbevételeket úgy megállapítani, hogy minimálisra csökkenjen az adó által okozott hatékonyságveszteség? Vagyis a beszedett adó nagysága haladja meg az adózás miatt elveszett, visszatartott teljesítmény értékét. Ennek alapján tehát létezik legalább egy, vagy alternatív választásokat engedő több társadalmi jóléti függvény és az egyes javaslatokat ezzel szembevetni, majd rangsorolni lehet. Vagyis az optimális adó attól függ, hogy miként változik a jövedelmek újraelosztásával a társadalom jóléte, illetve ennek mekkora a költsége. Viszont még erőteljesen korlátozó feltételezések mellett is – például az állam képviselői semleges módon, legjobb tudásuk szerint, nem nézve saját hasznukat hajtják vége a döntéseket – egyértelmű, hogy a hatékonyság növelése általában az igazságosság csorbulásához vezet, így a két pont közti optimális távolság keresése képezi ennek az eszmerendszernek az alapját.

Hasonló módon vizsgálták a forgalmi adózás hatásait: bizonyítható, hogy az egyösszegű forgalmi adó okozná a legalacsonyabb holtteher-veszteséget. Atkinson és Stiglitz végzett erre nézve sokat idézett kutatásokat, és végeredményben az egységes adóztatás mellett tették le a voksukat még akkor is, ha nem számoltak a szegényebb és gazdagabb háztartások preferenciáinak különbségével, illetve azzal, hogy bizonyos jóságokat kénytelenek megvásárolni, akár mekkora adó terheli is azok fogyasztását. (Atkinson 1977, Stiglitz 2000b) Természetesen itt is felmerült az eltérő kulcsok használata, amely elősegíti a szegényebbek támogatását, de többek között Ebrahimi és Heady (1988) elemzése rámutatott: célszerűbb és eredményesebb az elosztási célokat a szociálpolitikán keresztül megvalósítani, semmint 0 kulcsos forgalmi (fogyasztási) adót megállapítani szociálpolitikai megfontolásokból az egyes élelmiszereknél.¹¹

¹¹ Kimaradt a fogyasztói viselkedés elemzéséből a luxusjavak fogyasztóinak speciális keresleti viszonyának elemzése, de legfőbb hiányossága, hogy adottnak veszi az adóbevétel nagyságát, és nem is feltételezi, hogy a kormány, illetve annak képviselői nem jóságos uralkodóként járnak el, hanem önös érdekeiket próbálják meg érvényesíteni.

Az optimális adózás természetesen a két adófajta, a közvetlen és a közvetett adók közti helyes arány kialakításának kérdéseire is választ keresett. Atkinson ezt a problémát a cél és eszközrendszer függvényében tárgyalja. A célok az igazságosság és a hatékonyság, az ezek elérésére szolgáló eszközök pedig a közvetlen és a közvetett adók. A válasz az egyéni képesség szóródásától – vagyis az érintettek eltérő órabéreitől, ízlésbeli azonosságaitól vagy különbözőségeitől – függ. (Atkinson, 1977)

2. Módszertan

Jelen cikkünkben az első fejezetben felvázoljuk a hozzáadott érték típusú forgalmi adó rendszer (héa-rendszer) működését, az eredeti alapelvek módosulásait, illetve a kezdetektől jelen lévő adócsalás klasszikus formáit. A második fejezetben a digitális gazdaság, valamint az egyéb pénzügyi innovációk révén megjelenő új termékek, az e-commerce, a CO2 kvóta, vagy éppen a szerencsejáték eddig kevesebb figyelmet keltő számviteli és adózási besorolási problémáit elemezzük. A harmadik részben pedig összevetjük azokat az EU Bizottság 2018 tavaszán elfogadott javaslataival.

3. A héa-rendszer alapelvei

A jelenlegi hozzáadott érték típusú forgalmi adórendszer szabályait, természetesen az 1977-ben életbelépett 6. direktíva alapján több mint húsz éve, 1992-ben fogadták el. Akkor, amikor Európa egy egységes – forgalmi – adórendszer megvalósítása felé haladt és az eredeti elvek szerint a forgalmi adó ott terhelte a megtermelt javakat és a nyújtott szolgáltatásokat, ahol azok létrejöttek. (EU Commission, 2018)

A költségvetéssel történő elszámolás a vállalkozások, pontosabban az adóalanyok által kitöltött különböző rendszerességgel beadott bevallások alapján történik, amelyet utólag ellenőriznek a nemzeti adóhatóságok. A határon átnyúló (termék) értékesítések esetében az elmúlt több mint húsz évben a rendeltetési elv érvényesült, vagyis a beszerző fizeti meg az ÁFA-t.

Hasonló útra tértek a szolgáltatások adóztatása területén is a jogalkotók, az egyre kétségbeejtőbb méretű adócsalás miatt, az eredetileg a szolgáltatást nyújtót, vagyis forrás-országot illető forgalmi adóztatás helyett 2006-tól kötelező érvénnyel bevezették a határon átnyúló szolgáltatások esetében – természetesen kivételekkel, tehát főszabályként – a fordított adóztatást. Ettől kezdve az adóalany, szolgáltatást igénybe vevő cég (termékek esetében a beszerző) számítja fel magának az ÁFA-t, illetve beszerzésre jutó ÁFA-ként egyben levonásba is helyezi azt.

Az általános szabályok már 1977-ben megteremtették az igényt a kivételekre, amelynek alanyi, tárgyi formái ismertek, illetve az adókulcsok megállapítása nemzeti hatáskör maradt, avval a megkötéssel, hogy az általános mérték nem lehet 15 százaléknál alacsonyabb. Emellett a tagállamok még egy vagy két kedvezményes adómértéket alkalmazhatnak az irányelv III. mellékletében szerepelő termékekre és szolgáltatásokra, amely nem lehet 5 százaléknál kevesebb (European Commission, 2017).

A kkv-knak adott pozitív diszkrimináció jegyében országonként eltérő összeghatárig, általában 35-100.000 euro közötti sávban (Magyarországon évi 10.000 eurós összeghatárig) gyakorlatilag ÁFA-mentes beszerzést és értékesítést tesznek lehetővé a főszabálytól eltérést garantáló speciális jogszabályok. Ugyancsak a kivételek közé tartozik a kereskedelmi kapcsolatok bővítését szolgáló vevői készlet. Létre lehet hozni a későbbi, potenciális vásárlók országában egy raktárbázist, ahonnan kiszolgálják a vevőket, és az ÁFA-kötelezettség csak az eladás időpontjában keletkezik.

1. táblázat: ÁFA kulcsok az EU tagországaiban, 2016

Ország	Alsó kulcs	Kedvezményes kulcs	Általános kulcs
Magyarország	-	5 / 18	27
Dánia	-	-	25
Horvátország	-	5 / 13	25
Svédország	-	6 / 12	25
Görögország	-	6 / 13	24
Finnország	-	10 / 14	24
Írország	4,8	9 / 13,5	23
Lengyelország	-	5 / 8	23
Portugália	-	6 / 13	23
Olaszország	4	5 / 10	22
Szlovénia	-	9,5	22
Belgium	-	6 / 12	21
Cseh Köztársaság	-	10 / 15	21
Spanyolország	4	10	21
Lettország	-	12	21
Litvánia	-	5 / 9	21
Hollandia	-	6	21
Bulgária	-	9	20
Észtország	-	9	20
Franciaország	2,1	5,5 / 10	20
Ausztria	-	10 / 13	20
Szlovákia	-	10	20
Egyesült Királyság	-	5	20
Németország	-	7	19
Cíprus	-	5 / 9	19
Románia	-	5 / 9	19
Málta	-	5 / 7	18
Luxembourg	3	8	17

Forrás: EUStat https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tax_revenue_statistics

A túlságosan sok adókulcs, a kivételek, kedvezmények megadása feleslegesen bonyolította a rendszert és növelte az igazgatási költségeket. Ezért a kezdeti három-négy kulcsos rendszer az EU-tagországokban nagymértékben egyszerűsödött, de mint a táblázat mutatja, nem eléggé.

A kivételekről természetesen már a kezdetek óta vita folyik, az eltérő adómértékek hatását számos tanulmány elemezte. A tanulmányok egyik csoportja a felhalmozás-megtakarítás és a fogyasztás kapcsolatát vizsgálta az adómértékek változásával összevetve, például Stankevičius és Vasiliauskaite (2014), Alm és El-Ganainy (2013) az EU 15 „régí” tagországának 1961-2005.

közötti adatait vizsgálva megállapította, hogy egy százalékpontnyi ÁFA-kulcs emelés körülbelül az aggregált fogyasztás egy százalékos fogyasztás csökkenést vonja maga után. A kutatások másik csoportja, többek között Šinkyříková és Soukopová (2013) azt vizsgálta, a magasabb ÁFA kulcsok vajon automatikusan az ÁFA bevételek részarányának növekedését vonják-e maguk után? A vizsgált minta ismét az EU-tagországok csoportja volt, és a végkövetkeztetés szerint ez az összefüggés nem szükségszerű, vagyis az adóbevételek nagysága és az általános ÁFA kulcs mértéke között nem egyértelmű a kapcsolat. Ugyancsak górcső alá vették, többek között Agha és Haughton (1996) az előírásoknak való megfelelés és az adókulcsok kapcsolatát, amelyet az OECD tagországokról elérhető adatok alapján írtak le; elemzésük szerint a magasabb adókulcs alacsonyabb megfelelési szintet von maga után.

Az EU-hoz csatlakozni kívánó országok kötelezően elfogadják a héa irányelv kizárólagosságát, de lehetőségük van a korábban már megadott kivételek, kedvezmények megtartására, átmenetileg – mint például Magyarország derogációt kapott az energiaszolgáltatások ÁFA-jának fokozatos emelésére – avagy véglegesen.

A kivételek azonban nem korlátozódnak az alanyi és tárgyi mentességekre, egész régiók mentesültek és mentesültek a közös ÁFA és vámrendszer kötelezettségei alól, A 2. számú táblázat nem tartalmazza az egyedi, területi, vagyis teljes régiókat, államokat az áfa-rendszer szorításából eleve kiengedő kivételeket. A listában Monaco, San-Marino, Gibraltár is megtalálható, ezeken a területeknek vagy egyáltalán nem alkalmazzák az EU héa irányelveit, vagy csak rendkívül korlátozottan, külkapcsolataikban.

Az ilyesfajta mentességek, párosulva az eltérő adókulcsok jelentette „üzleti előnyökkel” megteremtették az adóelkerülés kínálati piacát is. A szakértők véleménye megoszlik arról, hogy a hozzáadott értéken alapuló forgalmi adóztatás vajon ellenállóbb vagy sem az adóelkerülés, adócsalással szemben. Agha és Haughton (1996) a számla alapú elszámolási kötelezettség okán ellenállóbbnak véli az egyfázisú adózási formáknál, mondván a számla egyértelműen következővé teszi az adókötelezettségek keletkezését. Hasonló következtetésre jutott a héa bevezetése után Oldman (1983), aki szerint a hatékonyan menedzselte és ellenőrzött héa-rendszer jobban ellenőrizhető, mint az akár egykulcsos, egyfázisú rendszer.

Ugyanakkor, már ebben a kezdeti fázisban néhány kutató felhívta a figyelmet arra, hogy a többkulcsos héa rendszer megnöveli, megduplázza a kis-és középvállalkozások terheit. (Sandford et al., 1989).

Az adóelkerülés mértékét a kezdetektől fogva alulbecsülték a szakértők, az Európai Bizottság jelenlegi adatai szerint évente jelenleg körülbelül 50 milliárd eurónak megfelelő összeg hiányzik a nemzeti és ennek meghatározott százaléka az EU-s közös kasszából, miközben a közös GDP 7 százaléka, mintegy 1000 milliárd euró származik ebből a forrásból. Ugyanakkor az adóbeszedés hatékonyságával sem elégedettek uniós szinten, mintegy 150 milliárd euróval kevesebb ÁFA bevételt szedtek be például 2015-ben, mint amennyit a gazdaságok állapota alapján terveztek. (European Commission, 2017)

Bár 2006-ban a fordított adózás bevezetésével az EU Bizottság megpróbálta elejét venni az egyre nagyobb mértéket öltő, a határon átnyúló üzletekhez kapcsolódó csalásnak, átütő eredményt nem hozott magával a 112. direktíva, amely a határon átnyúló szolgáltatásokra kötelezően bevezette a fordított adózás alkalmazását. A módszer egyszerű, a bevallások szintjén az adó megfizetése és visszaigénylése egy gazdasági szereplőhöz kerül, a szolgáltatás megrendelője számolja fel önmagának az ÁFA-t és amennyiben nem esik korlátozás alá, egyben beszerzésre jutó ÁFA-ként vissza is igényelheti azt.

Bár a direktíva kötelező érvényű, de nyilvánvalóan bizonyos mértékig, az adókulcsok megválasztásában, a kedvezményes körbe történő sorolás eldöntésekor lehetővé teszi az eltérő nemzeti eljárási gyakorlatot, ami egyes szakértők szerint melegágya a csalásnak.

Ugyanakkor a legelterjedtebb módszer, az úgynevezett körhinta csalás nem a különbségekhez, hanem késve érkező ellenőrzéshez kapcsolódik. Metódusa ismert, a jogkövető kereskedők az adó végső megfizetőjétől a végfogyasztótól beszedik az ÁFA-t, azt továbbítják a központi költségvetés felé. Viszont a határon átnyúló ügyletek adómentesek, az ÁFA kötelezettség beszerző céget terheli. De a csalásra szakosodott hálózatok esetében egy áru többször gazdát cserél, esetleg csak papíron szállítják is azokat egyik országból a másikba, a köztes kereskedők természetesen ÁFA-val növelt áron adják tovább az árut, illetve a beszerzés ÁFA-ját levonják. Csakhogy általában a láncszem első cége nem fizeti meg az ÁFA-t, fiktív számlát ad, mire az ellenőrzés odaér, eltűnik. A körhinta csalás esetében teljes láncolat alakul ki. (European Commission, 2017)

Az egyre jobban elterjedő körhinta- csalás egyik ellenszere a kötelezően bevezetett havi összesítő jelentés, amely kétoldalú ellenőrzést tesz lehetővé, egyrészt a vásárló, másrészt a vevő elkészíti szinte számla-szintű bevallást, amelyet a kötelező adatszolgáltatás révén egymásnak az adóhatóságok megküldenek, így növelve számottevően az ellenőrzés hatékonyságát.

4. Héa-rendszer és a digitális gazdaság

Mint látható, a héa-irányelv egyik alapelve a forrás-országban történő adóztatás helyét egyre inkább átveszi a rendeltetési ország szerinti adózás, ebbe az irányba tett lépésként értékelhető a fordított adózás bevezetése. Ugyanebbe az irányba lökte a jogalkotókat a 2000-es évek eleje óta robbanásszerűen tért hódító e-kereskedelem is.

A határon átnyúló kereskedelemnek illetve a már korábban is létező csomagküldő szolgáltatásoknak jelentett forgalmi adózás már korábban is feszegette a rendeltetési ország elvét egyre inkább erőltető forgalmi adórendszereket. (Agrawal & Fox, 2017).

Az Európai Unió hozzáadott érték típusú adózásában máshol is nyílnak a kiskapuk, amikor nemcsak az adott termékre vonatkozó kulcsok a földrajzilag egymás mellé sorolható országokban is jelentősen eltérnek, hanem az eltérés olyan termékekre vonatkozik, melyek materiális és digitális formában is elérhetőek, és adókulcsuk még esetleg országon belül is eltér. (European Commission, 2017). További problémát jelent, hogy egy hivatalos, vagyis esetünkben adót fizető site-ról való zeneletöltés adóztatható az egyik országban, míg adómentes a másikban (Leachman & Mazerov, 2013).

Ám az online kereskedés, és a digitális termékek térhódítása – mint a videómegosztás, a felhő-alapú tárolás, és általában az okostelefonok elterjedése – újabb problémát jelentett. Hiszen a határon átnyúló kereskedelem, alapvető problémája elsősorban a szolgáltatások és különösen az e-szolgáltatások esetében, hogy hol található a teljesítés helye, amely egyértelműen az adókötelezettség keletkezését vonja maga után. Ami egyben azt is jelenti, hogyha nem a keletkezés (forrás) helyén esik forgalmi adókötelezettség alá az adott termék, vagy szolgáltatás, akkor meg kell határozni az eladás és a fogyasztás helyét, amelyik vagy egybeesik, vagy nem, de gyakorlatilag széles kaput nyit az adóelkerülő cégek előtt. A jelenlegi jogszabályok mentén a legkisebb ÁFA-terhű országban keletkeztethetik az ÁFA-kötelezettségüket. Nem a sztenderd ÁFA-kulcs alacsonyabb, hanem bizonyos termékek besorolása különböző. Ezt a helyzetet mérte fel "helyesen" többek között az Amazon és az e-Bay is, mint az Egyesült Királyságban folytatott parlamenti vizsgálatból kiderült (House of Common, 2012).

Az Amazon üzleti sikerét a versenytársakénál alacsonyabb árai garantálták, így vált mostanra a világ legnagyobb internetes kereskedő oldalává. Az alapítás is már ennek az üzletpolitikának a jegyében zajlott, az amerikai helyi, vagyis állami és nem szövetségi szinten meghatározott forgalmi adó rendszerben olyan helyeket, államokat kerestek az alapítók, ahol nincs forgalmi adó. Így került egy San Francisco mellett indián rezervátumba a cég, ugyanis az ottani tevékenysége után nem kell állami forgalmi adót fizetni. (Egy 1992-es USA jogszabály csak

akkor teszi lehetővé forgalmi adó felszámítást, ha az adott államban a kereskedő fizikai mivoltában is jelen van, vagyis van üzlete vagy raktára. Ennek egyenes következményeként az Amazon a szolgáltatásai után mindössze öt amerikai államban számít fel forgalmi adót.)

Az Amazon piacvezető az (online) könyvek eladásában is, ám ÁFA-fizetés szempontjából a sor másik végén található. Az adott országban a könyvekre megállapított ÁFA-kulcsokat a cég – saját állítása szerint – megfizeti, például a legnagyobb piacnak számító Egyesült Királyságban 20 százalékot, de csak a fizikai értelemben is létező termékekért. A kinyomtatott könyvek adókulcsa viszont, amelyben az Amazon uralja a piacot, 0 százalék. Az e-bookok piacán viszont a luxemburgi adókulcsokat alkalmazza, ami 3 százalék. (Az arányokat jól mutatja, hogy 100 eladott könyvre már most 115 e-book jut.) Vagyis az ÁFA kötelezettség keletkezése szempontjából alapvető teljesítés helyét a cég mindig oda helyezi, ahol a legkisebb az ÁFA (Syal, 2017), és ellenőrizni a letöltés pontos helyét aligha lehet. Ehelyett a szerver elhelyezkedése, és működésének mikéntje a meghatározó az ÁFA-kötelezettség keletkezésének szempontjából is.

A másik probléma az Európán kívüli gyártóktól származó termékek unión belüli forgalmi adó elszámolását érinti, és itt már az Amazon mellé az e-Bay is felzárkózik.

A brit parlament mellett működő számvevőszéki bizottság jelentése írja a Vám- és Adóhivatal adataira hivatkozva, hogy az online piactereket üzemeltető dotcom óriások, mint az Amazon, vagy az e-Bay, lehetővé teszik a harmadik országbeli cégeknek, hogy az angol 20 százalékos ÁFA kulcs megfizetése nélkül hozzanak forgalomba árukat a szigetországban. A 2012 őszi jelentés mintegy 1,5 milliárd fontra teszi a költségvetés elmaradt bevételét az ÁFA nélkül forgalmazott áruk miatt (Syal, 2017). Az online adócsalásokat vizsgáló bizottság jelentéséből kiderült (House of Common, 2012), hogy az online értékesítés részaránya dinamikusan emelkedik, a 2006. évi 2 százalékról 2016-ra 14,6 százalékra növekedett, és az árut mintegy 3000 raktárban tárolják, és onnét szállítják a fogyasztókhoz. A jelenlegi szabályozás szerint, ha az áru az értékesítés pillanatában az adott országban van, akkor az ottani adókulcsot, jelesül 20 százalékot kell rátenni. Az online piactereket üzemeltető cégek azonban erre nem figyelnek, mondván ez a kereskedő feladata, akik élnek a kisvállalkozások számára fenntartott, évi 35.000 euró összértékű ügyletek esetén a kifejezetten a kisvállalkozásoknak adott kedvezményel, vagyis nem kell a célországban sem adószámért bejelentkezniük, sőt adókötelezettségük csak az értékhatár átlépése után keletkezne, de a valóságban ellenőrizhetetlen értékű árut hoznak forgalomba ÁFA-mentesen, olyan raktárakon keresztül, ahonnan az Egyesült Királyságon belül 1 nap a szállítási határidő.

A brit parlamenti bizottság előtt mindkét cég azt állította, az online piactér értelemszerűen csak a helyet adja a kereskedőnek és vevőnek, hogy találkozzanak, így nem felelősek a kereskedők jogszabálykövető magatartásáért, amire természetesen a maguk részéről mindig felhívják a figyelmet.

Sőt a nem megfelelő kereskedőket megpróbálják kizárni az online piactér használatából és rendszeresen tájékoztatják a harmadik országbeli eladókat a jogszabályok helyes alkalmazásáról. A brit törvényhozás azonban 2016-ban olyan szabályt vezetett be, amely a kereskedők által be nem fizetett adóért az online piacterek üzemeltetőit is felelőssé teszi.

4.1. A szén-dioxid kvóta számviteli és adózási besorolása

A magyar CO₂¹² piac egyik sajátossága, hogy az ország kis méretei és európai mércével mérve nem jelentős energetikai ipara ellenére aktív szerepet játszik a kereskedőkön keresztül a szén-

¹² Az Európai Unió Emisszió Kereskedelmi Rendszere, az European Union Emission Trading Scheme (EU ETS) jelenleg a legnagyobb, multinacionális, az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek a kereskedelmi rendszere a világon. Az EU ETS 30 országban működik, a 27 EU tagország mellett a kereskedelemben részt vesz Izland,

dioxid kibocsátási jog kereskedelemben. (Lakatos & Karai, 2015). A magyar kvótaelosztás híven tükrözte a tulajdonviszonyokat, a kvótaelosztás kezdetén az energetikai cégek túlsúlya a kvóta elosztásban is megmutatkozott; a 2010-ben a CO₂ kibocsátási egységgel rendelkező 243 cég közül számban mindössze 34 tartozott az energetikai iparhoz, de ők mondhatták magukénak az éves kvóta 80 százalékát.

A kvóta besorolása ellentmondásossá vált és nemcsak adózási, hanem már ezt megelőzően számviteli szempontból is. Az interdiszciplinaritás és a természeti erőforrások egyenlőtlen használata a pénzügyi számvitel radikális változásának szükségességét vonja maga után (de Aguiar, 2018).

Sem a nemzetközi számviteli gyakorlatban, sem a nemzeti szabályozások szintjén nem találunk egységes számviteli gyakorlatot. A kibocsátási jogok számviteli besorolását, elszámolását nehezíti ezek egyedi jellege és sokrétű hasznosíthatósága (Lovell et al., 2013). A számviteli beszámolót a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerint készítő vállalatok számára nincs külön standard vagy értelmezés a kibocsátási jogok számvitelére vonatkozóan. A kibocsátási jogok számviteléhez kapcsolódóan egyes országok alkalmaznak saját nemzeti szintű szabályozást az elszámolásra vonatkozóan, más országok a vállalkozásoknál hagyják a számviteli politika szerinti döntést a kvóták megjelenítésére és értékelésére vonatkozóan (Karai & Bárány, 2013). Azokban az országokban, ahol a számviteli szakemberek megszokták, hogy jogszabályi előírásokra épülő számviteli előírásokat kövessenek, önmagában a standardokon nyugvó számvitel is nehézséget okoz (Andor & Rózsa, 2013). A probléma fokozódik akkor, ha sem standard, sem értelmezés nem ad irányutatást a számviteli elszámoláshoz.

A kibocsátási jogokhoz kapcsolódóan az alkalmazott nemzeti vagy vállalati szintű gyakorlatban megtaláljuk az immateriális eszközként, a készletként és a pénzügyi eszközként történő besorolást is. A számviteli besorolás meghatározza az alkalmazásra kerülő értékelési módszerek körét, ami a különböző besorolási lehetőségek következményeként megtöbbszörözi az alkalmazott értékelések sokféleségét (Reizinger-Ducsai, 2007).

A számviteli besoroláson kívül eltéréseket találunk az állami leosztás útján térítésmentesen vagy kedvezményesen kapott kibocsátási jogok értékelésére vonatkozóan is. Az állami leosztás esetében az állományba vétel értéke történhet az alkalmazott számviteli politika vagy nemzeti előírás következtében piaci értéken, valós értéken, de a támogatással csökkentett kedvezményes – akár nulla értéken is. A nulla értéken megjelenített eszközök esetében az esetleges felértékelési tilalmak következtében a jog könyv szerinti értéke nulla értéken marad. Allini, Giner és Caldarelli (2018) hangsúlyozzák, hogy amennyiben a kibocsátási jogok a beszámolóban nulla értéken szerepelnek, nem mutatják meg a szennyezési tevékenység társadalmi költségeit és a beszámoló felhasználói számára releváns információ nyújtása is elmarad.

Az immateriális eszközként megjelenített kvóták esetében az aktív piacnak köszönhetően a nemzetközi standardok ugyanakkor lehetővé teszik a valós értéken történő értékelést is. Immateriális eszközként való megjelenítés esetén felmerül a terv szerinti értékcsökkenés elszámolhatóságának kérdése is. Egyes vállalatok nemzeti számviteli előírásaik, alkalmazott számviteli politikájuk függvényében számolják el vagy vetik el a terv szerinti értékcsökkenést. A készletként megjelenített kvóták esetében az alkalmazott készletcsökkenési módszer is sokféle lehet: megtalálható az átlagár, a FIFO módszer, de az állami leosztással szerzett kvóták kivezetésének elsőbbsége is. A fordulónapi készletérték is a nettó realizálható érték és az esetleges

Liechtenstein és Norvégia. Az EU ETS keretei között az üvegház hatású gázokat kibocsátó cégek kibocsátási egységeket kapnak ingyen egy előre meghatározott kvóta szerint, ezeket az egységeket hívják Európai Unió elszámolási egységeknél (European Union Allowances (EUAs)) amelyeket szükség szerint eladhatnak, de meg is vehetik azokat. Egy évben egyszer, áprilisban a cégeknek a kibocsátott mennyiségnek megfelelő kvótát kell beszolgáltatniuk, amelyeket a nemzeti hatóságok kivonnak a forgalomból. A tervezettnél többet kibocsátó cégek néhány hónapos türelmi időt kapnak, hogy beszerezzék a hiányzó kvóta mennyiséget, pénzbüntetést csak ennek hiányában szabnak ki rájuk. Ha viszont az éves engedélyezett mennyiségből megtakarítanak, akkor vagy megtarthatják a kvótát megtestesítő kibocsátási egységeket későbbi felhasználásra, vagy eladhatják azokat.

értékvesztéssel csökkentett bekerülési érték közül valamelyiken szerepel (Karai & Bárány, 2013).

A teljesítési időszak becsült kibocsátásának megfelelően kötelmet kell megjeleníteni. A céltartalékként megjelenített kötelem értéke a nemzetközi számvitel rendszerében a fordulónapi legjobb becsléssel meghatározott kiegyenlítési érték. Egyes országokban azonban – ahogyan Magyarországon is – a vállalkozások céltartalékokat csak arra kötelemre képeznek, amelyre vonatkozóan a vállalkozás kibocsátási joggal nem rendelkezik.

Az ellentmondásos kezelés azonban hatványozottan jelentkezik, ha az ágazatban meghatározó az IFRS-t alkalmazó külföldi tulajdonosok szerepe.

A nem egységes besorolás az adózás tekintetében is gondot okozhat, ez nemcsak a társasági adókötelezettségek teljesítésekor, hanem az általános forgalmi adó rendszerében is megjelent.

Az európai nemzeti megoldások merőben eltérőek, Románia egyedülként pénzügyi instrumentumnak minősítette a kvótát és így mentesítette az ÁFA fizetési kötelezettség alól. Franciaországban tárgyi mentességet kapott, Hollandiában az ÁFA csalások megelőzése érdekében a kivételesnek számító fordított adózás hatálya alá esik, Nagy Britanniában a 0 kulcsos körbe tartozik, máshol, így Magyarországon is a normál (27%)-os kulccsal adózik.

A forgalmi adó szempontjából a kvótát ott érdemes elszámolni, adni-venni, ahol a legalacsonyabb az ÁFA kulcs és nem ott, ahol arra valóban szükség van, arról nem is beszélve, ha „raktárról” szállítják egyik helyről a másikba a CO₂ kvótát, akkor az a célsországban már ÁFA-mentes lesz.

4.2. A szerencsejáték besorolási problémái

A szerencsejáték speciális áru, adózást külön kezelik a jogszabályok, tanulmányunk szempontjából a forgalmi-típusú játékadó, illetve annak alapja érdemel figyelmet. A CO₂-nél bemutatott számbavételi problémák itt is jelentkeznek, immáron az adóalap és ezen túlmenően a gazdaságossági számítások esetében is.

Európában a szerencsejáték adó progresszív és a bruttó, a játékból származó jövedelem alapján vetik ki. Kivéve Magyarországot és Lengyelországot, ahol fix összegű az adó, rajtuk kívül még Lettország és Litvánia alkalmaz szintén fix adókat. Viszont általános jellegű eltérés, hogy az online szerencsejáték alacsonyabb adókulccsal adózik, mint a hagyományos helyszínek.

A szerencsejátékhoz kapcsolódóan a legjelentősebb problémát az árbevétel és a játékadó megjelenítése jelenti. A szerencsejátékokhoz kapcsolódó árbevételt a nemzeti és a nemzetközi beszámolók szintjén is különbözőképpen határozzák meg, melyet egyrészt a szerencsejáték tevékenység különleges gazdasági eseményeivel, másrészt a különböző beszámolók mögött húzódó számviteli előírásokkal, alapelvekkel vagy számviteli politikákkal magyarázhatunk.

Szerencsejáték alatt olyan tevékenységeket értünk, melynek során a játék kimenetelétől függően mind a szerencsejátékokat szolgáltató vállalat, mind a játékos pénzt vagy egyéb gazdasági értéket nyerhet, illetve veszíthet. A szerencsejáték tevékenységgel kapcsolatos árbevétel megjelenítése így a tevékenység jellegéből következően is széleskörű lehet. Az alkalmazott számviteli politika függvényében az árbevétel megjelenhet a fogadások, tétek során kapott teljes pénzösszeg (total wager) formájában, a játékosok nyereményeivel csökkentett összegben (gross gaming revenue), vagy a progresszív jackpotokkal, ösztönzőkkel, esetleg a játékadóval korrigált értékben (net gaming revenue) (AICPA, 2017).

Abban az esetben, ha a szerencsejáték szolgáltató a játékban közvetlenül nem vesz részt, azaz a játék kimenete nincs hatással eredményére, a számviteli feladat korántsem ennyire összetett, hiszen ebben a helyzetben a vállalat a játék lebonyolításáért, adminisztrációjáért díjat szed, melyet árbevételként számol el.¹³

Hazánkban és Németországban a nemzeti előírások szerint készített számviteli beszámolóban azzal a megoldással találkozunk, hogy az árbevételben a tétek során kapott teljes összeget jelenítik meg, a játékosoknak kifizetett nyeremények, illetve a játékos pedig ráfordítás-ként kerülnek elszámolásra. Az osztrák UGB szerint készített számviteli beszámolóban árbevételként megjelenik a tétek során kapott teljes összeg, melyet önálló soron csökkent a játékos, azaz esetükben a nettó árbevétel a játékosval csökkentett tétösszeget jelenti. A Francia Kereskedelmi Törvénykönyv szerint készített beszámolóban az árbevételt külön soron csökkenti a játékosoknak kifizetett, fizetendő nyeremény és a játékos is.

Az árbevétel megjelenítése egy adott számviteli rendszeren belül is eltérő lehet, ha a számviteli környezet ennek a sajátos összetételű árbevételnek a megjelenítésére vonatkozóan nem alkalmaz iránymutatást. A nemzetközi számviteli rendszereket vizsgálva elmondhatjuk, hogy az US GAAP a szerencsejáték tevékenység számviteléhez kapcsolódóan a kaszinó vállalatok részére specifikus standardokat¹⁴ határozott meg, az IFRS rendszerében azonban ilyen nem találunk. Ennek oka elsősorban a két nagy számviteli rendszer eltérő alapszerkezetéből következik. Az US GAAP rendszerére sokkal inkább az előíró jelleg, az IFRS rendszerére pedig az általános érvényű, elvokra épülő számvitel jellemző (Kurai & Nagy, 2014).

5. Következtetések

Az Európai Bizottság új szabályokra tett javaslatot az egységes uniós áfa-övezet létrehozása érdekében azért, hogy döntően csökkentse az Európai Unión belüli évi 50 milliárd eurós áfacsalás mértékét, miközben támogatja a vállalkozásokat és biztosítja az államháztartási bevételeket. Az új szabályokra tett bizottsági javaslat arra irányul, hogy nagyobb rugalmasságot garantáljanak a tagállamoknak az áfa-mértékek meghatározása, és a kkv-k gyarapodását elősegítő, kedvezőbb adózási környezet kialakítása terén.

A jelenlegi Európai Unió vélemény szerint a tagállamok által 1992-ben elfogadott közös uniós áfa-szabályok túlságosan korlátozóvá váltak, alig néhány ágazat és termék esetében teszik lehetővé a kedvezményes áfa-mérték alkalmazását. A javaslat nagyobb önállóságot biztosít a tagállamoknak az adókulcsok tekintetében.

További könnyítésre számíthatnak a kis-és középvállalkozások is, miután a bizottság szerint a kisebb vállalkozások aránytalan hozzáadottérték-adó szabályozásnak kénytelenek megfelelni. A határon átnyúló kereskedelmet folytató vállalkozások 11 százalékkal magasabb megfelelési költségekkel szembesülnek a kizárólag belföldön kereskedőkhöz képest, ami a kisebb szereplőket érinti a leghátrányosabban. Ez gátolja a növekedést, mivel a kisvállalkozások teszik ki az EU-n belüli vállalkozások 98 százalékát.

A javaslat szerint 2 millió eurós lesz az a bevételi küszöbérték, amely alatt a kisvállalkozások más szabályokat vehetnének igénybe – például az egyszerűsített áfa-regisztrációs, számlázási és nyilvántartás-vezetési kötelezettségek -, függetlenül attól, hogy mentesek-e a hozzáadottérték-adó alól vagy sem. Továbbá a 100 ezer eurós árbevételi küszöbérték lehetővé fogja tenni, hogy a több tagállamban működő vállalkozások is áfa-mentességet kapjanak.¹⁵

¹³ Egyes szakirodalmak ezt a tevékenységet nem tekintik szerencsejáték tevékenységnek, hiszen a vállalat a játékban nem kockáztat. Ezeket a tevékenységeket szerencsejátékokhoz kapcsolódó tevékenységként jellemzik. (AICPA, 2017)

¹⁴ ASC 924

¹⁵ <https://ado.hu/ado/egyseges-afaovezetet-javasol-az-eu/>

Bár az év elején nyilvánosságra hozott direktíva-tervezetet alapos előzetes kutatómunka és elemzés előzte meg, egyelőre úgy tűnik, nem az egységesítés, hanem éppen ezzel ellentétesen a diverzifikáció és a további kedvezmények lehetősége felé mozdul el a héa-rendszer, igaz a korábbinál jóval mélyebb és kölcsönösen megosztott információkra alapuló ellenőrzési rendszer mellett.

Az általunk felvetett, besorolási, illetve a viszonylag szabadon változtatható teljesítéshely megállapítás miatt azonban véleményünk szerint rendkívül nehéz lesz az ÁFA-beszedés hatékonyságát növelni.

Irodalomjegyzék

- Agha, A., & Haughton, J. (1996): Designing VAT systems: Some efficiency considerations. *The Review of Economics and Statistics*, pp. 303–308.
- Agrawal, D. R., & Fox, W. F. (2017): Taxes in an e-commerce generation. *International Tax and Public Finance*, 24(5), pp. 903–926.
- AICPA (2017): *Audit and Accounting Guide. Gaming*. American Institute of Certified Public Accountant.
- Alm, J., & El-Ganainy, A. (2013): Value-added taxation and consumption. *International Tax and Public Finance*, 20(1), pp. 105–128.
- Andor, G., & Rózsa, I. (2013): Should codification emerge in IFRS? Does form of regulation matter? *Acta Polytechnica Hungarica*, 10(8), pp. 187–204.
- Atkinson, A. B. (1977): Optimal taxation and the direct versus indirect tax controversy. *Canadian Journal of Economics*, pp. 590–606.
- CASE, Directorate-General for Taxation and Customs Union (European Commission), IEB, PWC (2018): *Reform of rules on EU VAT rates*, Brussels.
- de Aguiar, T. R. (2018): Turning accounting for emissions rights inside out as well as upside down. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36(1), pp. 139–159.
- Ebrahimi, A., & Heady, C. (1988). Tax design and household composition. *The Economic Journal*, 98(390), pp. 83–96.
- European Casino Association, 2015
- European Commission (2017): *VAT gap report*, Brussels https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/vat_gap_factsheet_2017.pdf
- European Commission (2018): *Proposal for a Council Directive*, Brussels.
- European Commission's discussion of Mail order and distance purchasing ec.europa.eu/taxation/vat/comsumer/mail-order-distance/index-en letöltés: 2018. 09. 02.
- EUStat, *Statistics explained*. Letöltés <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>, 2018. 08. 28.
- Hemming, R., & Kay, J. A. (1981): Contracting out of the state earnings related pension scheme. *Fiscal Studies*, 2(3), pp. 20–28.
- House of Commons Committee of Public Accounts (2012): *HM Revenue & Customs, Annual Report and Accounts 2011–12*. London.
- Karai, É. & Nagy, J. (2014): Accounting of casino activities from Las Vegas to Macau. *SSEM EuroConference 2014: The International Conference on Emerging Markets Business, Economics and Finance*.

- Lakatos, M., & Karai, É. (2015): Buy or Sell? Hungarian carbon credit trade: years of learning. *Public Finance Quarterly*, 3, 327 p.
- Leachman, M., & Mazerov, M. (2013): Four steps to moving state sales taxes into the 21st century. Center on Budget and Policy Priorities.
- Lovell, H., Bebbington, J., Larrinaga, C., & de Aguiar, T. R. S. (2013). Putting carbon markets into practice: a case study of financial accounting in Europe. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 31(4), pp. 741–757.
- Lyal, R. (1995): *EC TAX LAW*, Oxford University Press.
- Oldman, O. (1983): Would a Value-Added Tax System Relieve Tax Compliance Problems? ABA Section of Taxation. Peacock, A. T., & Forte, F. (Eds.). (1981). *The political economy of taxation*. St. Martin's Press.
- Reizinger-Ducsai, A. (2007): Accounting for emissions rights. *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 15(2), pp. 53–57.
- Sandford, C. T., Godwin, M., & Hardwick, P. (1989): *Administrative and compliance costs of taxation*. Bath: Fiscal publ.
- Šinkyříková, T., & Soukopová, J. (2013): Impact of standard rate of VAT on tax mix in EU 27. *Acta universitatis agriculturae et silviculturae Mendelianae Brunensis*, 60(7), pp. 369–378.
- Stankevičius, E., & Vasiliauskaitė, A. (2014): Tax burden level leverage on size of the shadow economy, cases of EU countries 2003-2013. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 156, pp. 548–552.
- Stiglitz, J. E. (2000): *A kormányzati szektor gazdaságtana* KJK Kerszöv. 748 p.
- Syal, R. (2017): Amazon and eBay profiting from online VAT fraud, says watchdog, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/politics/2017/oct/18/amazon-ebay-profiting-online-vat-hmrc-watchdog> (letöltve: 2017.11.20.)

AZ ADÓHITVATAL ÉS A MEZŐGAZDASÁGI ÖSTERMELŐK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS HAZAI TAPASZTALATAI, A RENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

Hungarian Experiences of Cooperation between the Tax Office and the Agricultural Producers, Possibilities for Further Development of the System

SPILÁKNÉ KERTÉSZ Márta

egyetemi tanársegéd

Pannon Egyetem, Georgikon Kar Keszthely

CSENDES Renáta

egyetemi hallgató

Pannon Egyetem, Georgikon Kar Keszthely

Absztrakt

A mezőgazdaság kiemelt és különleges jelentősége miatt hazánkban az őstermelők évtizedek óta speciális, kivételesen kedvezményes adózási szabályozás alá esnek. A megkülönböztető figyelemnek, így pl. az adómentességnek, kedvezményeknek és az adminisztrációs könnyítéseknek köszönhetően gyorsan tért nyert magának az őstermelő, mint adójogi kategória. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy számuk dinamikusan csökken, a vonatkozó adózási és a tevékenységüket érintő egyéb szabályozás bonyolult, összetett és anomáliákat rejt, a jogkövető magatartás nem könnyű. E tanulmány az őstermelői tevékenység működéséhez tartozó anyagi jogi és eljárási szabályokat veszi nagyító alá, összegyűjti a gyakorlatban előforduló kritikus pontokat, a gyakran elkövetett hibákat, s javaslatot tesz a megoldás lehetséges irányaira.

Kulcsszavak: mezőgazdasági őstermelő, adó, járulék, biztosítás, adóhatóság, bevallás

JEL-kódok: Q12, Q14, M1

Abstract

Due to the special importance of agriculture, for the past decade, primary producers have been the subjects to exceptionally preferential tax regulations. For example, due to the tax exemption, the discounts and the administrative burdens, prime producers quickly became a new form of tax category. However, the practice shows that their number is decreasing dynamically, the relevant taxation and other regulations affecting their activities are complex and problematic, and the law enforcement behavior is not very difficult. This study focuses on the regulation, collects critical points that occur in practice, mistakes that are often made, and suggests the possible solutions.

Keywords: agricultural primary producer, tax, contribution, insurance, tax administration, tax return

JEL Codes: Q12, Q14, M1

1. Bevezetés

Mezőgazdasági őstermelők speciális törvényi előírások alapján, a gazdálkodók külön kategóriáját alkotják. Egyedi szabályozások vonatkoznak rájuk, mind az adminisztrációs kötelezettségek, mind az adó- és járulékfizetés tekintetében.

A törvényi rendelkezés alapján, mezőgazdasági őstermelő az a 16. életévét betöltött, nem egyéni vállalkozó magánszemély, aki belföldön lévő saját gazdaságában az Szja. törvény 6. számú mellékletében meghatározott termékek előállítására irányuló tevékenységet végez.¹⁶

Őstermelői tevékenység végzésének feltétele, hogy az adózó hatályos, érvényes őstermelői igazolvánnyal rendelkezzen. Gazdálkodók részére az őstermelői igazolványt, az ügyfél kérésére, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara hatáskörében a falugazdász állítja ki.¹⁷ Az őstermelői igazolvány alkalmas az őstermelésből származó bevétel nyilvántartására. Igazolvány minden esetben hitelesített, sorszámozott, kormányrendelet által előírt adattartalommal kerül kiállításra. Az őstermelő igazolvány az adóévre kiállított értékesítési betétlappal együtt érvényes. Az értékesítési betétlap nem más, mint a mezőgazdasági őstermelő bevételi nyilvántartása. (Szabó, 2015)

Az őstermelői igazolvány igénylését követően, de az őstermelő tevékenység megkezdését megelőzően, adószám kiváltására van szükség, ugyanis az őstermelői igazolvány megléte önmagában nem elegendő az őstermelői tevékenység szabályos folytatásához.¹⁸ Az őstermelői igazolvány adatairól a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara és a NÉBIH nyilvántartást vezet, ezen adatokról adatszolgáltatást teljesít a NAV részére.¹⁹ Ez az adatszolgáltatás azonban nem eredményezi az adószám automatikus megképzését, megküldését az ügyfél részére.

Az adószámot külön kell igényelni, az erre rendszeresített 'T101-es adatlapon, melyet a Nemzeti Adó-és Vámhivatal Megyei Igazgatóságának kell megküldeni. A bejelentőlap megküldése történhet:

- ügyfélkapus regisztrációt kövően, elektronikusan,
- postai úton, papír alapon,
- továbbá leadható személyesen, a NAV ügyfélszolgálatain.

A 'T101-es adatlap feldolgozási határideje 30 nap, legkésőbb ennyi időn belül bocsátja a hivatal az adózó rendelkezésére az adószámot. Az adószám megállapítása a benyújtás napjával történik, így a tevékenység érvényességének kezdete is ez a nap. Az adózók többségének fontos az adószám azonnali kiállítása annak érdekében, hogy tevékenységét mielőbb szabályosan megkezdhesse, így ezen igény kiszolgálása érdekében az adóhivatal lehetőséget biztosít ügyfelei számára az adószám soron kívüli megállapítására. A központi ügyfélszolgálatokon személyesen megjelenő adózók részére biztosított az adatlap azonnali feldolgozása, adószám megállapítása, mely jelentősen lerövidíti az ügyintézési folyamatot.

Személyes, papír alapon történő ügyintézés esetében az adószám igénylő adatlapot kettő eredeti példányban kell kitölteni és benyújtani az adóhivatal részére. Az adatlap feldolgozást követően az egyik példány átadásra, megküldésre kerül az adózó részére, melyen már a megképzett adószám is szerepel. A későbbiekben ezt tudja használni az őstermelő az értékesítéshez szükséges bizonylatok, számla- és nyugtatomb vásárlása során. Tekintettel arra, hogy engedélyköteles tevékenységről van szó, a kitöltött nyomtatványok mellé csatolni kell az őstermelői igazolvány igénylése során keletkezett, kapott a tevékenységhez kapcsolódó összes iratanyagot. Az adószám igénylő adatlap kitöltésekor ügyelni kell arra, hogy az ott feltüntetett adatok összhangban legyenek az őstermelői igazolványban, mellékleteiben szerepeltetett adatokkal. Az állami adó- és vámhatósághoz bejelentendő adatok körét az Art. 1. melléklete tartalmazza.²⁰ 'T101-es adatlap fő lapján kell megadni az azonosításra szolgáló adatokat, többek között a családi- és utónevet, adóazonosító jelet.

¹⁶ 1995.évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 3.§ 18. pont

¹⁷ 436/2015. (XII.28.) Kormányrendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról 5. §.

¹⁸ 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről 16. §. (2)

¹⁹ 436/2015. (XII.28.) Kormányrendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról 4. §.

²⁰ 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről 1. számú melléklet

A bejelentés típusának kitöltésénél fontos, hogy az adatlapon az összefüggéseket jól alkalmazva kerüljön kitöltésre a nyomtatvány. Például, ha a bejelentés típusa „1” (bejelentkezés), akkor X-et kell tenni a „kérem az adószám megállapítását”-hoz, ha „2”(változás bejelentés), akkor a változás hatályba lépésének idejét is meg kell adni.

'T101-A01-lap legfontosabb részei:

- Tevékenység végzésének formája: ez őstermelők esetében „3”-as kód.
- Tevékenység(ek): itt az összes őstermelői igazolványban feltüntetett tevékenységet rögzíteni kell, de csak azokat szabad. Egyet közülük főtevékenységként kell megnevezni.
- Munkavégzés jellege: ennek pontos megadása igen fontos, ugyanis ez fogja meghatározni, hogy az adózó főállású, mellékállású vagy kiegészítő tevékenységet végző lesz, mely befolyásolja a későbbi bevallási, befizetési kötelezettségeket.

Az adószám igénylése során kell nyilatkoznia a mezőgazdasági őstermelőnek az általános forgalmi adó fizetési kötelezettségéről. Választhat, áfa alanyiságot vagy az áfa törvény értelmében kompenzációs felár megtérítésére tarthat igényt, mezőgazdasági kompenzációs rendszer mellett választhat alanyi adómentességet.²¹

Személyi jövedelemadó fizetés tekintetében is „páratlanok” számítanak az őstermelők, ugyanis egyedi szabályozások vonatkoznak személyi jövedelemadójuk megállapításukra is. A mezőgazdasági őstermelők több adózási mód közül választhatnak, annak megfelelően, hogy tevékenységük tekintetében melyik számukra a legkedvezőbb. Választhatja 10%-os költséghányad alkalmazását, amennyiben nem kíván költségeivel tételesen elszámolni. Tételes költségelszámolást választó adózók tekintetében a bevételszerző tevékenységgel közvetlen összefüggésben, kizárólag a bevétel megszerzésére, a tevékenység folytatása érdekében adóévben felmerülő költségeket számolhat el. Tételes költségelszámolást alkalmazó őstermelők élhetnek nemleges nyilatkozattételi jogukkal, amennyiben bevételük az adómentesség értékhatárát meghaladja, de nem több mint 4 millió Ft, és a bevételnek 20%-át kitevő költséget igazolni tudnak.²² Átalányadózást választó mezőgazdasági őstermelőknél a megszerzett bevétel 15%-a számít jövedelemnek, kivéve a bevétel azon része, mely állati termék értékesítéséből származik, ebben az esetben a bevétel 6%-a minősül jövedelemnek.²³

Mind a személyi jövedelemadó, mind az általános forgalmi adó vonatkozásában fontos, hogy a mezőgazdasági őstermelő meg tudja állapítani, hogy számára melyik a legkedvezőbb adózási mód.

2. Anyag és módszer

A tanulmány elkészítése során elsőként a mezőgazdasági őstermelőkre vonatkozó jogi szabályozás alapos megismerésével foglalkoztunk. Ezt követte az irodalmi kutatómunka, mely hozzájárult a jogalkalmazási gyakorlat megismeréséhez, s emellett szélesebb látókört biztosított a joganyag átvilágításához. A feldolgozott információk harmadik bázisa az őstermelőktől és falugazdászoktól szerzett személyes tapasztalatgyűjtés volt. Somogy, Zala és Fejér megye területéről közel 20 őstermelővel és 6 falugazdással készült interjú. A kérdéskör az őstermelői tevékenység kezdésével és működésével kapcsolatos adminisztrációs és adózási módra vonatkozó információkat ölelte fel.

²¹ 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról 198. §

²² 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 78/A. §.

²³ 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 50. § (2) bekezdés

3. Eredmények és értékelésük

A köztudatban lévő, östermelőkkel kapcsolatos gyakran elhangzó tévhit: „Ha 600.000,-Ft alatt van a bevétel, nincs semmi teendő.” Ez a kijelentés azonban csak részben helytálló, ugyanis személyi jövedelemadó bevallásban valóban nem kell feltüntetni a bevételt, ha az nem éri el a 600.000,-Ft-os értékhatárt,²⁴ de kérdésként merülhet fel, hogy mi minősül östermelésből származó bevételnek? Az östermelői igazolvány igazolja a mezőgazdasági östermelőre vonatkozóan, hogy östermelői tevékenységet végezhet, az östermelői igazolvány az értékesítési betétlappal együtt érvényes továbbá jövedelemszerzésre irányuló östermelői tevékenység végzése adószámhoz kötött. Ez a hármas egység hatalmazza fel a gazdálkodókat a mezőgazdasági östermelőkre vonatkozó rendelkezések szerinti adózásra. Amennyiben ezek közül valamely feltétel nem érvényesül, például nincs az adott évre érvényes értékesítési betétlap vagy lejárt az östermelői igazolvány, akkor az ezen időszak során szerzett jövedelem nem minősül östermelésből származó bevételnek, így ez a jövedelem önálló tevékenységből származó jövedelemként lesz adóköteles, mely esetben nincs bevételhatár. Ezen túl, ha a bevétel meghaladja az értékhatárt, nem elég a 600.000,-Ft feletti részt feltüntetni, ebben az esetben a teljes bevételt kell szerepeltetni a bevallásban. (Borostyán, 2015)

Az adószám igénylése során megadott adatokat karban kell tartani, ugyanis ezek az idő folyamán változhatnak. Ezen változásokat 15 napon belül be kell jelenteni az adóhivatalnak.²⁵ Tevékenységek esetében az östermelő igazolvány kiváltását követően lehetőség van az abban feltüntetett tevékenységek bővítésére, egyes tevékenységek törlésére. Ezeket a változásokat is be kell jelenteni, a korábban említett hármas egységre tekintettel, ugyanis, azon tevékenységek vonatkozásában végezhető szabályosan a tevékenység, melyek az östermelői adószámhoz az adóhivatal rendszerében rögzítésre kerülnek.

A legnagyobb problémát az okozza, ha az adózó a munkavégzés jellegében bekövetkezett változásokat nem jelenti be. Itt nem csupán arról van szó, hogy a törzsnnyilvántartásban milyen jogcím szerepel, ez képezi az alapját a járulékfizetési kötelezettségnek, adózó egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási rendszerben való nyilvántartásának. A munkavégzés jellege mutatja meg, hogy mely östermelőnek kell negyedévente '58-as járulékbavallást beadnia, a bevallásban keletkezett járulékfizetési kötelezettségnek eleget tenni. Példaként, ha az östermelővé válás időpontjában az adózó munkaviszonyban áll, akkor nincs járulékbavallási, befizetési kötelezettsége, ugyanis Tbj. törvény 5.§. alapján biztosított. Ha idő közben megszűnik a munkaviszony, be kell jelentkezni 'T1041-es adatlapon, ezzel fog az adózó östermelőként biztosítottá válni. Amennyiben a nem jelenti a változást, valamint nem jelentkezik be biztosítottként 'T1041-es adatlapon, úgy östermelőként nem indul meg a biztosítási jogviszony, a munkáltató bejelentése által viszont megszűnik a munkaviszony általi biztosítás. Továbbá nyugdíjbiztosítási ellátásra sem szerez jogosultságot ezen időszakban.

Tbj. törvény 5.§. alapján biztosított, tehát nem kell östermelői tevékenységére tekintettel járulékot fizetnie: álláskereső támogatásban részesülő személy, tanuló szerződés alapján szakképző iskolai tanulmányokat folytató tanuló, egyéni vállalkozó, társas vállalkozó, külföldi munkaviszonyban álló személy, munkaviszonyban álló adózó függetlenül attól, hogy teljes vagy részmunkaidőben történik a foglalkoztatás.²⁶

Tbj. törvény 16.§. értelmében egészségügyi szolgáltatásra jogosult, így östermelői igazolvány kiváltása esetén főállású, tehát járulékot kell fizetnie többek között: nappali rendszerű oktatás keretében tanulmányokat folytató nagykorú magyar állampolgár, megváltozott munkaképességű, nyugdíjkorhatárt betöltött, de nyugdíjban nem részesülő, szolgálati járandóságban

²⁴ 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 23. §.

²⁵ http://nav.gov.hu/nav/inf_fuz_-Az_állami_adó_és_vámhatóság_hoz_történő_bejelentkezés_alapvető_szabályai_11p.

²⁶ 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről 5. §.

részesülő személy. Az, aki rehabilitációs ellátásban, rokkantsági járadékban, aktív korúak ellátásában részesülő adózó. Továbbá mezőgazdasági őstermelőként biztosított, de a járulékfizetési kötelezettség alól mentesül, aki csecsemőgondozási díjban, gyermekgondozási díjban, ápolási díjban, gyermekgondozási segélyben részesül.²⁷

Gyakori hiba, hogy az őstermelői igazolvány bevonását, lejártát követően az adózó nem szünteti meg a hozzá kapcsolódó adószámot. A bejelentkezési kötelezettség megsértésének következménye a mulasztási bírság kiszabása.²⁸ Ahogy az őstermelői igazolvány kiváltása nem eredményezi automatikusan az adószám megképzését, úgy az igazolvány megszűnése sem az adószám megszüntetését.

4. Következtetések, javaslatok

Az adózók és az adóhivatal jellemzően valamilyen bürokratikus eljárás során kerülnek kapcsolatba, így ritkán alakul ki közöttük bizalmi viszony. Az őstermelők és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal kapcsolatrendszerének, mint minden jólműködő kapcsolatnak, a kölcsönös odafigyelésen, szabályok betartásán és egymás támogatásán kell alapulnia. A megfelelő kommunikáció, egymás problémáinak felismerése elősegítheti egy bizalmon alapuló kapcsolat létrejöttét, melyhez modern adóhivatali ügyfélfelfogásra, adózók részéről együttműködési hajlandóságra van szükség. Mezőgazdasági őstermelőknek számos adminisztrációs kötelezettségnek kell eleget tenniük tevékenységük során, annak érdekében, hogy hatékonyan és szabályosan végezhesék tevékenységüket. (Czöndör, 2015) Az adóhivatal jelenleg is nagy figyelmet fordít az adózók támogatására, lehetőséget biztosít személyes ügyfélfogadás keretei belül az adószám kiadásra, adatlapok kitöltésében és az adózási szabályok megismerésében is segítséget nyújt. Telefonos tájékoztatási rendszert működtet, telefonos PIN kóddal rendelkező adózói részére TEL nyomtatvány beküldésével igényelhető) konkrét adóügyek intézésére biztosít lehetőséget.

Az adószám igénylése során felmerülő gondokra megoldást jelenthetne, ha az adóhivatal központilag, külön kérés nélkül képezné meg az adószámot az őstermelők részére, cégbírósági bejegyzésre kötelezett adózók mintájára. Az őstermelői igazolvány kiváltása során az adószám kiállításához szükséges adatokról nyilatkoztatni lehetne az adózókat (munkavégzés jelleget, telephely, átalányadózás választása, ÁFA nyilatkozat, kompenzáció választás), majd ezekkel az adatokkal kibővítve, a kamara és a NÉBIH adatszolgáltatásait felhasználva megképzésre kerülhetne az adószám.

Adószám meg nem szüntetéséből fakadó hibák is kiküszöbölhetők lehetnének. Megoldást jelenthetne ha a hivatal tájékoztató levél formájában felhívást intézne azon adózók részére, akik élő adószámmal rendelkeznek, de a rendszerben nincs érvényes őstermelő igazolványuk, ezzel felhívva a figyelmet a fennálló ellentétre. Ezen egyeztetés eredményeként, amennyiben az őstermelő úgy nyilatkozna, hogy nem kívánja folytatni tevékenységét, az adószám központilag megszüntetésre kerülhetne.

Az adóhivatal szolgáltató jellegét erősítve mentor programot hozott létre az újonnan alakult vállalkozások segítésére. A program keretein belül az induló vállalkozások részére levelet küld, melyben tájékoztatást ad a mentor program nyújtotta lehetőségekről. A kezdő vállalkozások az önkéntes regisztrációt követően hat hónapos személyre szabott szakmai támogatást kapnak, ingyenesen. Szakmai előadásokon, fórumokon vehetnek részt. A mentor program őstermelőkre való kibővítése sok, korábban gyakran előforduló problémára jelenthetne megoldást, nagyban segítené a mezőgazdasági őstermelők tevékenységüket. Mezőgazdasági őstermelőkre jellemző, hogy kis gazdálkodói mérettel rendelkeznek, tevékenységük során szerzett bevétel sok esetben csupán jövedelemkiegészítésként szolgál, így nem minden esetben foglalkoztatnak

²⁷ 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről 16.§.

²⁸ [http://nav.gov.hu/nav/inf_fuz-Az állami adó és vámhatósághoz történő bejelentkezés alapvető szabályai](http://nav.gov.hu/nav/inf_fuz-Az%20állami%20adó%20és%20vámhatóság%20hoz%20történő%20bejelentkezés%20alapvető%20szabályai) 12p.

könyvelőt, aki szaktudásával támogatni tudná őket. Ezt a hiányt tudná pótolni az adóhivatal az alábbi program kiterjesztésével.

Adóhivatal célja, hogy segítse az adózókat a helyes jogértelmezésben, felhívja a figyelmet a nem megfelelő adózási gyakorlatokra. Az adóhivatal részéről egyfajta koordinálást jelent, mely nagymértékű segítséget jelenthet az adózóknak gazdasági tevékenységük folytatás során. Minden gazdálkodói, jövedelemszerzésre irányuló tevékenység folytatása során szükség van az adózók részéről is önállóságra, tudatosságra. Ezt a tudatosság a felek közötti kapcsolatrendszer fejleszthető, mely megkönnyíti mindkét fél munkáját, növelheti a jövőbeni együttműködés eredményességét.

Irodalomjegyzék

Borostyán, Sz. (2015): Mezőgazdasági őstermelőket érintő támogató rendelkezések a személyi jövedelemadóban. Adóvilág, XIX. évfolyam 03. szám, pp. 8–11.

Czöndör, Sz. (2015): Az adóhivatal és az adózók közötti együttműködés európai modelljei. Adóvilág, XIX. évfolyam 09. szám, pp. 48–51.

Szabó, G. (2015): A mezőgazdasági őstermelői igazolvány részét képező értékesítési betétlap évközi érvényesítéséből eredő adókötelezettségek. Adóvilág, XIX. Évfolyam 12. szám, pp. 8–10.

Jogsabályok:

1995.évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról

1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről

2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról

2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről

436/2015. (XII.28.) Kormányrendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról

Internetes hivatkozások:

http://nav.gov.hu/nav/inf_fuz - Az állami adó és vámhatóságokhoz történő bejelentkezés alapvető szabályai

http://nav.gov.hu/nav/inf_fuz - Mezőgazdasági őstermelő magánszemély adózásának alapvető szabályai

EGY SZÁMVITELI BESZÁMOLÓK MINŐSÉGÉNEK MÉRÉSÉRE HASZNÁLHATÓ MODELL FELEPÍTÉSE

Developing an Accounting Quality Measuring Model

TÓTH Gábor²⁹

PhD-hallgató

Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Absztrakt

A számviteli beszámolók minősége nehezen megfogható, a kialakulásukat befolyásoló tényezők hatásainak számszerűsítése minden esetben kihívást jelent. Jelen tanulmány célja felépíteni és bemutatni egy olyan számviteli beszámolók minőségének mérésére használható modellt, mely figyelembe veszi a számviteli minőség mérésének komplexitását. Első lépésként áttekin tettem a számviteli beszámolók minőségének és a könyvvizsgálat hatékonyságának mérésére használt módszereket. Ezt követően megvizsgáltam, hogy e módszerek közül melyeket tudnám technikailag is alkalmazni, mely módszerekhez állnak rendelkezésre a szükséges adatok. A szűkített módszerhalmazt tovább csökkentettem. Elvetésre kerültek azok a módszerek melyek nem képesek egy a számviteli törvényben meghatározott alapelv megviúsulásának jelzésére sem. Összességében egy olyan modellt kaptunk mely több szempontból vizsgálja, értékeli a számviteli beszámolók minőségét, majd a kiértékelési mechanizmust követően egyértelmű eredményt ad az adott tényező beszámolókra gyakorolt hatásáról. A kész modell a Számviteli törvény szerint készült beszámolók minőségének mérésére alkalmas, azonban kisebb módosításokat követően bármely beszámolási keretrendszer szerint összeállított beszámolók vizsgálatára alkalmazhatóvá válik.

*Kulcsszavak: számviteli minőség, közzétételi minőség, könyvvizsgálat, SZM Modell, Számviteli törvény
JEL kód: M41*

Abstract

The quality of financial statements is difficult to measure, the quantification of the effects of factors influencing their development is always challenging. The purpose of this study is to develop and present a model for measuring the quality of financial statements that takes into account the complexity of accounting quality measurement. As a first step, I reviewed the methods used to measure the quality of financial statements and the effectiveness of auditing. Subsequently, I investigated which of these methods could be technically applied, for which methods are available the necessary data. The reduced set of methods was further decreased. Methods that are not capable of signaling the failure of a basic accounting principle have been rejected. The selected methods were then graded as a basis for how strong they capable to signal the failure of the given principle. Overall, I have got a model that looks at several aspects the quality of financial statements and then gives a clear indication of the impact of the examined factor. The model is suitable for measuring the quality of financial statements prepared in accordance with the Hungarian Law of Accountancy but after minor modifications, it will be applicable to the analysis of reports compiled according to any reporting framework.

*Keywords: accounting quality, disclosure quality, audit, AQ Model, Hungarian Law of Accountancy
JEL Code: M41*

²⁹ toth.gabor.17@gmail.com

Bevezetés, célok

A számviteli beszámolók minőségének vizsgálata és a könyvvizsgálat hatékonyságának kutatása külön-külön is nagy irodalommal rendelkezik. A két kutatási terület átfedésének köszönhetően számos olyan kutatás is van, ami a könyvvizsgálat, a könyvvizsgálatot befolyásoló tényezők és a számviteli beszámolók közötti kapcsolatrendszerrel igyekszik feltárni. Disszertációm keretében a számviteli beszámolók minőségét befolyásoló tényezők közül a könyvvizsgálatot meghatározó körülmények hatásait vizsgálom, ehhez szükségem van egy olyan modellre, ami segítségével az egyes tényezők hatását számszerűsíteni tudom. Jelen dolgozat célja bemutatni, hogy a kiértékelés során használandó modell miképp született, milyen megfontolások alapján kerültek kiválasztásra az egyes vizsgálati módszerek és azok hogyan kapcsolhatók a számviteli beszámolók minőségének méréséhez.

1. Szakirodalmi áttekintés

Ahogy a bevezetőben is említésre került, a könyvvizsgálat hatásainak vizsgálata külön szakirodalommal bír, így mivel a könyvvizsgálat hatásait fogom vizsgálni ezért a könyvvizsgálat hatékonyságának elemzéséhez használt egyéb vizsgálati módszereket is át kellett tekintenem. DeFond & Zhang (2014) publikált átfogó jellegű meglehetősen kritikus hangvételű tanulmányt, melyben a könyvvizsgálat hatékonyságára használt módszereket tekintette át. A kutatásuk eredményeit a következő oldalon található összefoglaló táblázat mutatja be. A számviteli beszámolók minőségének alakulásán keresztül vizsgálni a könyvvizsgálók teljesítményét evidensnek tűnhet, azonban ahogy minden módszernek, ennek is megvannak a maga hátrányai. Ilyenek többek között a magas mérési hiba, a potenciális torzítások és az eredmények kiértékelésével kapcsolatos konszenzus hiánya. Azonban, ha a számviteli beszámolók minőségén keresztül vizsgáljuk a könyvvizsgálat hatásait, akkor felfedhetünk olyan hatásokat is melyek eddig leplezettek maradtak. Ilyen például a diszkrecionális elhatárolások oly mértékű használata is, ami újbóli közzétételhez vezetne, ha fény derült volna rá, azonban ha sikerül titokban tartani, akkor a többi módszer esetén nem kerül figyelembevételre.

A modell tehát a számviteli beszámolók minőségét mérő módszereket tartalmaz. Említés szintjén nézzük meg e módszereket, és azt, hogy milyen elvi alapon mondjuk az, hogy alkalmasak a számviteli beszámolók minőségének mérésére.

Az első módszer a diszkrecionális elhatárolások elemzése. Diszkrecionális elhatárolások alatt olyan elhatárolásokat kell érteni, melyek mögött nincs valós tartalom, céljuk csupán az eredmény alakítása, így minél nagyobb mértékben fordulnak elő annál alacsonyabb a beszámoló minősége. (Jones, 1991)

A nagy összegű veszteségek kimutatása (Christensen et al., 2015), az alacsony összegű nyereség kimutatására való törekvés (Liu et al., 2011) és az eredmény változékonyságának vizsgálata (Ames, 2013) során abból indulunk ki, hogy az eredménynek változatosnak kell lennie, nem lehet állandó, kilengésektől mentes. A fenti módszerek azt vizsgálják, hogy ez valóban így van-e, amennyiben nem, alacsonyabb minőségű a beszámolókról beszélhetünk.

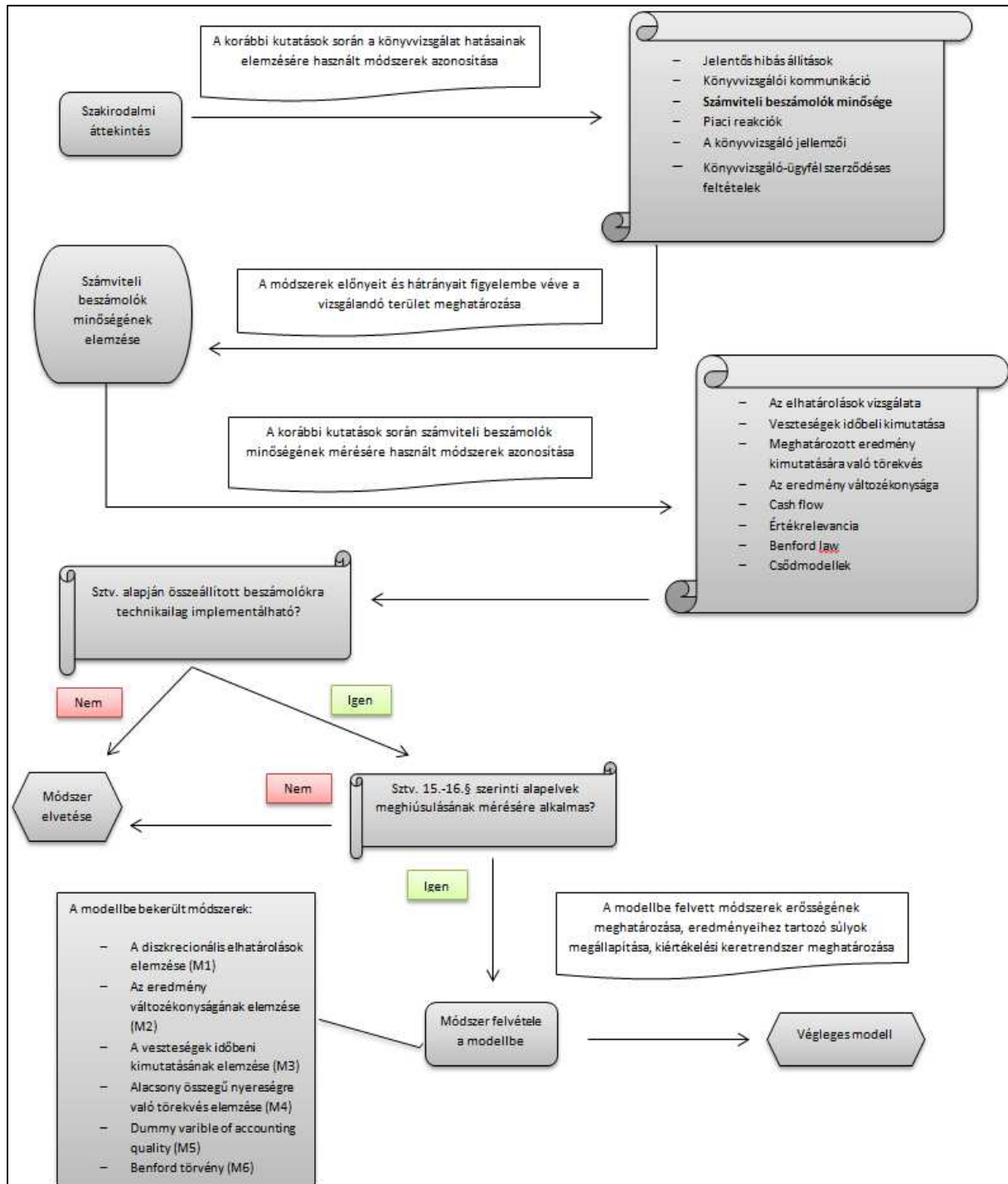
Az egyes számjegyek előfordulási valószínűsége eltérő a különböző helyiértékeken, ezt először Newcomb (1881) publikálta, ám ekkor még nem keltett nagyobb visszhangot. Később Benford (1938) is foglalkozott a jelenséggel, ami később, utána Benford törvényként került be a köztudatba. A Benford törvény jelenleg is népszerű vizsgálati módszer a számviteli vonatkozású kutatási területeken. 2018-ban publikált tanulmányokban is használták, például Kumar et al. (2018), Lacina et al. (2018) és Lin et al. (2018). A vizsgált terület külön megnevezéssel bír, amit kozmetikai célú eredmény manipulációnak fordíthatunk (Cosmetic earnings management, a továbbiakban CEM). CEM-ről akkor beszélhetünk, ha az eredményt addig növeljük a diszkrecionális elhatárolások segítségével, míg második helyiértéken szereplő 9-es 0-vá nem változik.

Vizsgált területek	Jelentős hibás állítások	Könyvvizsgálói kommunikáció	Számveteli beszámolók minősége	Piaci reakciók	A könyvvizsgáló jellemzői	Könyvvizsgáló-ügyfél szerződéses feltételek	
A vizsgált területek jellemzői	Gyakran használt változók	Ismételt közzétételek	Könyvvizsgálói jelentés korlátozása, általában a vállalkozás folytatásával kapcsolatban	[DACC], LNEG, SPO, NI, Benford törvény	Piaci reakciók, tőkeköltség, piaci részesedés változása,	Big N, Specializáció	Könyvvizsgálói díjak, változás a könyvvizsgálói díjban
	Jellege	Output	Output	Output	Output	Input	Input
	Közvetlen/ közvetett	Viszonylag közvetlenebb	Viszonylag közvetlenebb	Viszonylag közvetetebb	A változótól függ	N/A	N/A
	Tényleges vs. Érzékelt	Tényleges	Tényleges	Tényleges	Érzékelt	Tényleges	Tényleges
	Diszkrét / Folytonos	Diszkrét	Diszkrét	Alapvetően folytonos	Alapvetően folytonos	Diszkrét	Folytonos
	Egyetértés a méréssel/ értékeléssel kapcsolatban	Magas	Magas	Alacsony	A változótól függ	Magas	Magas
	Mérési hiba	Alacsony	Közepes	Magas	Magas lehet (pl.: COC)	Magas lehet (pl.: Specializáció)	Közepes
	Erősségek	Viszonylag erős bizonyítékot szolgáltat az alacsony minőségű könyvvizgálatról	Egyedülálló módon megragadja a könyvvizsgáló függetlenségét, Viszonylag erős bizonyítékot szolgáltat az alacsony minőségű könyvvizgálatra	Illeszkedik a könyvvizsgálói minőség folytonos jellegéhez, A beszámoló manipulációjára utal, Fel nem fedezett hibás állításokat jelezhet, Úgy ragadja meg a minőséget, hogy az nagy elemszámú mintára alkalmazható,	A beszámolók felhasználóinak észlelésén alapul, Finom minőségi változás megragadására alkalmas, Úgy ragadja meg a minőséget, hogy az nagy elemszámú mintára alkalmazható, A tőke mérőszámok mutatják a könyvvizsgálói minőség nettó hasznát vagy költségét	Erős előzetes meggyőződés, hogy a mérőszámok megragadják az öszönzőket és kompetenciákat, korábbi kutatások által megalapozott	Úgy ragadja meg a minőséget, hogy az nagy elemszámú mintára alkalmazható, Jól kidolgozott könyvvizsgálói díj becslő modellek
	Gyengeségek	Nem képes különbséget tenni a kisebb minőségbeli eltérések között; Az ismételt közzététel hiánya nem bizonyítja a könyvvizgálat magas minőségét; Ritkán előforduló esemény, korlátozott statisztikai erővel bír	Nem képes különbséget tenni az apró minőségbeli eltérések között; Csak nehéz helyzetben lévő cégekre alkalmazható, korlátozottan általánosítható	Magas mérési hiba, potenciális torzítások, Korlátozott egyetértés az értékeléssel kapcsolatban	Egyes esetekben korlátozott egyetértés az értékeléssel kapcsolatban (epl.: tőkeköltség), A tőkeköltség rendkívül indirekt	Nem képes különbséget tenni az apró minőségbeli eltérések között, Korlátozott egyetértés a specializáció értékelésével kapcsolatban	Alternatív magyarázatok lehetőségek

1. ábra: A könyvvizsgálói minőség mérésére használt módszerek összehasonlítása
 Forrás: saját szerkesztés, DeFond & Zhang (2014) alapján

2. Módszertan

Jelen dolgozat célja egy olyan modell felépítése, mely segítségével megalapozottan mondhatok véleményt a számviteli beszámolók egyes csoportjai között fennálló minőségbeli különbségről. E cél eléréséhez a következő ábrán szereplő folyamatot hajtottam végre, mely eredményeképp a szükséges modell felállításra került.



2. ábra: A modell felépítését bemutató folyamatábra

Forrás: saját szerkesztés

3. Eredmények

3.1. A modellhez szükséges adatok

Az egyedi módszerek vizsgálata során szükséges feltétel volt, hogy a módszer számításához elengedhetetlen adatok hozzáférhetőek legyenek. Az adatok több forrásból kerültek beszerzésre. A mérleg és eredménykimutatás adatokat az Opten Kft.-től rendeltem meg. A díjszabás piaci alapú volt, az adatszomag ára a beszámolóadatok növekedését követve degresszíven emelkedett. Ebből kifolyólag nem került megrendelésre minden adott vállalkozásról az érintett fordulónapra vonatkozó adat.

1. táblázat: A modellhez megrendelt mérlegadatok

Mérleg	
A.	Befektetett eszközök
II.	TÁRGYI ESZKÖZÖK
B.	Forgóeszközök
I.	KÉSZLETEK
II.	KÖVETELÉSEK
IV.	PÉNZESZKÖZÖK
	Eszközök összesen
C.	Aktív időbeli elhatárolások
D.	Saját tőke
I.	JEGYZETT TŐKE
IV.	EREDMÉNYTARTALÉK
E.	Céltartalékok
F.	Kötelezettségek
II.	HOSSZÚ LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK
III.	RÖVID LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK
G.	Passzív időbeli elhatárolások

Forrás: saját szerkesztés

A folyamat során megvizsgáltam, hogy a kiválasztott eljárások mely mérleg és eredménykimutatás adatokat követelik meg és kizárólag ezeket jelöltük meg az adatmegrendelő lapon.

2. táblázat: A modellhez megrendelt eredménykimutatás adatok

Eredménykimutatás	
I.	Értékesítés nettó árbevétele
III.	Egyéb bevételek
	Rendkívüli bevételek
VI.	Értékcsökkenési leírás
A.	ÜZEMI (ÜZLETI) TEVÉKENYSÉG EREDMÉNYE
VIII.	Pénzügyi műveletek bevételei
B.	PÉNZÜGYI MŰVELETEK EREDMÉNYE
C.	ADÓZÁS ELŐTTI EREDMÉNY
D.	ADÓZOTT EREDMÉNY

Forrás: saját szerkesztés

Az elemzések során végrehajtandó számítások során vannak olyan beszámoló adatok melyek nem kerültek megrendelésre, de a beszerzett adatokból kiszámíthatók. Ilyen pl.: az adófizetési kötelezettség, melyet az adózott eredmény és az adózás előtti eredmény különbözeteként számítottam ki. Az ily módon kalkulált adatokat minden esetben szűrőpróbaszerű ellenőrzésnek vettem alá, az E-beszámolón elérhető beszámoló adataival egyeztetve. Eltérést nem tapasztaltam.

A kutatásba bevonásra kerülhetnek beszámolóadatokon kívüli tételek is. Ezek a hipotézisek teszteléséhez elengedhetetlenek. Ilyen beszámolón kívüli tétel például a könyvvizsgálat ténye, könyvvizsgálatot ellátásáért egyéni vállalkozó vagy társas vállalkozás felelős, társas vállalkozás esetén Big four-nak minősül-e vagy sem, hány éve van az adott könyvvizsgáló a vizsgált cégnél, új-e a könyvvizsgáló, utolsó évét tölti-e kis a megbízásának a megbízott könyvvizsgáló.

3.2. Az elemzéshez használt módszerek meghatározása, számviteli alapelvekhez rendelése

A beszámolási minőséget a számviteli alapelveknek való megfeleléssel kötöttem össze, ami megköveteli az egyes elemzési módszerek számviteli alapelvekhez való hozzárendelését. Azon módszerek kerültek implementálásra, melyek amellet, hogy technikailag is végrehajthatók, valamely a Számviteli törvényben megfogalmazott alapelv meghiúsulásának tesztelésére is alkalmasak. A következő táblázat tartalmazza a kiválasztott módszertanok³⁰ számviteli alapelvekhez való hozzárendelését. Az egyes cellákban a módszer adott alapelv meghiúsulásának mérésével kapcsolatban meghatározott erőssége áll (0=nem alkalmas a mérésre, 1=gyenge, 2=közepes, 3=erős).

3. táblázat: A számviteli alapelvek és a kiválasztott módszerek összerendelése, a módszer erősségét mutava

Számviteli alapelvek	M1	M2	M3	M4	M5	M6
<i>A vállalkozás folytatásának elve [Sztv.15.§(1)]</i>	0	0	0	0	0	0
<i>A teljesség elve [Sztv.15.§(2)]</i>	2	2	2	2	2	1
<i>A valódiság elve [Sztv.15.§(3)]</i>	3	2	2	2	3	1
<i>A világosság elve [Sztv.15.§(4)]</i>	0	0	0	0	0	0
<i>A következetesség elve [Sztv.15.§(5)]</i>	2	2	2	2	2	1
<i>A folytonosság elve [Sztv.15.§(6)]</i>	2	2	2	2	2	1
<i>Az összemérés elve [Sztv.15.§(7)]</i>	2	2	2	2	2	1
<i>Az óvatosság elve [Sztv.15.§(8)]</i>	2	2	3	2	2	1
<i>A bruttó elszámolás elve [Sztv.15.§(9)]</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Az egyedi értékelés elve [Sztv.16.§(1)]</i>	0	0	0	0	0	0
<i>Az időbeli elhatárolás elve [Sztv.16.§(2)]</i>	2	2	2	2	2	1
<i>A tartalom elsődlegessége a formával szemben elve [Sztv.16.§(3)]</i>	3	2	2	2	3	1
<i>A lényegesség elve [Sztv.16.§(4)]</i>	2	2	2	2	2	1
<i>A költség-haszon összevetésének elve [Sztv.16.§(5)]</i>	0	0	0	0	0	0
Módszer erőssége összesen:	20	18	19	18	20	9

Forrás: saját szerkesztés

³⁰ M1: Diszkrecionális elhatárolások, M2: Az adózott eredmény változékonysága, M3: nagy összegű veszteségek kimutatása, M4: Kis összegű nyereségre való törekvés, M5: Dummy variable of accounting quality, M6: Benford törvény

A táblázatból leolvasható, hogy nem minden alapelv tesztelése végezhető el, azonban minden kiválasztott módszer alkalmas számviteli törvényben nevesített alapelvek valamelyikének ellenőrzésére.

A vállalkozás folytatásának elvét a fenti módszerekkel nem lehet igazolni. Ennek kiküszöbölését a minta összeállításával oldom meg. A mintába kizárólag olyan beszámolók kerülhetnek be, melyekkel kapcsolatban nincs folyamatban a cég megszüntetésére irányuló eljárás.

A világosság elve, bruttó elszámolás elve, az egyedi értékelés elve és a költség-haszon összevetésének elve sem a minta összeállítása során nem biztosított, sem az alkalmazott módszerekkel nem tesztelhető.

A számviteli törvényben nevesített 14 alapelv közül 10 tesztelésre kerül, a minta összeállítási folyamat és az alkalmazott vizsgálati eljárásoknak köszönhetően. Figyelembe véve azonban, hogy korábban a számviteli alapelvek minőséggel kapcsolatos összekapcsolásokor megállapítottuk, hogy költség-haszon összevetésének elve nem értelmezhető közvetlenül minőségi jellemzőként, így ezen alapelv tesztelésének hiánya nem jelent hiányosságot a kutatásunk szempontjából. Összességében tehát a 13 darab minőségi követelményként értelmezhető számviteli alapelvből 10 tesztelésre kerül, ami már több mint hetvenhat százalékos lefedettséget jelent a minőségi alapelvek tekintetében.

3.3. A kiértékelési mechanizmus keretrendszere

Ahogy az irodalmi áttekintés során megismerhettük, a számviteli minőség mérése, elemzése szubjektív módszereket kíván. Disszertációm keretében nem egy-egy jellemző alapján kívánok dönteni a feltevésem elfogadásáról, vagy elvetéséről, hanem a szakirodalmi kutatás során megismert, hazai egyedi beszámolók minőségének mérésére alkalmas és technikailag is kivitelezhető valamennyi módszer szerint megvizsgálom a csoportokat. Ezt követően a vizsgálat eredményeit egy előre, meghatározott mechanizmus alapján kiértékelem. Az értékelési eljárás előzetes definiálása elengedhetetlen ahhoz, hogy az értelmezés a hipotézisaimtól független módon történjen. A kiértékelési módszertan általános formában a következőképpen írható fel n féle vizsgálati módszer esetén:

$$H_x = S_1 * E_1 * M_1 + S_2 * E_2 * M_2 + \dots + S_{(n-1)} * E_{(n-1)} * M_{(n-1)} + S_n * E_n * M_n \quad (1)$$

$$H_x > 0 \rightarrow \text{a hipotézis elfogadásra kerül}$$

$$H_x \leq 0 \rightarrow \text{a hipotézis elutasításra kerül}$$

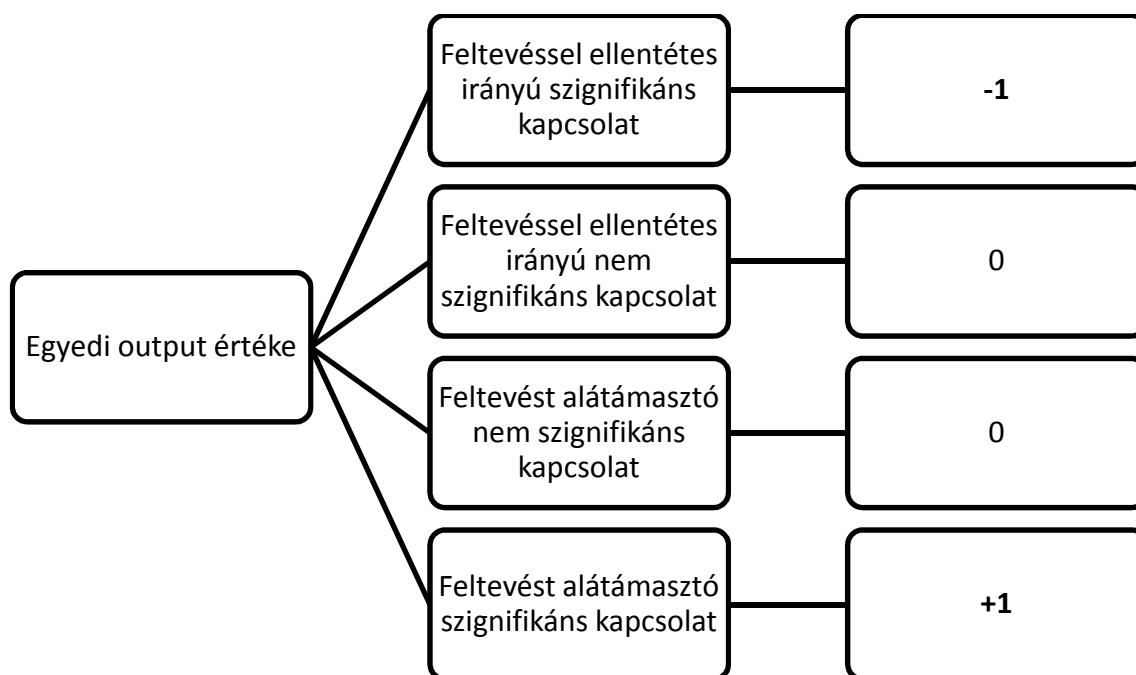
Ahol:

H_x : x-edik vizsgált hipotézis értéke,

S: az egyes módszerek kimenetéhez kapcsolódó súly, (tesztelt alapelvek mérésének kiigazítása),

E: az adott módszer meghatározott erőssége,

M: pedig a használt módszertanhoz tartozó outputot mutatja, a következő ábrának megfelelően.



3. ábra: A modell egyes módszereihez kapcsolódó outputok meghatározása
 Forrás: saját szerkesztés

3.4. Az egyedi módszerek outputjainak súlyozása

A beszámolási minőség elemzése során több módszer szerint is elemzésre kerülnek az egyes csoportok. Ezen módszerek eredményeit, azok relevanciája alapján fogom figyelembe venni a kiértékelés során, amihez az outputok súlyozását választottam. Több súlyozási logika is alkalmazható, én az egyes módszerek által mérhető alapelvek számából és a mérésük gyakoriságából indultam ki. Egy módszer outputjának a súlyát tehát az a három jellemző határozza meg, hogy mennyi a módszer által mért alapelvek száma, azok megíúsulását milyen erősséggel képes jelezni és az, hogy az adott alapelvet hány a modellbe bevont módszerrel lehet még tesztelni. Ez utóbbi azért került be a súlyozás számításába, mert e nélkül a modell egyes mérhető alapelveket nagyobb mértékben, míg másokat kevésbé venne figyelembe. A súlyozás kiigazításával tehát a mért alapelvek szimmetriáját szeretném elősegíteni. A súlyozás logikáját a következő egyenlettel lehet kifejezni:

$$S_{M_x} = \frac{\sum_{AE1}^{AE14} D_{M_x} * E_{M_x} * SK_{M_x}}{\sum_{x=1}^6 \sum_{AE1}^{AE14} D_{M_x} * E_{M_x} * SK_{M_x}} \quad (2)$$

Ahol:

S_{M_x} = x-edik módszer súlya a kiértékelési modellben;

AE = Számviteli alapelvek 1-14-ig;

$M_{x_E_AE_1-14}$: Az x-edik módszerhez kapcsolódó erősség az egyes alapelvekhez kapcsolódóan;

D_{mx} = dummy változó, 1 ha az x-edik módszer méri az adott alapelvet, 0 ha nem;

E_{mx} = Az x-edik módszer alapelvhez tartozó erőssége;

SK_{mx} = A súlyozás kiigazítása, hogy a modell minden mérhető alapelvet azonos mértékben vegyen figyelembe.

A fenti logikát alkalmazva az következő táblázatban szereplő súlyok kerültek meghatározásra.

4. táblázat: A modell által használt súlyok

Módszer:	M1	M2	M3	M4	M5	M6
Alkalmazott súly:	0,1910	0,1739	0,1832	0,1739	0,1910	0,0870

Forrás: saját szerkesztés

A súlyozás logikájából következően, ez a kiértékelési modell kifejezetten a számviteli törvény előírásainak megfelelően előállított beszámolóok elemzéséhez használható.

A modell véglegesítéshez a bekerült módszerek pontos számítása illetve felírása hiányzik, a következőkben ez kerül bemutatásra.

3.5. A diszkrecionális elhatárolások elemzése (M1)

Az elhatárolások értékét Jones (1991) számítását alapul véve, az alábbi módon implementáltam a Számviteli törvény definícióihoz:

$$TACC_{it} = \Delta CA_{it} - \Delta C\&CE_{it} - \Delta CL_{it} - D\&A_{it} \quad (3)$$

Ahol: CA (Current assets): Forgóeszközök értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, C&CE (Cash & cash equivalent): pénzeszközök értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, CL (Current liabilities): Rövid lejáratú kötelezettségek értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, D&A (Depreciation & Amortization): tárgyévben elszámolt értékcsökkenés értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan.

A diszkrecionális elhatárolások becsléséhez az alábbi egyenlet használható, mely Dechow (1995) módosított Jones modelljét veszi alapul:

$$TACC_{it}/TA_{it-1} = \alpha_i \left[1/TA_{it-1} \right] + \beta_{1i} \left[\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}/TA_{it-1} \right] + \beta_{2i} \left[TFA_{it}/TA_{it-1} \right] + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Ahol: TFA (Tangible fixed assets): tárgyi eszközök értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, REV: bevételek értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, REC: követelések értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan.

3.6. Az eredmény változékonyságának elemzése (M2)

Az eredmény változékonyságának vizsgálatához szükséges változó kiszámítását Ames-t (2013) követve a következő egyenletben leírtaknak megfelelően kalkulálható:

$$|\Delta NI_{it}| = \left| \frac{[P/L_{it}^{after\ tax} - P/L_{it-1}^{after\ tax}]}{OCF_{it}} \right| \quad (5)$$

Ahol: OCF (Operativ cash flow): üzemi eredmény – elhatárolások összesen értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, P/L (P/L after tax): adózott eredmény értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan.

3.7. A veszteségek időbeni kimutatásának elemzése (M3)

A veszteségek időbeli kimutatásnak elemzésére az alábbi formulát használom, ami összhangban van többek között Paananen & Lin (2009), Paglietti (2010) és Christensen et al. (2015) számításával:

$$\frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{it}} \leq 0,2 \rightarrow LNEG_{it} = 1 \quad (6)$$

$$\frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{it}} > 0,2 \rightarrow LNEG_{it} = 0 \quad (7)$$

Ahol: TA (Total assets): eszközök összesen értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, P/L (P/L after tax): adózott eredmény értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan.

3.8. Alacsony összegű nyereségre való törekvés elemzése (M4)

Az alacsony összegű nyereséget a lenti változóval mérem, Paananen & Lin (2009), Liu et al. (2011), Ames (2013) és Christensen et al. (2015) kutatásához hasonlóan:

$$0 \leq \frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{it}} \leq 0,01 \rightarrow SPO_{it} = 1 \quad (8)$$

$$\frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{it}} < 0; \frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{it}} > 0,01 \rightarrow SPO_{it} = 0 \quad (9)$$

Ahol: TA (Total assets): eszközök összesen értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, P/L (P/L after tax): adózott eredmény értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan.

3.9. Dummy variable of accounting quality (M5)

A megalkotott változó három korábban ismertetett eljárás során alkalmazott változó logikai összerendelése útján jött létre. A három változó a kis összegű nyereségre való törekvés elemzése során használt SPO, a nagy összegű veszteségek kimutatásának jelölésére alkalmazott LNEG és a diszkrecionális elhatárolásokat azonosító |DACC|. ³¹ A változó számítása az alábbiak szerint alakult:

DVAQ_{ti} = 1 ha

$$DACC_{ti} \neq 0 \quad \& \quad 0 < \frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{ti}} \leq 0,01 \quad (10)$$

$$DACC_{ti} > 0 \quad \& \quad -0,2 \leq \frac{P/L_{it}^{after\ tax}}{TA_{ti}} \leq 0 \quad (11)$$

DVAQ_{ti} = 0 minden egyéb esetben.

Ahol: DACC (Discretionary Accruals): a diszkrecionális elhatárolások értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, TA (Total assets): eszközök összesen értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan, P/L (P/L after tax): adózott eredmény értéke i cégre, t fordulónapra vonatkozóan.

³¹ Bővebben lásd: Tóth Gábor, Széles Zsuzsanna: A beszámolási minőség mérését lehetővé tevő új dummy változó bemutatása. In: Földi Péter, Borbély András, Kápolnai Zsombor, Zsarnóczky Martin Balázs, Bálint Csaba, Fodor-Borsos Eszter, Gerencsér Iлона, Gódor Amelita Kata, Gubacsi Franciska, Nyíró András, Szeberényi András (szerk.): Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók IV. Téli Konferenciája: Konferenciakötet. 761 p. Konferencia helye, ideje: Gödöllő, 2018.02.02 -2018.02.03. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2018. pp. 10-17. (ISBN:978-963-269-768-0)

3.10. Benford törvény (M6)

A módszer alkalmazása során a második számjegyet vizsgáljuk, amelyik csoportban szignifikánsan magasabb a 0-ák előfordulási gyakorisága és szignifikánsan alacsonyabb a 9-eseké, abban az esetben a csoport alacsonyabb beszámolási minőségét állapítjuk meg.

3.11. A végleges modell

A végleges modell a következőképp írható fel:

$$H_x = 0,1910 * M_1 + 0,1739 * M_2 + 0,1832 * M_3 + 0,1739 * M_4 + 0,1910 * M_5 + 0,0870 * M_6 \quad (11)$$

$H_x > 0 \rightarrow$ a hipotézis elfogadásra kerül

$H_x \leq 0 \rightarrow$ a hipotézis elutasításra kerül

Ahol:

H_x : x-edik vizsgált hipotézis értéke,

M_1 : A diszkrecionális elhatárolások elemzése; M_2 : Az eredmény változékonyságának elemzése; M_3 : A veszteségek időbeni kimutatásának elemzése; M_4 : Alacsony összegű nyereségre való törekvés elemzése; M_5 : Dummy variable of accounting quality; M_6 : Benford törvény;

4. Összefoglalás

Jelen dolgozat során bemutatásra került egy a számviteli beszámolók minőségének mérésére használható modell. Az olvasó nem csak magát a végleges modellt, hanem a modell felállításának a folyamatát, annak során figyelembe vett tényezőket, az egyes módszerek kiválasztása illetve elvetése mögött meghúzódó okokat is megismerhette. A modell felállításának indoka egy olyan értékelési keretrendszer felállításának szükségessége volt, ami lehetővé teszi, hogy a számviteli beszámolók minőségének elemzésekor ne kizárólag egy-egy megfigyelt tulajdonság alapján döljön el, hogy az egyes csoportok beszámolóinak minősége között fennáll-e szignifikáns különbség, hanem a téma komplexitására való tekintettel a lehető legtöbb oldalról megvizsgálva kapjunk egyértelmű eredményt a vizsgált csoportokra vonatkozóan. A létrejött modell alapvetően a Számviteli törvény szerint készült beszámolókra használható, de a modell felállításának második szakaszában lévő alapelv tesztelésének vizsgálata, illetve a harmadik szakaszban lévő súlyozás módosításával bármelyik beszámolási keretrendszerre vonatkozóan alkalmazhatóvá válik.

Irodalomjegyzék

- Ames, D., (2013): IFRS adoption and accounting quality: The case of South Africa. *Journal of Applied Economics and Business Research* 3, pp. 154–165. Letöltve: <https://pdfs.semanticscholar.org/6d14/66f0d92d1110ad4adb71743575ac221596a2.pdf>
- Benford, F. (1938): The law of anomalous numbers. *Proceedings of the American philosophical society*, pp. 551–572. Letöltve: <https://www.jstor.org/stable/984802>
- Christensen, H. B., Lee, E., Walker, M., Zeng, C., (2015): Incentives or standards: What determines accounting quality changes around IFRS adoption? *European Accounting Review* 24, pp. 31–61. Letöltve: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09638180.2015.1009144>
- Dechow, P. M., Sloan, R.G., Sweeney, A. P. (1995): Detecting earnings management. *Accounting review*, pp. 193–225. Letöltve: <https://www.jstor.org/stable/248303>

- DeFond, M., & Zhang, J. (2014): A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2-3), pp. 275–326. Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410114000536>
- Jones, J. J. (1991): Earnings management during import relief investigations. *Journal of accounting research*, pp. 193–228. Letöltve: <https://www.jstor.org/stable/2491047>
- Jordan, C. E., Clark, C. S. J., & Thomas, P. B. (2017): Audit quality differentials for constraining cosmetic earnings management in the pre-sox era: an analysis of audit firm size and brand. *Global Journal of Accounting and Finance*, 1(1), 13. Letöltve: http://igbr.org/wp-content/uploads/2017/08/GJAF_Vol_1_No_1_2017.pdf#page=17
- Kumar, S. B., Goyal, V., & Mitra, S. K. (2018): Do indian firms manage earning numbers? An empirical investigation. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 22(1), pp. 1–7. Letöltve: <https://www.abacademies.org/articles/Do-indian-firms-manage-earning-numbers-an-empirical-investigation-1528-2635-22-1-113.pdf>
- Lacina, M., Lee, B. B., & Kim, D. W. (2018): Benford's Law and the effects of the Korean financial reforms on cosmetic earnings management. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 30, pp. 2–17. Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S106195181730071X>
- Lin, F., Lin, L. J., Yeh, C. C., & Wang, T. S. (2018): Does the board of directors as Fat Cats exert more earnings management? Evidence from Benford's law. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 68, pp. 158-170. Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1062976916301661>
- Liu, C., Yao, L.J., Hu, N., Liu, L., (2011): The impact of IFRS on accounting quality in a regulated market: An empirical study of China. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 26, pp. 659–676. Letöltve: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0148558X11409164>
- Newcomb, S. (1881): Note on the frequency of use of the different digits in natural numbers. *American Journal of mathematics*, 4(1), pp. 39–40. Letöltve: <http://gerry.lamost.org/upload/newcomb.pdf>
- Paglietti, P., (2010): Earnings management, timely loss recognition and value relevance in Europe following the IFRS mandatory adoption: evidence from Italian listed companies. *Economia aziendale online* 1, pp. 97–117. Letöltve: <http://riviste.paviauniversity-press.it/index.php/ea/article/view/456>
- Paananen, M., Lin, H., (2009): The development of accounting quality of IAS and IFRS over time: The case of Germany. *Journal of International accounting research* 8, pp. 31–55. Letöltve: <http://www.aaajournals.org/doi/abs/10.2308/jiar.2009.8.1.31>

A ZAKÁT MŰKÖDÉSE AZ ISZLÁM PÉNZÜGYEKBEN

Mechanism of the Zakat in the Islamic Finance

Dr. habil. VARGA József³²

egyetemi docens

Kaposvári Egyetem / Budapesti Corvinus Egyetem

Absztrakt

Az iszlám bankrendszer az 1970-es években kezdett kialakulni, egyre nagyobb jelentőségre azonban a 2008. évi világgazdasági válság után tett szert. Az iszlám pénzügyeknek a kamatnélküliség és a PLS-ügyletek (profit-loss-sharing) segítségével végzett nyereség-veszteség-megosztás a kulcsa. A kockázatmegosztás ezáltal a rendszer központi eleme. A rendszer fontos eleme emellett egyfajta speciális vallási adó, kötelező adakozás, a zakát. Tanulmányomban az iszlám bankrendszer bővülésének tendenciáját vizsgálom, majd kitérek az iszlám gazdaságfilozófiájának fontosabb elemeire, ezen belül elemzem a zakát mint speciális adó szerepét. A zakát általános ismertetésén túl megvizsgálom, hogy a zakát mennyiben felel meg az adózás körülményeinek. A második célkitűzés során azt szeretném tisztázni, hogy mennyiben tekinthető a zakát forgalmi típusú adónak. A publikáció célja e két szakmai hipotézis elfogadása, illetve elvetése.

Kulcsszavak: iszlám bankrendszer, zakát, iszlám pénzügyek, iszlám adó

JEL-kódok: G01, G15, G21

Abstract

The Islamic banking sector was founded in the 70 years, but its importance has grown in the reality after the world crisis in 2008. The core of the Islamic finance is the interest freeness and the profit-loss-share function through the PLS-deals. The risk-share is the central element in this system. Among these elements one of the central point of the Islamic banking system is considered a special religious tax, a faithful munificence, the zakat. In my study I investigate the tendency of the Islamic banking's expansion. After this I analyse the economic philosophy of the Islamic banking, including the role of the special tax, the zakat.

Keywords: Islamic banking, zakat, Islamic finance, Islamic tax

JEL Codes: G01, G15, G21

1. Bevezetés

Jelen publikáció célja, hogy a Soproni Felsőoktatásért Alapítvány által a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán szervezett 2018. évi, XII. Soproni Pénzügyi Napok témaköréhez kapcsolódjon. „Az áfa elmélete és gyakorlati alkalmazása” című pénzügyi, adózási és számviteli szakmai és tudományos konferencia adózási témáját az iszlám pénzügyi rendszer témaköréből választva, a zakátot emeltem ki publikációm témájául. E választást az indokolja, hogy a zakát egyfajta iszlám vallásos adakozás, amely kötelező jellegénél fogva vallásos adónak is tekinthető.

³² ORCID ID 0000-0002-9199-2599, varga.jozsef@ke.hu

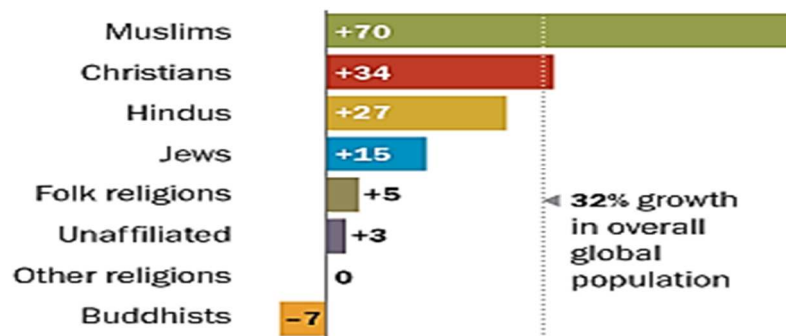
2. A zakát szakirodalmi áttekintése

2.1. Az iszlám népesség és bankrendszer terjedése

Az iszlám vallás felmérések szerint a következő évtizedek leggyorsabban növekvő vallási csoportja lesz. Az 1. ábra a főbb vallások eltérő növekedését mutatja be. A kereszténység a 34%-os növekedési mutatójával átlagos szinten ér el a 70%-os muszlim növekedés viszont messze átlagon felüli.

Muslims projected to be fastest-growing major religious group

Estimated percent change in population size, 2015-2060



Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details.

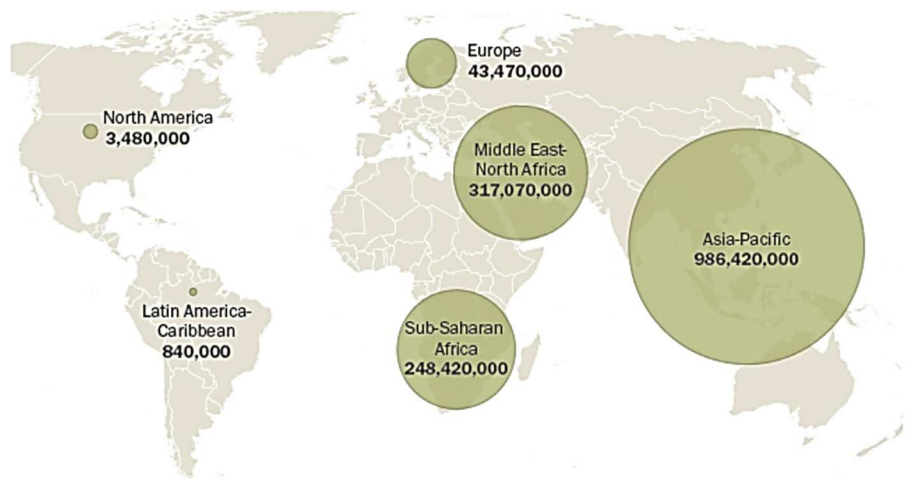
"The Changing Global Religious Landscape"

PEW RESEARCH CENTER

1. ábra: A muszlim népesség a leggyorsabban növekvő vallási csoport

Forrás: PEW Research Center 2017b

A 2. ábra alapján 2010-ben a Föld közel hétmilliárdos népességéből kb. 1,6 milliárd volt muszlim, ez 23%-os arányt jelentett (Pew Research Center, 2017a). A kutatócentrum felmérése 2050-re 2,76 milliárd iszlám vallású lakost prognosztizál, amely várhatóan az akkori Föld lakosságának 29,7%-át teszi majd ki.



2. ábra: A muszlim népesség eloszlása a világon 2010-ben

Forrás: Pew Research Centre 2017a

Az iszlám bankrendszer kiterjedtsége a muszlimok arányának növekedésével párhuzamosan egyre nő. Az iszlám pénzügyek nagysága – beleértve a zakát ügyletet is – egyes források szerint 2015-ben elérte a kettőezer milliárd USD nagyságot és előrejelzések szerint 2020-ra háromezer milliárd USD-re nő.³³

Egy 2017. januári felmérés szerint 2017 végére az iszlám banki aktivitás eléri US\$ 2.7 billiót (AlHuda Centre of Islamic Banking and Economics (AlHuda-CIBE), Kuala Lumpur). AlHuda-CIBE vezetője Muhammad Zubair Mughal szerint az évi növekedési ráta 13–15%, 2020-ra eléri a US\$ 3 billiót.³⁴

2.2. A zakát szerepe az iszlám alapelvekben

Az iszlám pénzügyi rendszert öt alapelv jellemzi. Ezek az elvek részletesen szabályozzák az iszlám bankrendszer működését, bár az egyes országok gyakorlatában jelentős eltérések tapasztalhatók. A közös elvek az alábbiakban foglalhatók össze:

- tilos a kamatfizetés,
- az üzlet nem irányulhat az iszlám értékrendjével szembenálló termék vagy szolgáltatás előállítására,
- tilos az amúgy elkerülhető kockázatok vállalása, kerülendők a spekulatív ügyletek,
- az ügyletek zöme nyereség-veszteség megosztó (profit-loss-sharing) ügylet,
- az ügyletben meg kell jelennie a jótékonyági adakozásnak, azaz a vallásos adónak, a zakátnak.

Az egyes részelemek kifejtése nem e publikáció témája, ezért itt csak a zakát értelmezése szempontjából fontos szempontokat emelem ki. Lényegretörően foglalja össze Botos és Botos (2008, 50. o.) az iszlám gazdaságfilozófiáját. „Az iszlám is az individuumot tekinti a társadalom alapkövének, és hangsúlyozza, hogy az ember személyes felelősséggel tartozik tetteiért Isten előtt. Az elszámoltathatóság, mint utaltunk rá, a monoteista vallások jellegzetes tétele. Az iszlám úgy tekint a világra, mint kapcsolatok hálózatára. A változások, amelyek a gazdasági aktivitás következtében végbemennek, zavarólag hathatnak ezekre a kapcsolatokra. Ez a szemlélet némi képp gátolja a piaci rugalmasságot. Elfogadja ugyan az egyéni érdekek létét és a piaci mechanizmust, de nem híve a piaci fundamentalizmusnak. A magántulajdon és a magánvállalkozás a muszlim emberek alapvető joga, de csakis a morális határokon belül. Az igazságosság a leg-alapvetőbb parancs, amelyet az iszlám hirdet, és ez független attól, hogy muszlimokról vagy nem muszlimokról van szó.”

A kamatfizetés tilalma nem új jelenség, az iszlám mellett a keresztény egyház is tiltotta bizonyos időszakokban. A mai keresztény társadalmi tanításban ez az elem már nem hangsúlyos (Cseh 2015, Tóth 2016). A kamat szedése is tilos, mert az iszlám pénzügyekben a pénzből pénz előállítása tilos, ehelyett az ügyletekből haszon a közös kockázatvállalást és kockázatmegosztást követő nyereségből származik

Az iszlám bankok számára a másik lényeges szabályozás, hogy az üzletnek halal típusúnak kell lennie, vagyis a bank pénzből nem finanszírozhatók a tiltott, tisztátalan tevékenységek, az ún. haram tevékenységek. E tevékenységek meghatározásához a bankok saira bizottságokat állítanak fel. Az iszlám bankok pénzkezelésben betöltött szerepük és közvetlenebb bank-ügyfél kapcsolatuk miatt ügyfeleik szemében közelebb állnak a partneri szerephez, mint a konvencionális bankok (Széles és Széles, 2011). Mivel az iszlám az élet minden területén szabályokat állít, így nem meglepő, hogy ezek kihatnak a bankok befektetési lehetőségeire is. Az

³³ http://devinit.org/wp-content/uploads/2015/03/ONLINE-Zakát_report_V9a.pdf

³⁴ <https://www.nst.com.my/news/2017/01/201280/islamic-finance-total-industry-volume-set-hit-us27tril-year-end>

iszlám értékrendjével szembenálló termék vagy tevékenység, mint például az alkohol, a szerencsejáték és a pornográfia épp úgy tiltott, mint a disznóhús fogyasztása.

A kockázatvállalás korlátozása során szerencsejáték önmagában tiltott, ezenkívül tilosak a határidős és a spekulatív, illetve a nagy kockázattal járó üzletek. Az ügyleteket a bankoknak külön-külön kell elbírálniuk, nincsenek sztenderdizált ügylettípusok. Az iszlám bankok kockázatkezelése és a hagyományos bankrendszer társadalmi felelősségvállalása (Lentner, 2014) az utóbbi években közeledést mutat egymáshoz.

A kölcsönösen vállalt eredménymegosztás a PLS (profit-loss-sharing) ügyleteken keresztül az iszlám bankrendszer további lényegi eleme (Sipiczki, 2015). Az iszlám elveinek csak az az eredménymegosztás felel meg, mely szerint a bank nyereséget csak a hitelfelvevő vállalkozás által megtermelt nyereségből realizálhat. Az iszlám bankrendszerben a bank és a vállalkozók – a különböző ügyletek során eltérő mértékben – közösen vállalnak kockázatot. Az iszlám pénzügyekben a haszonszerzés engedélyezett, ha az nem kizárólagosan pénzügyi, hanem – legalább részben - reál tevékenységen alapul, amelynek kiemelt szerep jut példának okáért az agrárszféra területén (Cseh, 2017).

A vallások lényegéhez hozzátartozik a jótékonykodás gyakorlása (Falus, 2015). A zsidó, keresztény, iszlám, hindu és buddhista gazdasági tanításban ez egyfajta közös nevezőt alkot (Tóth, 2016-2017). A kereszténységhez hasonlóan az adakozás az iszlámban is kötelező jelleget ölt. A Korán az adakozás módját is meghatározza: „Ha nyilvánosan adakoztok, az egy nemes dolog. De ha titokban adjátok oda a rászorulóknak, az a legjobb nektek. Mert akkor jóvátesztek valamennyit a rossz cselekedeteitekből.” (Korán, Tehén szúra, 271. vers)

A zakát az iszlám harmadik pillére. A zakát nyújtása során a két alapvető szereplő (a zakát nyújtója és elfogadója) meghatározása a lényeges szempont, a harmadik a zakát nagysága. A zakát szabályai szerint a zakát nyújtója minden felnőtt iszlám hitű férfi és nő, néhány kivételtől, eltekintve (például bizonyos betegségek). A zakát fizetési kötelezettsége a nem iszlám hívők számára nem áll fenn.

A zakátfizetők számára kötelezettség, hogy minden hívő vagyonának holdévente 2,5%-át vallásos adóként be kell fizetni (napévre átszámítva ez közel 2,6%-nak felel meg). A zakát kiszámítása diverzifikált portfólió esetén nem egyszerű. A feladatot modern eszközök segítik, interneten zakátszámoló oldalak állnak rendelkezésre.³⁵ Itt a vagyon felmérése történik különböző vagyonelemenként. A pontos zakát összegének megállapítása ennél sokkal összetettebb feladat, melynek kifejtése meghaladja e publikáció keretét.

A Korán meghatározza a zakátot elfogadni jogosultak körét: „(Az adomány) a szegényeké, akiket az erőfeszítés Allah útján visszatart az utazástól, s nem tudnak (munkát vagy kereskedést keresve) járni a földön. Csak a tudatlan tartja őket gazdagoknak azért, mert megtartóztatják magukat (a koldulástól). Ám megismered őket a jelükről: nem kérnek toladó módon az emberektől. És amit javaitokból adakoztok, arról Allahnak tudomása van.” (Korán, 2:273)

Az adományt elfogadó kiválasztása tehát fontos szempont: „a hívőnek az adakozás előtt ellenőriznie kell, hogy akinek a részére juttat, az elfogadhatja-e az adományt. Aki ezt nem teszi meg, és gondatlanul olyannak adományoz, aki nem jogosult rá, annak a zakátja nem érvényes, ezért újabb adakozásra köteles. Ha azonban tőle elvárható módon megvizsgálta az adományos helyzetét, ám mégis tévedett, a zakát érvényes. Jogi szempontból tehát elmondhatjuk, hogy valójában nem is az adományos alkalmassága, hanem az adakozó jóhiszeműsége a zakát érvényességének az alapfeltétele. Ez azonban egyáltalán nem meglepő kategória egy olyan „adó-nem” esetén, amely egyben egy hit gyakorlásának egyik alapelve is.” (Falus 2015, 68. o.)

³⁵ pl. <http://www.hidaya.org>, <https://www.alrayanbank.co.uk/other-products/zakat/zakat-calculator/>

3. Hipotézisek, módszerek

A publikációban két hipotézist állítottam fel:

- 1. állítás: A zakát iszlám vallásos adakozás, amely kötelező jellegénél fogva vallásos adónak is tekinthető. A megvizsgálandó kérdés, hogy a zakát mennyiben felel meg az adózás követelményeinek.
- 2. állítás: a zakát forgalmi típusú adónak tekinthető.

A publikáció nem igényel különösebb módszertant, a zakát szakirodalmi feldolgozásán alapszik. A hipotézisek elfogadása, illetve elvetése logikai úton történik, adatbázis feldolgozására, ennek következtében statisztikai-ökonometriai vizsgálatokra nincs szükség.

4. A téma tárgyalása

Az 1. hipotézis, miszerint a zakát adóként viselkedik-e, két szempontot vettem figyelembe. Egyrészt a zakát adókénti elfogadását a kötelező jellege indokolja. Másrészt a zakát adó jellegét erősíti, hogy annak fizetéséért ellenszolgáltatás nem jár. A zakát – akár az adózás egyik fő célja, a méltányos adórendszer követelménye szerint - egy jövedelemáramlás azoktól a személyektől, akinek életszínvonala magasabb társai életszínvonalánál. A zakát célja, hogy az utóbbi csoport életét javítsa, tehát a tehetősebbektől a szegényebbek felé biztosít jövedelemáramlást. A mélyen hívők számára a zakát célja a zakátot fizetők számára a jövedelem tisztítása, és ezért nem pénzügyi teher, hanem inkább a megkönnyebbülés forrása.

Az 1. hipotézist elfogadom, a zakát adóként viselkedik.

A 2. hipotézis során, miszerint a zakát – a bevezetőben említett konferencia céljához kapcsolódó vizsgálattal – forgalmi adóként viselkedik, a fenti két szempont mellett egy harmadik jellegzetességet kell figyelembe vennünk. A zakát esetében vagyon (a magánszemély monetáris vagyona) léte az adó alapja. Az adóforrás a már létező vagyon, az adófizetési kötelezettség nem a vagyon adás-vétele során keletkezik. Míg ugyanis a forgalmi típusú adókat mindig a végső vevő köteles megfizetni, melyet az áru, illetve szolgáltatás fogyasztói ára tartalmaz, addig e harmadik körülmény kizárja a forgalmi adó jellegét.

Ez alapján a zakátot inkább egy vagyonadóhoz hasonlíthatjuk, azzal a megjegyzéssel, miszerint egy minimum vagyon alatt - nisab - nem kell fizetni zakátot.

A 2. hipotézist a fentiek szerint elvetem, a zakátot nem tekintem forgalmi típusú adónak.

5. Összefoglalás

Publikációmiban az iszlám pénzügyi rendszer – a hagyományos pénzügyi rendszerhez képest – sajátos működési mechanizmusát vizsgáltam. Az iszlám hívő lakosság és az iszlám bankrendszer terjedése megkerülhetlenné és relevánssá teszi az iszlám pénzügyekkel foglalkozást. Tanulmányom ezután áttekintette az iszlám gazdaságfilozófiáját, ezen belül a két legfontosabb elemet, a kamatfizetés tilalmát és a PLS- ügyletek (nyereség-veszteség-megosztó ügyletek) lényegét. Ezek után elemeztem a zakát működési mechanizmusát.

A két felállított hipotézis alapján az első hipotézis szerint a zakát adónak minősíthető, míg a második hipotézist elvetve, a zakát nem tekinthető forgalmi típusú adónak. Ehelyett a zakát vagyoni adóként funkcionál.

Irodalomjegyzék

- Botos, K. – Botos, J. (2008): A világvallások gazdasági tanítása, a globális piacgazdaság és a karitás. *Iustum Aequum Salutare* IV. 2008/1. pp. 43–52.
- Cseh, B. (2015): A bűn kérdéskörei a hitel kapcsán a klasszikus római és a korai zsidó-keresztény kultúrkörben. In: Tóth Orsolya (szerk.): *Tempora mutantur: Tanulmányok az időről és a bűnről*. Debrecen: Debreceni Egyetem Klasszika-Filológia Tanszék, pp. 328–338.
- Cseh, B. (2017): Trends of the Islamic agricultural finance in Malaysia. In: Szendrő Katalin, Horváthné Kovács Bernadett, Barna Róbert (szerk.): *Proceedings of the 6th International Conference of Economic Sciences*. Konferencia helye, ideje: Kaposvár, Magyarország, 2017.05.04-2017.05.05. Kaposvár: Kaposvár University, pp. 265–272.
- Falus, O. (2015): Egy erkölcsös adónem - a "zakát". *Tyálor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi folyóirat*, 20-21.:(3-4), pp. 64–70.
- Lentner, Cs. et al. (2014): Társadalmi felelősségvállalás a bankszektorban. In: "A tudomány és a gyakorlat találkozása". Kautz Gyula Emlékkonferencia, Széchenyi István Egyetem.
- Pew Research Center (2017a): Desilver, D.; Masci, D.: World's Muslim population more widespread than you might think. January 31 2017. Available at: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/01/31/worlds-muslim-population-more-widespread-than-you-might-think/>. Letöltés időpontja: 2017. 02.11.
- PEW Research Center (2017b): Lipka, M.; Hackett, C.: Why Muslims are the world's fastest-growing religious group. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>. Letöltés időpontja: 2018. szeptember 8.
- Sipiczki, Z. (2015): Analysis of islamic financing methods. In: Szendrő, K.; Sente, V.; Barna, R. (edit.): *Abstracts of the 5th International Conference of Economic Sciences Kaposvár, 2015.05.07, Faculty of Economic Science*, p. 81.
- Stirk, C. (2015): An act of faith. Humanitarian Financing and Zakat. http://devinit.org/wp-content/uploads/2015/03/ONLINE-Zakat_report_V9a.pdf Letöltés: 2018. 09. 26.
- Széles, Zs. – Széles, Z. (2011): Etikussabb pénzügyek? – Iszlám banki térhódítás. In: Andrassy, A. (szerk.): "Hitel, Világ, Stádium" Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete. Sopron, NYME Közgazdaságtudományi Kar.
- Tóth, G. (2016): *Gazdasággép*. L'Harmattan, Budapest. 440 p.
- Tóth, G. (2016-2017): Az új paradigma építőkövei. 1-3. rész. *Közgazdaság*, XI. évfolyam, 4-5. szám, XII. évfolyam, 1. szám.

Internetes források:

<https://www.nst.com.my/news/2017/01/201280/islamic-finance-total-industry-volume-set-hit-us27tril-year-end>

<http://www.hidaya.org>

<https://www.alrayanbank.co.uk/other-products/zakat/zakat-calculator/>